

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

05. Σχόλια για την ανθολογία ομιλιών (05. Suttanipāta-
aṭṭhakathā)

3. Το μεγάλο κεφάλαιο (3. Mahāvaggo)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

05. Σχόλια για την ανθολογία ομιλιών

3. Mahāvaggo

1. Pabbajjāsuttavaṇṇanā

408. Pabbajjaṃ kittayissāmīti pabbajjāsuttaṃ. Kā uppatti? Bhagavati kira sāvattiyaṃ viharante āyasmato ānandassa parivittakko udapādi - “sāriputtādīnaṃ mahāsāvakaṇaṃ pabbajjā kittitā, taṃ bhikkhū ca upāsakā ca jānanti. Bhagavato pana akittitā, yaṃnūnāhaṃ kittēyya”nti. So jetavanavihāre āsane nisīditvā cittabjaniṃ gahetvā bhikkhūnaṃ bhagavato pabbajjaṃ kittento imaṃ suttaṃ abhāsī.

Tattha yasmā pabbajjaṃ kittentena yathā pabbajī, taṃ kittetabbaṃ. Yathā ca pabbajī, taṃ kittentena yathā vīmaṃsamāno pabbajjaṃ rocesi, taṃ kittetabbaṃ. Tasmā “pabbajjaṃ kittayissāmī”ti vatvā “yathā pabbajī”ti ādimāha. Cakkhumāti pañcahi cakkhūhi cakkhumā cakkhusampannoti attho. Sesamādigāthāya uttānameva.

409. Idāni “yathā vīmaṃsamāno”ti tamatthaṃ pakāseto āha “sambādhoya”nti. Tattha sambādhoti puttadārādisampīlanena kilesasampīlanena ca kusalakiriya ā okāsarāhito. Rajassāyatananti kambojādāyo viya assādīnaṃ, rāgādirajassa uppattideso. Abbhokāsoti vuttasambādhapaṭipakkhabhāvena ākāso viya vivaṭā. Iti disvāna pabbajīti iti gharāvāsapabbajjāsu byādhijarāmarāṇehi suṭṭhutaṃ codiyamānahadāyo ādīnavamānisaṃsañca vīmaṃsitvā, mahābhinnikkhamanaṃ nikkhamitvā, anomānadītīre khaggena kese chinditvā, tāvadeva ca dvaṅgulamattasaṇṭhitasamaṇasārūppakesamassu hutvā ghaṭikārena brahmunā upanīte aṭṭha parikkhāre gahetvā “evaṃ nivāsetabbaṃ pārūpitabba”nti kenaci ananusiṭṭho anekajāṭisahasapavattitena attano pabbajjāciṇṇeneva sikkhāpiyamāno pabbajī. Ekaṃ kāsāvaṃ nivāsetvā ekaṃ uttarāsaṅgaṃ karitvā ekaṃ cīvaraṃ khandhe karitvā mattikāpattaṃ aṃse ālaggetvā pabbajitavesaṃ adhiṭṭhāsīti vuttaṃ hoti. Sesamettha uttānameva.

410. Evaṃ bhagavato pabbajjaṃ kittetvā tato paraṃ pabbajitapaṭipattiṃ anomānadītīraṃ hitvā padhānāya gamanañca pakāsetuṃ “pabbajitvāna kāyena”ti ādiṃ sabbamabhāsī. Tattha kāyena pāpakammaṃ vivajjayīti tividdhaṃ kāyaduccaritaṃ vajjesi. Vacīduccaritanti catubbiddhaṃ vacīduccaritaṃ. Ājīvaṃ parisodhayīti micchājīvaṃ hitvā sammājīvameva pavattayī.

411. Evaṃ ājīvaṭṭhamakasīlaṃ sodhetvā anomānadītīrato tiṃsayo janappamāṇaṃ sattāhena agamā rājagahaṃ buddho. Tattha kiñcāpi yadā rājagahaṃ agamāsi, tadā buddho na hoti, tathāpi buddhassa pubbacariyāti katvā evaṃ vattuṃ labbhati - “idha rājā jāto, idha rajjaṃ aggahesi”ti ādi lokiyavohāravacanaṃ viya. Magadhānanti magadhānaṃ janapadassa nagaranti vuttaṃ hoti. Giribbajanti idampi tassa nāmaṃ. Tañhi paṇḍavagijjhakūṭavebhāraisigilivepullanāmakānaṃ pañcannaṃ girīnaṃ majjhe vajo viya ṭhitā, tasmā “giribbaja”nti vuccati. Piṇḍāya abhihāresīti bhikkhatthāya tasmīṃ nagare cari. So kira nagaradvāre ṭhatvā cintesi - “sacāhaṃ rañño bimbisārassa attano āgamaṇaṃ nivedēyyaṃ, ‘suddhodanassa putto siddhattho nāma

kumāro āgato'ti bahumpi me paccayaṃ abhihareyya. Na kho pana me taṃ patirūpaṃ pabbajitassa ārocetvā paccayaḡaṇaṃ, handāhaṃ piṇḍāya carāmi'ti devadattiyaṃ paṃsukūlacīvaraṃ pārupitvā mattikāpattaṃ gahetvā pācīnadvārena nagaraṃ pavisitvā anugharaṃ piṇḍāya acari. Tenāha āyasmā ānando - "piṇḍāya abhihāresī'ti. Ākiṇṇavaralakkaṇoti sarīre ākiritvā viya ṭhapitavaralakkaṇo vipulavaralakkaṇo vā. Vipulampi hi "ākiṇṇa"nti vuccati. Yathāha - "ākiṇṇaluddo puriso, dhāticelaṃva makkhito'ti. Vipulaluddoti attho.

412. Tamaddasāti tato kira purimāni satta divasāni nagare nakkhattaṃ ghesitaṃ ahoṣi. Taṃ divasaṃ pana "nakkhattaṃ vīvivattaṃ, kammantā payojetabbā'ti bheri cari. Atha mahājano rājaṅgaṇe sannipati. Rājāpi "kammantaṃ saṃvidahissāmi'ti sīhapañjaraṃ vivaritvā balakāyaṃ passanto taṃ piṇḍāya abhihārentaṃ mahāsattaṃ addasa. Tenāha āyasmā ānando - "tamaddasā bimbisāro, pāsādasmiṃ patitṭhito'ti. Imamatthaṃ abhāsathāti imaṃ atthaṃ amaccānaṃ abhāsi.

413. Idāni taṃ tesāṃ amaccānaṃ bhāsitamattaṃ dassento āha - "imaṃ bhonto'ti. Tattha imanti so rājā bodhisattaṃ dasseti, bhontoti amacce ālapati. Nisāmethāti passatha. Abhirūpoti dassanīyaṅgapaccaṅgo. Brahmāti ārohapariṇāhasampanno. Sucīti parisuddhachavivaṇṇo. Caraṇenāti gamanena.

414-415. Nīcakulāmivāti nīcakulā iva pabbajito na hotīti attho. Makāro padasandhikaro. Kuhiṃ bhikkhu gamissatīti ayaṃ bhikkhu kuhiṃ gamissati, ajja kattha vasissatīti jānituṃ rājadūtā sīghaṃ gacchantu. Dassanakāmā hi mayaṃ assāti iminā adhippāyena āha. Guttadvāro okkhittacakkhutāya, susaṃvuto satiyā. Guttadvāro vā satiyā, susaṃvuto pāsādikena saṅghāṭicīvaradhāraṇena.

416. Khippaṃ pattaṃ apūresīti sampajānattā patissatattā ca adhikaṃ agaṇhanto "alaṃ ettāvatā'ti ajjhāsayaḡpūraṇena khippaṃ pattaṃ apūresi. Munīti monatthāya paṭipannattā appattamunibhāvopi muniicceva vutto, lokavohārena vā. Lokiyā hi amonasampattampi pabbajitaṃ "muni'ti bhaṇanti. Paṇḍavaṃ abhihāresīti taṃ pabbataṃ abhiruhi. So kira manusse pucchi "imasmiṃ nagare pabbajitā kattha vasantī'ti. Athassa te "paṇḍavassa upari puratthābhimukhapabbhāre'ti ārocesuṃ. Tasmā tameva paṇḍavaṃ abhihāresi "ettha vāso bhavissatī'ti evaṃ cintetvā.

419-423. Byagghusabhova sīhova girigabbhareti giriguhāyaṃ byaggho viya usabho viya sīho viya ca nisinnoti attho. Ete hi tayo seṭṭhā vigatabhayabheravā girigabbhare nisīdanti, tasmā evaṃ upamaṃ akāsi. Bhaddayānenāti hatthiassarathasivikādinā uttamayānena. Sayānabhūmiṃ yāyitvāti yāvatikā bhūmi hatthiassādinā yānena sakkā gantuṃ, taṃ gantvā. Āsajjāti patvā, samīpamassa gantvāti attho. Upāvisīti nisīdi. Yuvāti yobbanasampanno. Daharoti jātiyā taruṇo. Paṭhamuppattiko susūti tadubhayavisesanameva. Yuvā susūti atiyobbano. Paṭhamuppattikoti paṭhameneva yobbanavesena utṭhito. Daharo cāsīti sati ca daharatte susu bālako viya khāyasīti.

424-425. Anīkagganti balakāyaṃ senāmukhaṃ. Dadāmi bhoge bhuñjassūti ettha "ahaṃ te aṅgamagadhesu yāvicchasi, tāva dadāmi bhoge. Taṃ tvaṃ sobhayanto anīkaggaṃ nāgasaṅghapurakkhato bhuñjassū'ti evaṃ sambandho veditabbo. Ujuṃ janapado rājāti "dadāmi bhoge bhuñjassu, jātiṃ akkhāhi pucchito'ti evaṃ kira vutto mahāpuriso cintesi - "sace ahaṃ rajjena atthiko assaṃ, cātumahārājikādayopi maṃ attano attano rajjena nimanteyyuṃ, gehe ṭhito eva vā cakkavattirajjaṃ kāreyyaṃ. Ayaṃ pana rājā ajānanto evamāha - 'handāhaṃ, taṃ jānāpemi'ti bāhaṃ uccāretvā attano āgatadisābhāgaṃ niddisanto "ujuṃ janapado rājā'tiādimāha. Tattha

himavantassa passatoti bhaṇanto sassasampattivekallābhāvaṃ dasseti. Himavantañhi nissāya pāsāṇavivarasambhavā mahāsālāpi pañcahi vuddhīhi vaḍḍhanti, kimaṅgaṃ pana khetto vuttāni sassāni. Dhanavīriyena sampannoti bhaṇanto sattahi ratanehi avekallattaṃ, pararājūhi atakkaṇīyaṃ vīrapurisādhiṭṭhitabhāvañcassa dasseti. Kosalesu niketinati bhaṇanto navakarājabhāvaṃ paṭikkhipati. Navakarājā hi niketīti na vuccati. Yassa pana ādikālato pabhuti anvaṃvasena so eva janapado nivāso, so niketīti vuccati. Tathārūpo ca rājā suddhodano, yaṃ sandhāyāha “kosalesu niketino”ti. Tena anvaṃgatampi bhogasampattiṃ dīpeti.

426. Ettāvatā attano bhogasampattiṃ dīpetvā “ādiccā nāma gottena, sākiyā nāma jātiyā”ti iminā jātisampattiñca ācikkhitvā yaṃ vuttaṃ raññā “dadāmi bhoge bhuñjassū”ti, taṃ paṭikkhipanto āha - “tamhā kulā pabbajitomaṃhi, na kāme abhipatthaya”nti. Yadi hi ahaṃ kāme abhipatthayeyyaṃ, na īdisaṃ dhanavīriyasampannaṃ dvāsītisahassavīrapurisasamākulaṃ kulaṃ chaḍḍetvā pabbajeyyanti ayaṃ kirettha adhippāyo.

427. Evaṃ rañño vacanaṃ paṭikkhipitvā tato paraṃ attano pabbajjāhetuṃ dassento āha - “kāmesvādīnaṃ disvā, nekkhammaṃ daṭṭhu khemato”ti. Etaṃ “pabbajitomaṃhi”ti iminā sambandhitabbaṃ. Tattha daṭṭhūti disvā. Sesamettha ito purimagāthāsu ca yaṃ yaṃ na vicāritaṃ, taṃ taṃ sabbaṃ uttānatthattā eva na vicāritanti veditabbaṃ. Evaṃ attano pabbajjāhetuṃ vatvā padhānatthāya gantukāmo rājānaṃ āmantento āha - “padhānāya gamissāmi, ettha me rañjati mano”ti. Tassattho - yasmāhaṃ, mahārāja, nekkhammaṃ daṭṭhu khemato pabbajito, tasmā taṃ paramatthanekkhamaṃ nibbānāmatāṃ sabbadhammānaṃ aggaṭṭhena padhānaṃ patthento padhānatthāya gamissāmi, ettha me padhāne rañjati mano, na kāmesūti. Evaṃ vutte kira rājā bodhisattaṃ āha - “pubbeva metaṃ, bhante, suttaṃ ‘suddhodanarañño kira putto siddhatthakumāro cattāri pubbanimittāni disvā pabbajitvā buddho bhavissati’ti, sohaṃ, bhante, tumhākaṃ adhimuttiṃ disvā evaṃpasanno ‘addhā buddhattaṃ pāpuṇissathā’ti. Sādhu, bhante, buddhattaṃ patvā paṭhamamaṃ mama vijitaṃ okkameyyāthā”ti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya pabbajjāsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Padhānasuttavaṇṇanā

428. Taṃ maṃ padhānapahitattanti padhānasuttaṃ. Kā uppatti? “Padhānāya gamissāmi, ettha me rañjati mano”ti āyasmā ānando pabbajjāsuttaṃ niṭṭhāpesi. Bhagavā gandhakuṭiyaṃ nisinno cintesi - “mayā chabbassāni padhānaṃ patthayamānena dukkarakārikā katā, taṃ ajja bhikkhūnaṃ kathessāmi”ti. Atha gandhakuṭito nikkhamitvā buddhāsane nisinno “taṃ maṃ padhānapahitatta”nti ārabhitvā imaṃ suttaṃ abhāsī.

Tattha taṃ manti dvīhipi vacanehi attānameva niddisati. Padhānapahitattanti nibbānatthāya pesitacittaṃ pariccattaattabhāvaṃ vā. Nadiṃ nerañjaraṃ patīti lakkhaṇaṃ niddisati. Lakkhaṇaṃhi padhānapahitattāya nerañjarā nadī. Teneva cettha upayogavacanaṃ. Ayaṃ panattho “nadiyā nerañjarāyā”ti, nerañjarāya tīreti vuttaṃ hoti. Viparakkammāti atīva parakkamitvā. Jhāyantanti appāṇakajjhānamanuyuñjantaṃ. Yogakkhemassa pattiyāti catūhi yogehi khemassa

nibbānassa adhigamattham.

429. Namucīti māro. So hi attano visayā nikkhamitukāme devamanusse na muñcati, antarāyaṃ nesaṃ karoti, tasmā “namucī”ti vuccati. Karuṇaṃ vācanti anuddayāyuttaṃ vācam. Bhāsamāno upāgamīti idaṃ uttānameva. Kasmā pana upāgato? Mahāpuriso kira ekadivasam cintesi - “sabbadā āhāraṃ pariyesamāno jīvite sāpekkho hoti, na ca sakkā jīvite sāpekkhena amataṃ adhigantu”nti. Tato āhārupacchedāya paṭipajji, tena kiso dubbaṇṇo ca ahosi. Atha māro “ayaṃ sambodhāya maggo hoti, na hotīti ajānanto atighoraṃ tapaṃ karoti, kadāci mama visayaṃ atikkameyyā”ti bhūto “idañcidañca vatvā vāressāmī”ti āgato. Tenevāha - “kiso tvamasi dubbaṇṇo, santike maraṇaṃ tavā”ti.

430. Evañca pana vatvā athassa maraṇasantikabhāvaṃ sāvento āha - “sahassabhāgo maraṇassa, ekaṃso tava jīvita”nti. Tassattho - sahassaṃ bhāgānaṃ assāti sahassabhāgo. Ko so? Maraṇassa paccayoti pāṭhaseso. Eko aṃsoti ekaṃso. Idaṃ vuttaṃ hoti - ayaṃ appānakajjhānādisahassabhāgo tava maraṇassa paccayo, tato pana te eko eva bhāgo jīvitaṃ, evaṃ santike maraṇaṃ tavāti. Evaṃ maraṇassa santikabhāvaṃ sāvetvā atha naṃ jīvite samussāhento āha “jīva bho jīvitaṃ seyyo”ti. Kathaṃ seyyoti ce. Jīvaṃ puññāni kāhasīti.

431. Atha attanā sammatāni puññāni dassento āha - “carato ca te brahmacariya”nti. Tattha brahmacariyanti kālena kālaṃ methunaviratiṃ sandhāyāha, yaṃ tāpasā karonti. Jūhatoti juhantassa. Sesamettha pākaṭameva.

432. Duggo maggoti imaṃ pana aḍḍhagāthaṃ padhānavicchandaṃ janento āha. Tattha appānakajjhānādigahanattā dukkhena gantabboti duggo, dukkhitakāyacittena kattabbattā dukkaro, santikamaraṇena tādisenāpi pāpuṇituṃ asakkuṇeyyato durabhisambhavoti evamattho veditabbo. Ito paraṃ imā gāthā bhaṇaṃ māro, aṭṭhā buddhassa santiketi ayamupaḍḍhagāthā saṅgītikārehi vuttā. Sakalagāthāpīti eke. Bhagavatā eva pana paraṃ viya attānaṃ niddisantena sabbamettha evaṃjātikaṃ vuttanti ayamamhākaṃ khanti. Tattha aṭṭhāti aṭṭhāsī. Sesam uttānameva.

433. Chaṭṭhagāthāya yenatthenāti ettha paresaṃ antarāyakaraṇena attano atthena tvaṃ, pāpima, āgatoṣīti ayamadhippāyo. Sesam uttānameva.

434. “Jīvaṃ puññāni kāhasī”ti idaṃ pana vacanaṃ paṭikkhipanto “aṇumattopī”ti imaṃ gāthamāha. Tattha puññenāti vaṭṭagāmiṃ mārena vuttaṃ puññaṃ sandhāya bhaṇāti. Sesam uttānameva.

435. Idāni “ekaṃso tava jīvita”nti idaṃ vacanaṃ ārabha māraṃ santajjento “atthi saddhā”ti imaṃ gāthamāha. Tatrāyamadhippāyo - are, māra, yo anuttare santivarapade assaddho bhavēyya, saddhopi vā kusīto, saddho āraddhavīriyo samānopi vā duppañño, taṃ tvaṃ jīvitaṃ manupucchamāno sobheyyāsi, mayhaṃ pana anuttare santivarapade okappanasaddhā atthi, tathā kāyikacetasikamasithilaparakkamatāsaṅkhātāṃ vīriyaṃ, vajirūpamā pañña ca mama vijjati, so tvaṃ evaṃ maṃ pahitattaṃ uttamajjhāsayaṃ kiṃ jīvitaṃ manupucchasi, kasmā jīvitaṃ pucchasi. Pañña ca mamāti ettha ca saddena sati samādhi ca. Evaṃ sante yehi pañcahi indriyehi samannāgatā nibbānaṃ pāpuṇanti, tesu ekenāpi avirahitaṃ evaṃ maṃ pahitattaṃ kiṃ jīvitaṃ manupucchasi? Nanu - ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, vīriyamārabhato daḷhaṃ. Paññavantassa jhāyino, passato udayabbayanti.

436-438. Evaṃ māraṃ santajjetvā attano dehacittappavattiṃ dassento “nadīnamapī”pi gāthāttayamāha. Tamatthato pākaṭameva. Ayaṃ pana adhippāyavaṇṇanā - yvāyaṃ mama sarīre appāṇakajjhānavīriyavegasamuṭṭhito vāto vattati, loke gaṅgāyamunādīnaṃ nadīnampi sotāni ayaṃ visosaye, kiñca me evaṃ pahitattassa catunāḷimattaṃ lohitaṃ na upasoseyya. Na kevalaṅca me lohitaṃ sussaṭṭhi, apica kho pana tamhi lohite sussaṃānamhi baddhābaddhabhedam sarīrānugataṃ pittaṃ, asitapītādipaṭicchādakaṃ catunāḷimattameva semhaṅca, kiñcāparaṃ tattakameva mutthaṅca ojaṅca sussaṭṭhi, tesu ca sussaṃānesu maṃsānipi khīyanti, tassa me evaṃ anupubbena maṃsesu khīyamānesu bhiyyo cittaṃ paṣīdati, na tveva tappaccayā saṃsīdati. So tvaṃ īdisaṃ cittamajānanto sarīramattameva disvā bhaṇasi “kiso tvamasī dubbaṇṇo, santike maraṇaṃ tavā”ti. Na kevalaṅca me cittaṃ paṣīdati, apica kho pana bhiyyo sati ca paññā ca samādhi mama tiṭṭhati, aṇumattopi pamādo vā sammoho vā cittavikkhepo vā natthi, tassa mayhaṃ evaṃ viharato ye keci samaṇabrāhmaṇā atītaṃ vā addhānaṃ anāgataṃ vā etarahi vā opakkamikā vedanā vedayanti, tāsāṃ nidassanabhūtaṃ pattassa uttamavedanaṃ. Yathā aññesaṃ dukkhena phutṭhānaṃ sukhaṃ, sītena uṇhaṃ, uṇhena sītaṃ, khudāya bhojanaṃ, pipāsāya phutṭhānaṃ udakaṃ apekkhate cittaṃ, evaṃ pañcasu kāmaguṇesu ekakāmampi nāpekkhate cittaṃ. “Aho vatāhaṃ subhojanaṃ bhuñjitvā sukhasseyyaṃ sayeyya”nti īdisenākārena mama cittaṃ na uppannaṃ, passa, tvaṃ māra, sattassa suddhatanti.

439-441. Evaṃ attano suddhataṃ dassetvā “nivāressāmi ta”nti āgatassa māraṃ manorathabhañjanatthaṃ mārasenaṃ kittetvā tāya aparājitabhāvaṃ dassento “kāmā te paṭhamā senā”tiādikaṃ cha gāthāyo āha.

Tattha yasmā āditova agāriyabhūte satte vatthukāmesu kilesakāmā mohayanti, te abhibhuyya anagāriyabhāvaṃ upagatānaṃ pantesu vā senāsanesu aññataraññataresu vā adhikusalesu dhammesu arati uppajjati. Vuttañcetaṃ “pabbajitena kho, āvuso, abhirati dukkarā”ti. Tato te parapaṭibaddhajīvikattā khuppipāsā bādheti, tāya bādhitānaṃ pariyesanataṇhā cittaṃ kilamayati, atha nesaṃ kilantacittānaṃ thinamiddhaṃ okkamati. Tato visesamanadhigacchantānaṃ durabhisambhavesu araṇṇavanapatthesu senāsanesu viharataṃ utrāsasaññitā bhīru jāyati, tesāṃ ussaṅkitaparisaṅkitānaṃ dīgharattaṃ vivekarasamanassādayamānānaṃ viharataṃ “na siyā nu kho esa maggo”ti paṭipattiyaṃ vicikicchā uppajjati, taṃ vinodetvā viharataṃ appamattakena visesādhigamena mānamakkhathambhā jāyanti, tepi vinodetvā viharataṃ tato adhikataṃ visesādhigamaṃ nissāya lābhasakkārasilokā uppajjanti, lābhādimucchitā dhammapatirūpakāni pakāsentā micchāyasaṃ adhigantvā tattha ṭhitā jātiādīhi attānaṃ ukkaṃsenti, paraṃ vambhenti, tasmā kāmādīnaṃ paṭhamasenādibhāvo veditabbo.

442-443. Evametaṃ dasavidhaṃ senaṃ uddisittvā yasmā sā kaṇhadhammasamannāgatattā kaṇhassa namucino upakārāya saṃvattati, tasmā naṃ tava senāti niddisanto āha - “esā namuci te senā, kaṇhassābhippahārinī”ti. Tattha abhippahārinīti samaṇabrāhmaṇānaṃ ghātānī nippothanī, antarāyakarīti attho. Na naṃ asūro jināti, jetvā ca labhate sukhaṃ evaṃ tava senaṃ asūro kāye ca jīvite ca sāpekkho puriso na jināti, sūro pana jināti, jetvā ca maggasukhaṃ phalasukhaṅca adhigacchati. Yasmā ca labhate sukhaṃ, tasmā sukhaṃ patthayamāno ahampi esa muñjaṃ parihareti. Saṅgāmāvacarā anivattino purisā

attano anivattanakabhāvaviññāpanattham sīse vā dhaje vā āvudhe vā muñjatiṇaṃ bandhanti, taṃ ayampi pariharaticceva maṃ dhārehi. Tava senāya parājītaṃ dhiratthu mama jīvitaṃ, tasmā evaṃ dhārehi - saṅgāme me mataṃ seyyo, yañce jīve parājīto, yena jīvītena parājīto jīve, tasmā jīvitaṃ tayā sammāpaṭipannānaṃ antarāyakarena saddhiṃ saṅgāme mataṃ mama seyyoti attho.

444. Kasmā mataṃ seyyoti ce? Yasmā pagāḷhettha...pe... subbatā, ettha kāmādikāya attukkaṃsanaparavambhanapariyosānāya tava senāya pagāḷhā nimuggā anupaviṭṭhā eke samaṇabrāhmaṇā na dissanti, sīlādīhi guṇehi nappakāsanti, andhakāraṃ paviṭṭhā viya honti. Ete evaṃ pagāḷhā samānā sacepi kadāci ummujjivā nimujjanapuriso viya “sāhu saddhā”tiādīnā nayena ummujjanti, tathāpi tāya senāya ajjhotthaṭṭā tañca maggaṃ na jānanti khemaṃ nibbānagāmīnaṃ, sabbepi buddhapaccekaḥbuddhādayo yena gacchanti subbatāti. Imaṃ pana gāthaṃ sutvā māro puna kiñci avatvā eva pakkāmi.

445-446. Pakkante pana tasmim mahāsatto tāya dukkarakārikāya kiñcipi visesaṃ anadhigacchanto anukkamena “siyā nu kho añño maggo bodhāyā”tiādīni cintetvā oḷārikāhāraṃ āhāretvā, balaṃ gahetvā, visākhapuṇṇamadivase pageva sujātāya pāyāsaṃ paribhuñjitvā, bhadravanasaṇḍe divāvihāraṃ nisīditvā, tattha aṭṭha samāpattiyo nibbattento divasaṃ vītināmetvā sāyanhasamaye mahābodhimaṇḍābhimukho gantvā sotthiyena dinnā aṭṭha tiṇamuṭṭhiyo bodhimūle vikiritvā dasasahassalokadhātudevātāhi katasakkārabahumāno -

“Kāmaṃ taco ca nhāru ca, aṭṭhi ca avasissatu;
Upasussatu nissesam, sarīre maṃsalohita”nti. -

Caturaṅgavīriyaṃ adhiṭṭhahitvā “na dāni buddhattaṃ apāpuṇitvā pallaṅkaṃ bhindissāmī”ti paṭiññaṃ katvā aparājītapallaṅke nisīdi. Taṃ ñatvā māro pāpimā “ajja siddhattho paṭiññaṃ katvā nisinno, ajeva dānissa sā paṭiññā paṭibāhitabbā”ti bodhimaṇḍato yāva cakkavāḷamāyataṃ dvādasayojanavitthāraṃ uddhaṃ navayojanamuggataṃ mārasenaṃ samuṭṭhāpetvā diyaḍḍhayaḥjanasatappamāṇaṃ girimekhalam hatthirājānaṃ āruya bāhusahassaṃ māpetvā nānāvudhāni gahetvā “gaṇhatha, hanatha, paharathā”ti bhaṇanto āḷavakasutte vuttappakārā vuṭṭhiyo māpesi, tā mahāpurisaṃ patvā tattha vuttappakārā eva sampajjimsu. Tato vajiraṅkusena hatthim kumbhe paharivā mahāpurisassa samīpaṃ netvā “uṭṭhehi, bho siddhattha, pallaṅkā”ti āha. Mahāpuriso “na uṭṭhahāmi mārā”ti vatvā taṃ dhajiniṃ samantā vilokento imā gāthāyo abhāsi “samantā dhajini”nti.

Tattha dhajininti senaṃ. Yuttanti uyyuttaṃ. Savāhananti girimekhalanāgarājasahitaṃ. Paccuggacchāmīti abhimukho upari gamissāmi, so ca kho tejeneva, na kāyena. Kasmā? Mā maṃ ṭhānā acāvayi, maṃ etasmā ṭhānā aparājītapallaṅkā māro mā cālesīti vuttaṃ hoti. Nappasahatīti sahituṃ na sakkoti, nābhībhavati vā. Āmaṃ pattanti kācajātaṃ mattikābhājanaṃ. Asmanāti pāsāṇena. Sesamettha pākāṭameva.

447-448. Idāni “etaṃ te mārasenaṃ bhinditvā tato paraṃ vijitasāṅgāmo sampattadhammarājābhiseko idaṃ karissāmī”ti dassento āha “vasīkaritvā”ti. Tattha vasīkaritvā saṅkappanti maggabhāvanāya sabbam micchāsaṅkappaṃ pahāya sammāsaṅkappasseva pavattanena vasīkaritvā saṅkappaṃ. Satiñca sūpaṭiṭṭhitanti kāyādīsu catūsu ṭhānesu attano satiñca suṭṭhu upaṭṭhitaṃ karitvā evaṃ

vasīkatasāṅkappo suppatiṭṭhitassati raṭṭhā raṭṭhaṃ vicarissāmi devamanussabhede puthū sāvake vinayanto. Atha mayā vinīyamānā te appamattā...pe... na socare, taṃ nibbānāmatamevāti adhippāyo.

449-451. Atha māro imā gāthāyo sutvā āha - “evarūpaṃ pakkhaṃ disvā na bhāyasi bhikkhū”ti? “Āma, māra, na bhāyāmī”ti. “Kasmā na bhāyasi”ti? “Dānādīnaṃ pāramipuññānaṃ katattā”ti. “Ko etaṃ jānāti dānādīni tvamakāsī”ti? “Kiṃ ettha pāpima sakkhikcena, apica ekasmiṃyeva bhava vessantaro hutvā yaṃ dānamadāsiṃ, tassānubhāvena sattakkhattuṃ chahi pakārehi sañjātakampā ayaṃ mahāpathavīyeva sakkhī”ti. Evaṃ vutte udakapariyantaṃ katvā mahāpathavī kampi bheravasaddaṃ muñcamānā, yaṃ sutvā māro asanihato viya bhīto dhajaṃ paṇāmetvā palāyi saddhiṃ parisāya. Atha mahāpuriso tīhi yāmehi tisso vijjā sacchikatvā aruṇuggamane “anekajātisamsāraṃ...pe... taṇhānaṃ khayamajjhagā”ti imaṃ udānaṃ udānesi. Māro udānasaddena āgantvā “ayaṃ buddho aha”nti paṭijānāti, handa naṃ anubandhāmi ābhisamācārikaṃ passituṃ. Sacassa kiñci kāyena vā vācāya vā khalitaṃ bhavissati, viheṭhessāmi na”nti pubbe bodhisattabhūmiyaṃ chabbassāni anubandhitvā buddhattaṃ pattaṃ ekaṃ vassaṃ anubandhi. Tato bhagavato kiñci khalitaṃ apassanto “satta vassāni”ti imā nibbejanīyagāthāyo abhāsi.

Tattha otāranti randhaṃ vivaraṃ. Nādhigacchissanti nādhigamiṃ. Medavaṇṇanti medapiṇḍasadisāṃ. Anupariyagāti parito parito agamāsi. Mudunti mudukaṃ. Vindemāti adhigaccheyyāma. Assādanāti sādubhāvo. Vāyasettoti vāyaso etto. Sesamettha pākaṭameva.

Ayaṃ pana yojanā - satta vassāni bhagavantaṃ otārāpekkho anubandhiṃ katthaci avijahanto padāpadaṃ, evaṃ anubandhitvāpi ca otāraṃ nādhigamiṃ. Sohaṃ yathā nāma medavaṇṇaṃ pāsānaṃ medasaññī vāyaso ekasmiṃ passe mukhatuṇḍakena vijjhivā assādaṃ avindamāno “appeva nāma ettha mudu vindema, api ito assādanā siyā”ti samantā tatheva vijjhanto anupariyāyitvā katthaci assādaṃ aladdhā “pāsānovāya”nti nibbijja pakkameyya, evamevāhaṃ bhagavantaṃ kāyakammādīsu attano parittapaññānamukhatuṇḍakena vijjhanto samantā anupariyagā “appeva nāma katthaci aparisuddhakāyasamācārādimudubhāvaṃ vindema, kutoci assādanā siyā”ti, te dāni mayaṃ assādaṃ alabhamānā kākova selamāsajja nibbijjāpema gotamaṃ āsajja tato gotamā nibbijja apemāti. Evaṃ vadato kira mārassa satta vassāni nipphalaparissamaṃ nissāya balavasoko udapādi. Tenassa visīdamānaṅgapaccaṅgassa beluvapaṇḍu nāma vīṇā kacchato patitā. Yā sakiṃ kusalehi vādītā cattāro māse madhurassaraṃ muñcati, yaṃ gahetvā sakko pañcasikhassa adāsi. Taṃ so patamānampi na bujhi. Tenāha bhagavā -

452. “Tassa sokaparetassa, vīṇā kacchā abhassatha;
Tato so dummano yakkho, tatthevantaradhāyathā”ti.

Saṅgītikāraḥ āhaṃsūti eke, amhākaṃ panetaṃ nakkhamatīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya padhānasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Subhāsitasuttavaṇṇanā

Evam me sutanti subhāsitasuttaṃ. Attajjhāsayato cassa uppatti. Bhagavā hi subhāsitaṃ piyo, so attano subhāsitasamudācārappakāsanena sattānaṃ dubbhāsitasamudācāraṃ paṭisedhento imaṃ suttaṃ abhāsī. Tattha evaṃ me sutantiādi saṅgītikāravacanaṃ. Tattha tatra kho bhagavā...pe... bhadanteti te bhikkhūti etaṃ apubbaṃ, sesaṃ vuttanayameva. Tasmā apubbapadavaṇṇanattamidaṃ vuccati - tatrāti desakālaparidīpanaṃ. Tañhi yaṃ samayaṃ viharati, tatra samaye, yasmiṃca ārāme viharati, tatra ārāmeti dīpeti. Bhāsitaṃ bayutte vā desakāle dīpeti. Na hi bhagavā ayutte dese kāle vā dhammaṃ bhāsati. “Akālo kho, tāva, bāhiyā”tiādi cettha sādhaṃ. Khoti padapūraṇamatte avadhāraṇādikalatthe vā nipāto. Bhagavāti lokagaruparidīpanaṃ. Bhikkhūti kathāsavanayuttapuggalaparidīpanaṃ. Āmantesīti ālapi abhāsī sambodhesi.

Bhikkhavoti āmantanākāraparidīpanaṃ. Tañca bhikkhanasīlatādiguṇayogasiddhattā vuttaṃ. Tena nesaṃ hīnādhikajanasevitaṃ vuttiṃ pakāseto uddhatadīnabhāvaniggahaṃ karoti. “Bhikkhavo”ti iminā ca karuṇāvipphārasommadayanayanānīpātapubbaṅgamaṇa vacanena te attano mukhābhīmukhe karitvā teneva kathetukamyatādīpakena vacanena tesāṃ sotukamyataṃ janeti, teneva ca sambodhanatthena vacanena sādhuṇasavanamanasikārepi te niyojenti. Sādhuṇasavanamanasikārāyattā hi sāsanaṃ sampatti. Aparesupi devamanussesu vijjamānesu kasmā bhikkhū eva āmantesīti ce? Jeṭṭhaseṭṭhāsannasādaṇṇi hitabhāvato. Sabbaparisaṃsādhāraṇā hi ayaṃ dhammaṃ desanā, na paṭipuggalikā. Parisāya ca jeṭṭhā bhikkhū paṭhamuppannattā, seṭṭhā anagāriyabhāvaṃ ādiṃ katvā satthu cariyānuvidhāyakattā sakalasāsanapaṭiggāhakattā ca. Āsannā tattha nisīnesu satthu santikattā, sadā sannihiṭṭā satthu santikāvacarattā. Tena bhagavā sabbaparisaṃsādhāraṇaṃ dhammaṃ desento bhikkhū eva āmantesi. Apica bhājanaṃ te imāya kathāya yathānusiṭṭhaṃ paṭipattisabbhāvatotipi te eva āmantesi. Bhadanteti gāravādhivacanamaṇa. Te bhikkhūti ye bhagavā āmantesi, te evaṃ bhagavantaṃ ālapantā bhagavato paccassosunti.

Catūhi aṅgehīti catūhi kāraṇehi avayavehi vā. Musāvādāveramaṇiādīni hi cattāri subhāsitaṃ vācāya kāraṇāni. Saccavacanādayo cattāro avayavā, kāraṇatthe ca aṅgasaddo. Catūhīti nissakkaṇavacanaṃ hoti, avayavatthe kāraṇavacanaṃ. Samannāgatāti samanūgatā pavattā yuttā ca. Vācāti samullapanavācā. Yā sā “vācā girā byappatho”ti ca, “nelā kaṇṇasukhā”ti ca evamādisu āgacchati. Yā pana “vācāya ce kataṃ kamma”nti evaṃ viññatti ca, “yā catūhi vacīduccaritehi ārati virati...pe... ayaṃ vuccati sammāvācā”ti evaṃ virati ca, “pharusavācā, bhikkhave, āsevitā bhāvitā bahulikatā nirayaṃ vattanikā hotī”ti evaṃ cetanā ca vācāti āgacchati, sā idha na adhippetā. Kasmā? Abhāsitaṃ baddo. Subhāsitaṃ hotīti suṭṭhu bhāsitaṃ hoti. Tenassā atthāvaṇṇanaṃ dīpeti. Na dubbhāsitaṃ na duṭṭhu bhāsitaṃ. Tenassā anattāvaṇṇanaṃ dīpeti. Anavajjāti vajjasāṅkhātārāgādidosavirahitā. Tenassā kāraṇasuddhiṃ vuttadosābhāvaṇṇaṃ dīpeti. Ananuvajjā cāti anuvādaṃ vuttatā. Tenassā sabbākārasampattiṃ dīpeti. Viññūnanti paṇḍitaṇaṃ. Tena nindāpasāṃsāsu bālā appamāṇāti dīpeti.

Katamehi catūhīti kathetukamyatāpucchā. Idhāti imasmiṃ sāsane. Bhikkhaveti yesaṃ kathetukāmo, tadālapanaṃ. Bhikkhūti vuttappakāravācābhāsanakapuggalanidassanaṃ. Subhāsitaṃ yeva bhāsatiṃ puggalādhīṭṭhānāya desanāya catūsu vācaṅgesu aññataraṅganiddesavacanaṃ. No

dubbhāsītanti tasveva vācaṅgassa paṭipakkhabhāsanānivāraṇaṃ. Tena “musāvādādayopi kadāci vattabbā”ti diṭṭhiṃ nisedheti. “No dubbhāsita”nti iminā vā micchāvācappahānaṃ dīpeti, “subhāsita”nti iminā pahīnamicchāvācena satā bhāsītābhavācānalakkhaṇaṃ. Tathā pāpassa akaraṇaṃ, kusalassa upasampadaṃ. Aṅgaparidīpanatthaṃ pana abhāsītābbaṃ pubbe avatvā bhāsītābamevāha. Esa nayo dhammaṃyevātiādīsipi.

Ettha ca “subhāsitaṃyeva bhāsati no dubbhāsita”nti iminā piṣuṇadosarahitaṃ samaggakaraṇavācānaṃ vuttaṃ, “dhammaṃyeva bhāsati no adhamma”nti iminā samphadosarahitaṃ dhammato anapetaṃ mantāvacānaṃ vuttaṃ, itarehi dvīhi pharusālikarahitāni piyasaccavācānāni vuttāni. Imehi khotiādinā pana tāni aṅgāni paccakkhato dassento taṃ vācaṃ nigameti. Visesato cettha “imehi kho, bhikkhave, catūhi aṅgehi samannāgatā vācā subhāsītā hotī”ti bhaṇanto yadaññe paṭiññādīhi avayavehi nāmādīhi padehi liṅgavācānavibhattikālakārakādīhi sampattīhi ca samannāgataṃ vācaṃ “subhāsita”nti maññanti, taṃ dhammato paṭisedheti. Avayavādisampannāpi hi pesuññādisamannāgatā vācā dubbhāsītāva hoti attano paresaṅca anattāhāvaṇattā. Imehi pana catūhi aṅgehi samannāgatā sacepi milakkhubhāsāpariyāpannā ghaṭaceṭṭikāgīṭikapariyāpannā vā hoti, tathāpi subhāsītā eva lokiyalokuttarahitasukhāvaṇattā. Sīhaḷadīpe maggapasse sassāṃ rakkhantiyā sīhaḷaceṭṭikāya sīhaḷakeneva jātijarāmarāṇapaṭisaṃyuttaṃ gītaṃ gāyantiyā sutvā maggaṃ gacchantā saṭṭhimattā vipassakabhikkhū cettha arahattaṃ pattā nidassanaṃ. Tathā tisso nāma āraddhavipassako bhikkhu padumasarasamāpēna gacchanto padumasare padumāni bhañjitvā bhañjitvā -

“Pāto phullaṃ kokanadaṃ, sūriyālokena bhajjīyate;
Evaṃ manussatagatā sattā, jarābhivegena maddīyanti”ti. -

Imaṃ gītaṃ gāyantiyā ceṭṭikāya sutvā arahattaṃ patto, buddhantare ca aññataro puriso sattahi puttehi saddhiṃ vanā āgamma aññatarāya itthiyā musalena taṇḍule koṭṭentiya -

“Jarāya parimadditaṃ etaṃ, milātachavīcammanissitaṃ;
Maraṇena bhijjati etaṃ, maccussa ghasamāmisāṃ.

“Kimīnaṃ ālayaṃ etaṃ, nānākuṇāpena pūritaṃ;
Asucissa bhājanaṃ etaṃ, kadalikkhandhasamaṃ ida”nti. -

Imaṃ gītikaṃ sutvā saha puttehi paccekabodhiṃ patto, aññe ca īdisehi upāyehi ariyabhūmiṃ pattā nidassanaṃ. Anacchariyaṃ panetaṃ, yaṃ bhagavatā āsayānusayakusalena “sabbe saṅkhārā aniccā”tiādinā nayena vuttā gāthāyo sutvā pañcasatā bhikkhū arahattaṃ pāpuṇṇiṃsu, aññe ca khandhāyatanādīpaṭisaṃyuttā kathā sutvā aneke devamanussāti. Evaṃ imehi catūhi aṅgehi samannāgatā vācā sacepi milakkhubhāsāpariyāpannā, ghaṭaceṭṭikāgīṭikapariyāpannā vā hoti, tathāpi “subhāsītā”ti veditabbā. Subhāsītattā eva ca anavajjā ca ananuvajjā ca viññūnaṃ atthattikānaṃ kulaputtānaṃ atthapaṭisaraṇānaṃ, no byañjanapaṭisaraṇānanti.

Idamavoca bhagavāti idaṃ subhāsitalakkhaṇaṃ bhagavā avoca. Idaṃ vatvāna sugato, athāparaṃ etadavoca satthāti idaṅca lakkhaṇaṃ vatvā atha aññampi etaṃ avoca satthā. Idāni vattābagāthaṃ dassetvā sabbametaṃ saṅgīṭikārakā āhaṃsu. Tattha aparanti gāthābandhavācānaṃ sandhāya vuccati. Taṃ duvidhaṃ hoti - pacchā

āgataparisaṃ assavanasussavanaādhāraṇaḍaḥhikaraṇādīni vā sandhāya tadatthadīpakameva ca. Pubbe kenaci kāraṇena parihāpitassa atthassa dīpanena atthavisesadīpakañca “purisassa hi jātassa, kuṭhārī jāyate mukhe”tiādīsu viya. Idha pana tadatthadīpakameva.

453. Tattha santoti buddhādayo. Te hi subhāsitaṃ “uttamaṃ seṭṭha”nti vaṇṇayanti. Dutiyam tatiyaṃ catutthanti idaṃ pana pubbe niddiṭṭhakkamaṃ upādāya vuttaṃ. Gāthāpariyosāne pana vaṅṅisatthero bhagavato subhāsitaṃ pasīdi.

So yaṃ pasannākāraṃ akāsi, yañca vacanaṃ bhagavā abhāsi, taṃ dassentā saṅgītikārakā “atha kho āyasmā”tiādimāhaṃsu. Tattha paṭibhāti mantī mama bhāgo pakāsati. Paṭibhātu tanti tava bhāgo pakāsatu. Sāruppāhīti anucchavikāhi. Abhitthavīti pasamsi.

454. Na tāpayeti vippaṭisārena na tāpeyya. Na vihiṃseyyāti aññamaññaṃ bhindanto na bādheyya. Sā ve vācāti sā vācā ekaṃseneva subhāsitaṃ. Ettāvatā apisuṇavācāya bhagavantaṃ thometi.

455. Paṭinanditāti haṭṭhena hadayena paṭimukhaṃ gantvā nanditā sampiyāyitā. Yaṃ anādāya pāpāni, paresaṃ bhāsate piyanti yaṃ vācaṃ bhāsanto paresaṃ pāpāni appiyāni paṭikkūlāni pharusavacanāni anādāya atthabyañjanamadhuraṃ piyameva vacanaṃ bhāsati, taṃ piyavācameva bhāseyyāti vuttaṃ hoti. Imāya gāthāya piyavacanena bhagavantaṃ abhitthavi.

456. Amatāti amatasadisā sādubhāvena. Vuttampi cetam “saccaṃ have sādutaraṃ rasāna”nti. Nibbānāmatapaccayattā vā amatā. Esa dhammo sanantanoti yāyaṃ saccavācā nāma, esa porāṇo dhammo cariyā pavenī, idameva hi porāṇānaṃ āciṇṇaṃ, na te alikaṃ bhāsiṃsu. Tenevāha - “sacce atthe ca dhamme ca, ahu santo patiṭṭhitā”ti. Tattha sacce patiṭṭhitattā eva attano ca paresaṃca atthe patiṭṭhitā. Atthe patiṭṭhitattā eva ca dhamme patiṭṭhitā hontīti veditabbā. Paraṃ vā dvayaṃ saccavisesanamicceva veditabbaṃ. Sacce patiṭṭhitā. Kīdise? Atthe ca dhamme ca, yaṃ paresaṃ atthato anapetattā atthaṃ anuparodhaṃ karotīti vuttaṃ hoti. Satipi ca anuparodhakaratte dhammato anapetattā dhammaṃ, yaṃ dhammikameva atthaṃ sādhetīti vuttaṃ hoti. Imāya gāthāya saccavacanena bhagavantaṃ abhitthavi.

457. Khemanti abhayaṃ nirupaddavaṃ. Kena kāraṇenāti ce? Nibbānappattiyā dukkhassantakiriyāya, yasmā kilesanibbānaṃ pāpeti, vaṭṭadukkhassa ca antakiriyāya saṃvattatīti attho. Atha vā yaṃ buddho nibbānappattiyā dukkhassantakiriyāyāti dvinnam nibbānadhātūnamatthāya khemamaggappakāsanato khemaṃ vācaṃ bhāsati, sā ve vācānamuttamāti sā vācā sabbavācānaṃ seṭṭhāti evamettha attho veditabbo. Imāya gāthāya mantāvacanena bhagavantaṃ abhitthavanto arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesīti ayamettha apubbapadavaṇṇanā. Sesam vuttanayeneva veditabbanti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya subhāsitasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Pūraḷāsasuttavaṇṇanā

Evam me sutanti pūraḷāsasuttaṃ. Kā uppatti? Bhagavā pacchābhattachikkāvasāne buddhacakkhunā lokam volokento sundarikabhāradvājabrāhmaṇam arahattassa upanissayasampannam disvā “tattha mayi gate kathā pavattissati, tato kathāvasāne dhammadesanāṃ sutvā esa brāhmaṇo pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇissatī”ti ca ñatvā tattha gantvā katham samuṭṭhāpetvā imam suttaṃ abhāsī.

Tattha evam me sutantiādi saṅgītikārakāṇam vacanam. Kimjacco bhavantiādi tassa brāhmaṇassa, na brāhmaṇo nomhītiādi bhagavato. Tam sabbampi samodhānetvā “pūraḷāsasutta”nti vuccati. Tattha vuttasadisam vuttanayeneva veditabbam, avuttaṃ vaṇṇayissāma, tañca kho uttānatthāni padāni anāmasantā. Kosalesūti kosalā nāma jānapadino rājakumārā. Tesam nivāso ekopi janapado ruḷhisaddena “kosalā”ti vuccati. Tasmim kosalesu janapade. Keci pana “yasmā pubbe mahāpanādam rājakumāram nānānāṭakādīni disvā sitamattampi akarontam sutvā rājā āṇāpesi ‘yo mama puttaṃ hasāpeti, sabbābharaṇehi naṃ alaṅkaromī’ti. Tato naṅgalāni chaḍḍetvā mahājanakāyo sannipati. Te ca manussā atirekasattavassāni nānākīḷikādayo dassentāpi tam nāsakkhimṣu hasāpetum. Tato sakko devanaṭam pesesi, so dibbanāṭakam dassetvā hasāpesi. Atha te manussā attano attano vasanokāsābhimukhā pakkamimṣu. Te paṭipathe mittasuhajjādayo disvā paṭisanthāramakamṣu ‘kacci bho kusalam, kacci bho kusala’nti. Tasmā tam ‘kusala’nti saddam upādāya so padeso ‘kosalo’ti vuccatī”ti vaṇṇayanti. Sundarikāya nadiyā tīreti sundarikāti evaṃnāmikāya nadiyā tīre.

Tena kho panāti yena samayena bhagavā tam brāhmaṇam vinetukāmo gantvā tassā nadiyā tīre sasīsam pārupitvā rukkhāmūle nisajjāsāṅkhātena iriyāpathavihārena viharati. Sundarikabhāradvājoti so brāhmaṇo tassā nadiyā tīre vasati aggiñca juhati, bhāradvājoti cassa gottam, tasmā evam vuccati. Aggim juhatīti āhutipakkhipanena jāleti. Aggihuttaṃ paricaratīti agyāyatanam sammajjanūpalepanabalikammādinā payirupāsati. Ko nu kho imam habyasesam bhuñjeyyāti so kira brāhmaṇo aggimhi juhitvā avasesam pāyāsam disvā cintesi - “aggimhi tāva pakkhittapāyāso mahābrahmunā bhutto, ayam pana avaseso atthi. Tam yadi brahmuno mukhato jātassa brāhmaṇasseva dadeyyam, evam me pitarā saha puttapi santappito bhaveyya, suvisodhito ca brahmalokagāmimaggo assa, handāham brāhmaṇam gavesāmī”ti. Tato brāhmaṇadassanattam utṭhāyāsanaṃ catuddisā anuvilokesi - “ko nu kho imam habyasesam bhuñjeyyāti”ti.

Aññatarasmim rukkhāmūleti tasmim vanasaṇḍe seṭṭharukkhāmūle. Sasīsam pārutanti saha sīsena pārutakāyam. Kasmā pana bhagavā evamakāsi, kim nārāyanasaṅkhātabalopi hutvā nāsakkhi himapātam sītavātañca paṭibāhitunti? Atthetam kāraṇam. Na hi buddhā sabbaso kāyapaṭijagganam karonti eva, apica bhagavā “āgate brāhmaṇe sīsam vivarissāmi, mam disvā brāhmaṇo katham pavattessati, athassa kathānusārena dhammam desessāmī”ti kathāpavattanattam evamakāsi. Disvāna vāmena...pe... tenupasaṅkamīti so kira bhagavantaṃ disvā brāhmaṇo “ayam sasīsam pārupitvā sabbarattim padhānamanuyutto, imassa dakkhiṇodakam datvā imam habyasesam dassāmī”ti brāhmaṇasaññī hutvā eva upasaṅkami. Muṇḍo ayam bhavam, muṇḍako ayam bhavanti sīse vivaritamatteva kesantaṃ disvā “muṇḍo”ti āha. Tato suṭṭhutam olokento parittampi sikham adisvā hīlento “muṇḍako”ti āha. Evarūpā hi nesam brāhmaṇānam diṭṭhi. Tato vāti yattha ṭhito addasa, tamhā padesā muṇḍāpīti kenaci kāraṇena muṇḍitasīsāpi honti.

458. Na brāhmaṇo nomhīti ettha nakāro paṭisedhe, nokāro avadhāraṇe “na no sama”ntiādīsu viya. Tena nevamhi brāhmaṇoti dasseti. Na rājaputtoti khattiyo namhi. Na vessāyanoti vessopi namhi. Udakoci nomhīti aññopi suddo vā caṇḍālo vā koci na homīti evaṃ ekaṃseneva jātivādasamudācāraṃ paṭikkhipati. Kasmā? Mahāsamuddaṃ pattā viya hi nadiyo pabbajjūpagatā kulaputtā jahanti purimāni nāmagottāni. Pahārādasuttañcetta sādhaṃ. Evaṃ jātivādaṃ paṭikkhipitvā yathābhūtamattānaṃ āvikaronto āha - “gottaṃ pariññāya puthujjanānaṃ, akiñcano manta carāmi loke”ti. Kathaṃ gottaṃ pariññāsīti ce? Bhagavā hi tīhi pariññāhi pañcakkhandhe pariññāsī, tesu ca pariññātesu gottaṃ pariññātameva hoti. Rāgādikiñcanānaṃ pana abhāvena so akiñcano mantā jānitvā ñāṇanuparivattīhi kāyakammādīhi carati. Tenāha - “gottaṃ...pe... loke”ti. Mantā vuccati paññā, tāya cesa carati. Tenevāha - “mantaṃ carāmi loke”ti chandavasena rassaṃ katvā.

459-460. Evaṃ attānaṃ āvikatvā idāni “evaṃ oḷārikaṃ liṅgampi disvā pucchitabbāpucchitabbaṃ na jānāsī”ti brāhmaṇassa upārambhaṃ āropento āha - “saṅghātivāsī...pe... gottaṃ pañña”nti. Ettha ca chinnaśaṅghaṭṭitaṭṭhena tīṇipi cīvarāni “saṅghāṭī”ti adhippetāni, tāni nivāseti paridahatīti saṅghātivāsī. Agahoti ageho, nittaṇhoti adhippāyo. Nivāsāgāraṃ pana bhagavato jetavane mahāgandhakuṭikareraṃḍalamālakosambakuṭicandanamālādiānekappakāraṃ, taṃ sandhāya na yujjati. Nivuttakesoti apanītakeso, ohāritakesamassūti vuttaṃ hoti. Abhinibbutattoti atīva vūpasantapariḷāhacitto, guttacitto vā. Alippamāno idha māṇavehī upakaraṇasinehassa pahīnattā manussehi alitto asaṃsaṭṭho ekantavivitto. Akallaṃ maṃ brāhmaṇāti yvāhaṃ evaṃ saṅghātivāsī...pe... alippamāno idha māṇavehi, taṃ maṃ tvam, brāhmaṇa, pākatikāni nāmagottāni atītaṃ pabbajitaṃ samānaṃ appatirūpaṃ gottaṃ paññaṃ pucchasīti.

Evaṃ vutte upārambhaṃ mocento brāhmaṇo āha - pucchanti ve, bho brāhmaṇā, brāhmaṇebhi saha “brāhmaṇo no bhava”nti. Tattha brāhmaṇo notī brāhmaṇo nūti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti - nāhaṃ bho akallaṃ pucchāmi. Amhākañhi brāhmaṇasamaye brāhmaṇā brāhmaṇehi saha samāgantvā “brāhmaṇo nu bhavaṃ, bhāradvājo nu bhava”nti evaṃ jātimpī gottaṃ pucchanti evāti.

461-462. Evaṃ vutte bhagavā brāhmaṇassa cittamudubhāvakaraṇatthaṃ mantesu attano pakataññutaṃ pakāsento āha - “brāhmaṇo hi ce tvam brūsi...pe... catuvīsatakkhara”nti. Tassattho - sace tvam “brāhmaṇo ahaṃ”ti brūsi, mañca abrahmaṇaṃ brūsi, tasmā bhavantaṃ sāvittim pucchāmi tipadaṃ catuvīsatakkharaṃ, taṃ me brūhīti. Ettha ca bhagavā paramatthavedānaṃ tiṇṇaṃ piṭakānaṃ ādibhūtaṃ paramatthabrahmaṇehi sabbabuddhehi pakāsitaṃ atthasampannaṃ byañjanasampannañca “buddhaṃ saraṇaṃ gacchāmi, dhammaṃ saraṇaṃ gacchāmi, saṅghaṃ saraṇaṃ gacchāmi”ti imaṃ ariyasāvittim sandhāya pucchati. Yadipi hi brāhmaṇo aññaṃ vadeyya, addhā naṃ bhagavā “nāyaṃ, brāhmaṇa, ariyassa vinaye sāvittīti vuccatī”ti tassa asārakattaṃ dassetvā idheva patiṭṭhāpeyya. Brāhmaṇo pana “sāvittim pucchāmi tipadaṃ catuvīsatakkhara”nti idaṃ attano samayasiddhaṃ sāvittilakkhaṇabyañjanakaṃ brahmāssarena nicchāritavacanaṃ sutvāva “addhāyaṃ samaṇo brāhmaṇasamaye niṭṭhaṃ gato, ahaṃ pana aññaṇena ‘abrahmaṇo aya’nti paribhaviṃ, sādhuṇūpo mantapāragū brāhmaṇova eso”ti niṭṭhaṃ gantvā “handā naṃ yaññavidhiṃ dakkhiṇeyyavidhiñca pucchāmi”ti tamatthaṃ pucchanto “kiṃnissitā...pe... loke”ti imaṃ visamagāthāpadattayamāha. Tassattho - kiṃnissitā kimadhippāyā kiṃ patthentā

isayo ca khattiyā ca brāhmaṇā ca aññe ca manujā devatānaṃ atthāya yaññaṃ akappayimsu. Yaññaṃakappayimsūti makāro padasandhikaro. Akappayimsūti saṃvidahiṃsu akaṃsu. Puthūti bahū annapānadānādinaṃ bhedenā anekappakāre puthū vā isayo manujā khattiyā brāhmaṇā ca kiṃnissitā yaññaṃakappayimsu. Kathaṃ nesaṃ taṃ kammaṃ samijjhatīti iminādhippāyena pucchati.

463. Athassa bhagavā tamatthaṃ byākaronto “yadantagū vedagū yaññaṃakāle. Yassāhutiṃ labhe tassijjheti brūmī”ti idaṃ sesapadadvayamāha. Tattha yadantagūti yo antagū, okārassa akāro, dakāro ca padasandhikaro “asādhāraṇamañña”ntiādīsu makāro viya. Ayaṃ pana attho - yo vaṭṭadukkhassa tīhi pariññāhi antagatattā antagū, catūhi ca maggañāṇavedehi kilese vijjhivā gatattā vedagū, so yassa isimanujakhattiyabrāhmaṇānaṃ aññatarassa yaññaṃakāle yasmiṃ kismiñci āhāre paccupaṭṭhite antamaso vanapaṇṇamūlaphalādhiphi āhutiṃ labhe, tato kiñci deyyadhammaṃ labheyya, tassa taṃ yaññaṃakammaṃ ijje samijjheyya, mahapphalaṃ bhaveyyāti brūmīti.

464. Atha brāhmaṇo taṃ bhagavato paramatthayogagambhīraṃ atimadhuragiranibbikārasarasampannaṃ desanaṃ sutvā sarīrasampattisūcitañcassa sabbaguṇasampattiṃ sambhāvayamāno pītisomanassajāto “addhā hi tassā”ti gāthamāha. Tattha iti brāhmaṇoti saṅgītikārānaṃ vacanaṃ, sesaṃ brāhmaṇassa. Tassattho - addhā hi tassa mayhaṃ hutamijje, ayaṃ ajja deyyadhammo ijjhissati samijjhissati mahapphalo bhavissati yaṃ tādisaṃ vedagumaddasāma, yasmā tādisaṃ bhavantarūpaṃ vedaguṃ addasāma. Tvaññeva hi so vedagū, na añño. Ito pubbe pana tumhādisānaṃ vedagūnaṃ antagūnañca adassanena amhādisānaṃ yaññe paṭiyattaṃ añño jano bhuñjati pūraḷāsaṃ carukañca pūvañcāti.

465. Tato bhagavā attani pasannaṃ vacanapaṭiggahaṇasajjaṃ brāhmaṇaṃ veditvā yathāssa suṭṭhu pākāṭā honti, evaṃ nānappakārehi dakkhiṇeyye pakāsetukāmo “tasmātiha tva”nti gāthamāha. Tassattho - yasmā mayi pasannosi, tasmā pana iha tvaṃ, brāhmaṇa, upasaṅkamma pucchāti attānaṃ dassento āha. Idāni ito pubbaṃ atthenaatthikapadaṃ parapadena sambandhitabbaṃ - atthena atthiko tassa atthatthikabhāvassa anurūpaṃ kilesaggivūpasamena santaṃ, kodhadhūmavigamena vidhūmaṃ, dukkhābhāvena anīghaṃ, anekavidhaāsābhāvena nirāsaṃ appevidha ekaṃsena idha ṭhitova idha vā sāsane abhivinde lacchasi adhigacchissasi sumedhaṃ varapaññaṃ khīṇāsavadakkhiṇeyyanti. Atha vā yasmā mayi pasannosi, tasmātiha, tvaṃ brāhmaṇa, atthena atthiko samāno upasaṅkamma puccha santaṃ vidhūmaṃ anīghaṃ nirāsanti attānaṃ dassento āha. Evaṃ pucchanto appevidha abhivinde sumedhaṃ khīṇāsavadakkhiṇeyyanti evampettha yojanā veditabbā.

466. Atha brāhmaṇo yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjamāno bhagavantaṃ āha - “yaññe ratohaṃ...pe... brūhi meta”nti. Tattha yañño yāgo dānanti atthato ekaṃ. Tasmā dānarato ahaṃ, tāya eva dānārāmatāya dānaṃ dātukāmo, na pana jānāmi, evaṃ ajānantaṃ anusāsatu maṃ bhavaṃ. Anusāsanto ca uttāneneva nayena yattha hutaṃ ijjhate brūhi metanti evamettha atthayojanā veditabbā. “Yathāhuta”ntipi pāṭho.

467. Athassa bhagavā vattukāmo āha - “tena hi...pe... desessāmī”ti. Ohitasotassa cassa anusāsanatthaṃ tāva “mā jātiṃ pucchī”ti gāthamāha. Tattha mā jātiṃ pucchīti yadi hutasamiddhiṃ dānamahapphalaṃ paccāsīsasi, jātiṃ mā puccha. Akāraṇaṃhi dakkhiṇeyyavicāraṇāya jāti. Caraṇaṃ pucchāti apica kho sīlādiguṇabhedaṃ caraṇaṃ puccha. Etañhi dakkhiṇeyyavicāraṇāya kāraṇaṃ.

Idānissa tamatthaṃ vibhāvento nidassanamāha - “kaṭṭhā have jāyati jātavedo”tiādi. Tatrāyamadhippāyo - idha kaṭṭhā aggi jāyati, na ca so sālādikaṭṭhā jāto eva aggikiccaṃ karoti, sāpānadoṇiādikaṭṭhā jāto na karoti, apica kho attano acciādiguṇasampannattā eva karoti. Evaṃ na brāhmaṇakulādīsu jāto eva dakkhiṇeyyo hoti, caṇḍālakulādīsu jāto na hoti, apica kho nīcākulīnopi uccākulīnopi khīṇāsavamuni dhitimā hirīnisedho ājāniyo hoti, imāya dhitihipamukhāya guṇasampattiya jātimā uttamadakkhiṇeyyo hoti. So hi dhitiya guṇe dhārayati, hiriya dose nisedheti. Vuttañcetaṃ “hiriya hi santo na karonti pāpa”nti. Tena te brūmi -

“Mā jātiṃ pucchī caraṇaṇca puccha,
Kaṭṭhā have jāyati jātavedo;
Nīcākulīnopi munī dhitimā,
Ājāniyo hoti hirīnisedho”ti. -

Esa saṅkhepo, vitthāro pana assalāyanasuttānusārena veditabbo.

468. Evametaṃ bhagavā cātuvaṇṇisuddhiyā anusāsivā idāni yattha hutam ijjhate, yathā ca hutam ijjhate, tamatthaṃ dassetuṃ “saccena danto”tiādigāthamāha. Tattha saccenāti paramatthasaccena. Tañhi patto danto hoti. Tenāha - “saccena danto”ti. Damasā upetoti indriyadadena samannāgato. Vedantaḡūti vedehi vā kilesānaṃ antaṃ gato, vedānaṃ vā antaṃ catutthamaggañāṇaṃ gato. Vūsitabrahmacariyoti puna vasitabbābhāvato vutthamaggabrahmacariyo. Kālena tamhi habyaṃ paveccheti attano deyyadhammaṭṭhitakālaṃ tassa sammukhībhāvakālaṇca upalakkhetvā tena kālena tādise dakkhiṇeyye deyyadhammaṃ paveccheyya, paveseyya paṭipādeyya.

469-471. Kāmeti vatthukāme ca kilesakāme ca. Susamāhitindriyāti suṭṭhu samāhitaindriyā, avikkhittaindriyāti vuttaṃ hoti. Candova rāhuggahaṇā pamuttāti yathā cando rāhuggahaṇā, evaṃ kilesaggahaṇā pamuttā ye atīva bhāsanti ceva tapanti ca. Satāti satisampannā. Mamāyitānīti taṇhādiṭṭhimamāyitāni.

472. Yo kāme hitvāti ito pabhuti attānaṃ sandhāya vadati. Tattha kāme hitvāti kilesakāme pahāya. Abhibhuyyacārīti tesam pahīnattā vatthukāme abhibhuyyacārī. Jātimaraṇassa antaṃ nāma nibbānaṃ vuccati, taṇca yo vedi attano paññābalena aññāsi. Udakarahado vāti ye ime anotattadaho kaṇṇamuṇḍadaho rathakāradaho chaddantadaho kuṇāladaho mandākinidaho sīhappapātadahoti himavati satta mahārahada aggisūriyasantāpehi asamphuṭṭhattā niccaṃ sītalā, tesam aññataro udakarahadova sīto parinibbutakilesapariḷāhattā.

473. Samoti tulyo. Samehīti vipassīdīhi buddhehi. Te hi paṭivedhasamattā “samā”ti vuccanti. Natthi tesam paṭivedhenādhigantabbesu guṇesu, pahātabbesu vā dosesu vemattatā, addhānaāyukulappamāṇābhinikkhamanapadhānabodhirasmīhi pana nesaṃ vemattatā hoti. Tathā hi te heṭṭhimaparicchedena catūhi asaṅkhyeyyehi kappasatasahassena ca pāramiyo pūrenti, uparimaparicchedena soḷasahi asaṅkhyeyyehi kappasatasahassena ca. Ayaṃ nesaṃ addhānavemattatā. Heṭṭhimaparicchedena ca vassasatāyukakāle uppajjanti, uparimaparicchedena vassasatasahassāyukakāle. Ayaṃ nesaṃ āyuvemattatā. Khattiyakule vā brāhmaṇakule vā uppajjanti. Ayaṃ kulavemattatā. Uccā vā honti aṭṭhāsītihatthappamāṇā, nīcā vā pannarasaaṭṭhārasahatthappamāṇā. Ayaṃ pamāṇavemattatā. Hatthiassarathasivikādīhi nikkhamanti vehāsena vā. Tathā hi

vipassikakusandhā assarathena nikkhamiṃsu, sikhikoṇāgamanā hatthikkhandhena, vessabhū sivikāya, kassapo vehāsena, sakyamuni assapiṭṭhiyā. Ayaṃ nekkhammavemattatā. Sattāhaṃ vā padhānamanuyuñjanti, aḍḍhamāsaṃ, māsaṃ, dvemāsaṃ, temāsaṃ, catumāsaṃ, pañcamāsaṃ, chamāsaṃ, ekavassaṃ dviticatupañcachavassāni vā. Ayaṃ padhānavemattatā. Assattho vā bodhirukkho hoti nigrodhādīnaṃ vā aññataro. Ayaṃ bodhivemattatā. Byāmāsītianantapabhāyuttā honti. Tattha byāmapabhā vā asītipabhā vā sabbesaṃ samānā, anantappabhā pana dūrampi gacchati āsannampi, ekagāvutaṃ dvigāvutaṃ yojanaṃ anekayojanaṃ cakkavāḷapariyantampi, maṅgalassa buddhassa sarīrapabhā dasasahassacakkavāḷaṃ agamāsi. Evaṃ santēpi manasā cintāyattāva sabbabuddhānaṃ, yo yattakamicchati, tassa tattakaṃ gacchati. Ayaṃ rasmivemattatā. Imā aṭṭha vemattatā ṭhapetvā avasesesu paṭivedhenādhigantabbesu guṇesu, pahātabbesu vā dosesu natthi nesaṃ viseso, tasmā “samā”ti vuccanti. Evametehi samo samehi.

Visamehi dūreti na samā visamā, paccekabuddhādayo avasesasabbasattā. Tehi visamehi asadisatāya dūre. Sakalajambudīpaṃ pūretvā pallaṅkena pallaṅkaṃ saṅghaṭṭetvā nisinnā paccekabuddhāpi hi guṇehi ekassa sammāsambuddhassa kalaṃ nāgghanti soḷasiṃ, ko pana vādo sāvakādīsu. Tenāha - “visamehi dūre”ti. Tathāgato hotīti ubhayapadehi dūreti yojetabbaṃ. Anantapaññoti aparimitapañño. Lokiyamanussānañhi paññaṃ upanidhāya aṭṭhamakassa paññaṃ adhikā, tassa paññaṃ upanidhāya sotāpannessa. Evaṃ yāva arahato paññaṃ upanidhāya paccekabuddhassa paññaṃ adhikā, paccekabuddhassa paññaṃ pana upanidhāya tathāgatassa paññaṃ adhikāti na vattabbā, anantā icceva pana vattabbā. Tenāha - “anantapañño”ti. Anūpalittoti taṇhādiṭṭhilepehi alitto. Idha vā huraṃ vāti idhaloke vā paraloke vā. Yojanā panettha - samo samehi visamehi dūre tathāgato hoti. Kasmā? Yasmā anantapañño anupalitto idha vā huraṃ vā, tena tathāgato arahati pūraḷāsanti.

474. Yamhi na māyāti ayaṃ pana gāthā añña ca īdisā māyādidosayuttesu brāhmaṇesu dakkhiṇeyyasaññaṃ pahānatthaṃ vuttāti veditabbā. Tattha amamoti sattasaṅkhāresu “idaṃ mamā”ti pahīnamamāyitabhāvo.

475. Nivesananti taṇhādiṭṭhinivesanaṃ. Tena hi mano tīsu bhavesu nivisati, tena taṃ “nivesanaṃ manaso”ti vuccati. Tattheva vā nivisati taṃ hitvā gantuṃ asamatthatāya. Tenapi “nivesana”nti vuccati. Pariggahāti taṇhādiṭṭhiyo eva, tāhi pariggahitadhammā vā. Kecīti appamattakāpi. Anupādiyānoti tesam nivesanapariggahānaṃ abhāvā kañci dhammaṃ anupādiyamāno.

476. Samāhito maggasaṃādhinā. Udatārīti uttiṇṇo. Dhammaṃ caññāsīti sabbañca ñeyyadhammaṃ aññāsi. Paramāya diṭṭhiyāti sabbaññaṇaṇa.

477. Bhavāsavāti bhavataṇhājhānanikantisassatadiṭṭhisahagatā rāgā. Vacīti vācā. Kharāti kakkhaḷā pharusā. Vidhūpitāti daḍḍhā. Atthagatāti atthaṅgatā. Na santīti vidhūpitattā atthaṅgatattā ca. Ubhayehi pana ubhayaṃ yojetabbaṃ sabbadhīti sabbesu khandhāyatanādīsu.

478. Mānasattesūti mānena laggesu. Dukkhaṃ pariññāyāti vaṭṭadukkhaṃ tīhi pariññāhi pariñānitvā. Sakhattavatthuntī sahetupaccayaṃ, saddhiṃ kammakilesehīti vuttaṃ hoti.

479. Āsaṃ anissāyāti taṇhaṃ anallīyitvā. Vivekadassīti nibbānadassī. Paravediyanti parehi ñāpetabbaṃ. Diṭṭhimupātivattoti dvāsaṭṭhibhedampi micchādiṭṭhiṃ atikkanto. Ārammaṇāti paccayā, punabbhavakāraṇānīti vuttaṃ hoti.

480. Paroparāti varāvarā sundarāsundarā. Parā vā bāhirā, aparā ajjhattikā. Sameccāti ñāṇena paṭivijjhivā. Dhammāti khandhāyatanādayo dhammā. Upādānakhaye vimuttoti nibbāne nibbānārammaṇato vimutto, nibbānārammaṇavimuttillābhīti attho.

481. Saṃyojanaṃjātikhayantadassīti saṃyojanakkhayantadassī jātikkhayantadassī ca. Saṃyojanakkhayantena cettha saupādisesā nibbānadhātu, jātikkhayantena anupādisesā vuttā. Khayantoti hi accantakhayassa samucchedappahānassetam adhivacanaṃ. Anunāsikalopo cettha “vivekajaṃ pītisukha”ntiādīsu viya na kato. Yopānudīti yo apanudi. Rāgapathanti rāgārammaṇaṃ, rāgameva vā. Rāgopi hi duggatīnaṃ pathattā “rāgapatho”ti vuccati kammaṃpatho viya. Suddho nidoso vimalo akācoti parisuddhakāyasamācārādītāya suddho. Yehi “rāgadosā ayaṃ pajā, dosadosā, mohadosā”ti vuccati. Tesam abhāvā nidoso. Aṭṭhapurisaṃmalavigamā vimalo, upakkilesābhāvato akāco. Upakkiliṭṭho hi upakkilesena “sakāco”ti vuccati. Suddho vā yasmā niddoso, niddosatāya vimalo, bāhiraṃmalābhāvena vimalattā akāco. Samalo hi “sakāco”ti vuccati. Vimalattā vā āguṃ na karoti, tena akāco. Āgukiriyā hi upaghātakaraṇato “kāco”ti vuccati.

482. Attano attānaṃ nānupassatīti ñāṇasampayuttaṃ cittaṃ vipassanto attano khandhesu aññaṃ attānaṃ nāma na passati, khandhamattameva passati. Yā cāyaṃ “attanāva attānaṃ sañjānāmī”ti tassa saccato thetato diṭṭhi uppajjati, tassā abhāvā attano attānaṃ nānupassati, aññadatthu paññāya khandhe passati. Maggasamādhinā samāhito, kāyavaṇkādīnaṃ abhāvā ujjugato, lokadhammehi akampaṇīyato ṭhitatto, taṇhāsaṅkhātāya ejāya pañcannaṃ cetokhilaṇaṇca aṭṭhaṭṭhānāya kaṅkhāya ca abhāvā anejo akhilo akaṅkho.

483. Mohantarāti mohakāraṇā mohapaccayā, sabbakilesānametaṃ adhivacanaṃ. Sabbesu dhammesu ca ñāṇadassīti sacchikatasabbaññaṇaṇa. Tañhi sabbesu dhammesu ñāṇaṃ, tañca bhagavā passi, “adhigataṃ me”ti sacchikatvā vihāsi. Tena vuccati “sabbesu dhammesu ca ñāṇadassī”ti. Sambodhinti arahattaṃ. Anuttaranti paccekabuddhasāvaṇkehi asādhāraṇaṃ. Sivanti khemaṃ nirupaddavaṃ sassirikaṃ vā. Yakkhassāti purisassa. Suddhīti vodānatā. Ettha hi mohantarābhāvena sabbadosābhāvo, tena saṃsārakāraṇasamucchedo antimasarīradhāritā, ñāṇadassitāya sabbaguṇasambhavo. Tena anuttarā sambodhipatti, ito parañca pahātabbamadhigantaṃ vā natthi. Tenāha - “ettāvatā yakkhassa suddhī”ti.

484. Evaṃ vutte brāhmaṇo bhiyyosomattāya bhagavati pasanno pasannākāraṃ karonto āha “hutañca mayha”nti. Tassattho - yamaṃ ito pubbe brahmānaṃ ārabba aggimhi ajuhaṃ, taṃ me hutaṃ saccaṃ vā hoti, alikaṃ vāti na jānāmi. Ajja pana idaṃ hutañca mayhaṃ hutamatthu saccaṃ, saccahutameva atthūti yācanto bhaṇati. Yaṃ tādisaṃ vedagunaṃ alatthaṃ, yasmā idheva ṭhito bhavantarūpaṃ vedaguṇaṃ alatthaṃ. Brahmā hi sakkhi, paccakkhameva hi tvaṃ brahmā, yato paṭiggaṇhātu me bhagavā, paṭiggaṇhetvā ca bhuñjatu me bhagavā pūraḷāsanti taṃ habbyasesaṃ upanāmento āha.

487. Atha bhagavā kasibhāradvājasutte vuttanayena gāthādvayamabhāsi. Tato brāhmaṇo “ayaṃ attanā na icchatī, kampi caññaṃ sandhāya ‘kevalinaṃ mahesim

khīṇāsavaṃ kukkucavūpasantaṃ annena pānena upaṭṭhahassū'ti bhaṇatī'ti evaṃ gāthāya atthaṃ asallakkhetvā taṃ ṇātukāmo āha "sādhāhaṃ bhagavā'ti. Tattha sādhuṭi āyācanatthe nipāto. Tathāti yena tvamāha, tena pakārena. Vijaññanti jāneyyaṃ. Yanti yaṃ dakkhiṇeyyaṃ yaññakāle pariyesamāno upaṭṭhaheyyanti pāṭhaseso. Pappuyyāti patvā. Tava sāsanaṃ tava ovādaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti. Sādhāhaṃ bhagavā tava ovādaṃ āgamma tathā vijaññaṃ ārocehi me taṃ kevalinanti adhippāyo. Yo dakkhiṇaṃ bhuñjeyya mādisassa, yaṃ cāhaṃ yaññakāle pariyesamāno upaṭṭhaheyyaṃ, tathārūpaṃ me dakkhiṇeyyaṃ dassehi, sace tvam na bhuñjasīti.

488-490. Athassa bhagavā pākaṭena nayena tathārūpaṃ dakkhiṇeyyaṃ dassento "sārambhā yassā'ti gāthāttayamāha. Tattha sīmantānaṃ vinetāraṃti sīmāti mariyādā sādhujanavutti, tassā antā pariyosānā aparabhāgāti katvā sīmantā vuccanti kilesā, tesam vinetāraṃti attho. Sīmantāti buddhaveneyyā sekkhā ca puthujjanā ca, tesam vinetāraṃtipi eke. Jātimaraṇakovidanti "evaṃ jāti evaṃ maraṇa'nti ettha kusalaṃ. Moneyyasampannaṃti paññāsampannaṃ, kāyamoneyyādisampannaṃ vā. Bhakuṭiṃ vinayitvānāti yaṃ ekacce dubbuddhino yācakaṃ disvā bhakuṭiṃ karonti, taṃ vinayitvā, pasannamukhā hutvāti attho. Pañjalikāti paggahitaañjalino hutvā.

491. Atha brāhmaṇo bhagavantaṃ thomayamāno "buddho bhava'nti gāthamāha. Tattha āyāgoti āyajitabbo, tato tato āgamma vā yajitabbametthātipi āyāgo, deyyadhammānaṃ adhiṭṭhānabhūtoti vuttaṃ hoti. Sesamettha ito purimagāthāsu ca yaṃ na vaṇṇitaṃ, taṃ sakkā avaṇṇitampi jānitunti uttānatthattāyeva na vaṇṇitaṃ. Ito paraṃ pana kasibhāradvājasutte vuttanayamevāti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya pūraṇāsasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Māghasuttavaṇṇanā

Evaṃ me sutanti māghasuttaṃ. Kā uppatti? Ayameva yāssa nidāne vuttā. Ayañhi māgho māṇavo dāyako ahosi dānapati. Tassetadahosi - "sampattakapaṇaddhikādīnaṃ dānaṃ dinnaṃ mahapphalaṃ hoti, udāhu notī samaṇaṃ gotamaṃ etamatthaṃ pucchissāmi, samaṇo kira gotamo atītānāgatapaccuppannaṃ jānāti'ti. So bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pucchi. Bhagavā cassa pucchānurūpaṃ byākāsi. Tayidaṃ saṅgītikārānaṃ brāhmaṇassa bhagavatoti tiṇṇampi vacanaṃ samodhānetvā "māghasutta'nti vuccati.

Tattha rājagaheti evaṃnāmake nagare. Tañhi mandhātumahāgovindādīhi pariggahitattā "rājagaha'nti vuccati. Aññepettha pakāre vaṇṇayanti. Kiṃ tehi, nāmametaṃ tassa nagarassa? Taṃ panetaṃ buddhakāle ca cakkavattikāle ca nagaraṃ hoti, sesakāle suññaṃ hoti yakkhapariggahitaṃ, tesam vasantavanaṃ hutvā tiṭṭhati. Evaṃ gocaragāmaṃ dassetvā nivāsaṭṭhānamāha - "gijjhakūṭe pabbate'ti. So ca gijjhā tassa kūṭesu vasiṃsu, gijjhasadisāni vāssa kūṭāni, tasmā "gijjhakūṭo'ti vuccatīti veditabbo.

Atha kho...pe... avocāti ettha māghoti tassa brāhmaṇassa nāmaṃ. Māṇavoti antevāsivāsaṃ anatītabhāvena vuccati, jātiyā pana mahallako. "Pubbāciṇṇavasenā'ti eke piṅgiyo māṇavo viya. So hi vīsavassasatikopi

pubbāciṇṇavasena “piṅgiyo māṇavo” tveva saṅkhaṃ agamāsi. Sesam vuttanayameva.

Ahañhi, bho gotama...pe... pasavāmīti ettha dāyako dānapatīti dāyako ceva dānapati ca. Yo hi aññassa santakaṃ tenāatto deti, sopi dāyako hoti, tasmim̐ pana dāne issariyābhāvato na dānapati. Ayaṃ pana attano santakaṃyeva deti. Tenāha - “ahañhi, bho gotama, dāyako dānapatī”ti. Ayameva hi ettha attho, aññatra pana antarantarā maccherena abhibhuyyamāno dāyako anabhibhūto dānapatītiadināpi nayena vattum̐ vaṭṭati. Vadaññūti yācakānaṃ vacanaṃ jānāmi vuttamatteyyeva “ayamidamarahati ayamida”nti purisavisesāvadhāraṇena bahūpakārabhāvagahaṇena vā. Yācayogoti yācituṃ yutto. Yo hi yācake disvāva bhakuṭim̐ katvā pharusavacanādīni bhaṇati, so na yācayogo hoti. Ahaṃ pana na tādīsoti dīpeti. Dhammenāti adinnādānanikativañcanādīni vajjetvā bhikkhācariyāya, yācanāyāti attho. Yācanā hi brāhmaṇānaṃ bhogapariyesane dhammo, yācamānānañca nesaṃ parehi anuggahakāmehi dinnā bhogā dhammaladdhā nāma dhammādhigatā ca honti, so ca tathā pariyesitvā labhi. Tenāha - “dhammena bhoge pariyesāmi...pe... dhammādhigatehī”ti. Bhiyyopi dadāmīti tato uttaripi dadāmi, pamāṇaṃ natthi, ettha laddhabhogappamāṇena dadāmīti dasseti.

Tagghāti ekaṃsavacane nipāto. Ekaṃseneva hi sabbabuddhapaccekabuddhasāvakehi pasatthaṃ dānaṃ antamaso tiracchānagatānampi dīyamānaṃ. Vuttañcetaṃ “sabbattha vaṇṇitaṃ dānaṃ, na dānaṃ garahitaṃ kvaci”ti. Tasmā bhagavāpi ekaṃseneva taṃ pasaṃsanto āha - “taggha tvaṃ māṇava...pe... pasavasī”ti. Sesam uttānatthameva. Evaṃ bhagavatā “bahuṃ so puññaṃ pasavatī”ti vuttepi dakkhiṇeyyato dakkhiṇāvisuddhim̐ sotukāmo brāhmaṇo uttari bhagavantaṃ pucchi. Tenāhu saṅgītikārā - “atha kho māgho māṇavo bhagavantaṃ gāthāya ajjhabhāsī”ti. Taṃ atthato vuttanayameva.

492. Pucchāmahantiādigāthāsu pana vadaññūnti vacanavidum̐, sabbākārena sattānaṃ vuttavacanādhippāyaññūnti vuttaṃ hoti. Sujjheti dakkhiṇeyyavasena suddhaṃ mahapphalaṃ bhavēyya. Yojanā panettha - yo yācayogo dānapati gahaṭṭho puññatthiko hutvā paresaṃ annapānaṃ dadaṃ yajati, na aggimhi āhutimattaṃ pakkhipanto, tañca kho puññapekkhova na paccupakārakalyāṇakittisaddādiapekkho, tassa evarūpassa yajamānassa hutaṃ kathaṃ sujjeṇyāti?

493. Ārādhaye dakkhiṇeyyebhi tādīti tādiso yācayogo dakkhiṇeyyehi ārādhaye sampādaye sodhaye, mahapphalaṃ taṃ hutaṃ kareyya, na aññathāti attho. Imināssa “kathaṃ hutaṃ yajamānassa sujje” iccetaṃ byākataṃ hoti.

494. Akkhāhi me bhagavā dakkhiṇeyyeti ettha yo yācayogo dadaṃ paresaṃ yajati, tassa me bhagavā dakkhiṇeyye akkhāhīti evaṃ yojanā veditabbā.

495. Athassa bhagavā nānappakārehi nayehi dakkhiṇeyye pakāsento “ye ve asattā”tiādikā gāthāyo abhāsi. Tattha asattāti rāgādisaṅgavasena alaggā. Kevalinoti pariniṭṭhitakiccā. Yatattāti guttacittā.

496-497. Dantā anuttarena damathena, vimuttā paññācetovimuttīhi, anīghā āyatim̐ vaṭṭadukkhābhāvena, nirāsā sampati kilesābhāvena. Imissā pana gāthāya dutiyagāthā bhāvanānubhāvappakāsanāyena vuttāti veditabbā.

“Bhāvanānuyogamanuyuttassa, bhikkhave, bhikkhuno viharato kiñcāpi na evaṃ icchā uppajjeyya ‘aho vata me anupādāya āsavehi cittaṃ vimucceyyā’ti, atha khvāssa anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccati”ti idaṃ cettha suttaṃ sādhaṃ.

498-502. Rāgañca...pe... yesu na māyā...pe... na taṇhāsu upātippaṇṇāti kāmataṇhādisu nādhimuttā. Vitareyyāti vitaritvā. Taṇhāti rūpataṇhādicchabbidhā. Bhavābhavāyāti sassatāya vā ucchedāya vā. Atha vā bhavassa abhavāya bhavābhavāya, punabbhavābhiniḍḍattiyaṃ vuttaṃ hoti. Idha vā huraṃ vāti idaṃ pana “kuhiñci loke”ti imassa vitthāravacanaṃ.

504. Ye vitarāgā...pe... samitāvinoti samitavanto, kilesavūpasamakārinoti attho. Samitāvitattā ca vitarāgā akopā. Idha vipphāyāti idhaloke vattamāne khandhe vihāya, tato paraṃ yesaṃ gāmaṃ natthi vuttaṃ hoti. Ito paraṃ “ye kāme hitvā agahā caranti, susaṇṇatattā tasaraṃva ujju”nti imampi gāthaṃ keci paṭhanti.

506-508. Jahitvāti hitvā. “Jahitvānā”tipi pāṭho, ayamevattho. Attadīpāti attano guṇe eva attano dīpaṃ katvā vicarantā khīṇāsavā vuccanti. Ye hetthāti hakāro nipāto padapūraṇamatte. Ayaṃ panattho - ye ettha khandhāyatanādisantāne yathā idaṃ khandhāyatanādi tathā jānanti, yaṃsabhāvaṃ taṃsabhāvaṃyeva sañjānanti aniccādivasena jānantā. Ayamantimā natthi punabbhavoti ayaṃ no antimā jāti, idāni natthi punabbhavoti evaṃca ye jānantīti.

509. Yo vedagūti idāni attānaṃ sandhāya bhagavā imaṃ gāthamāha. Tattha satimāti chasatatavihārasatiyā samannāgato. Sambodhipattoti sabbaññutaṃ patto. Saraṇaṃ bahūnanti bahūnaṃ devamanussānaṃ bhayavihiṃsanena saraṇabhūto.

510. Evaṃ dakkhiṇeyye sutvā attamano brāhmaṇo āha - “addhā amoghā”ti. Tattha tvañhettha jānāsi yathā tathā idanti tvañhi ettha loke idaṃ sabbampi ñeyyaṃ yathā tathā jānāsi yāthāvato jānāsi, yādisaṃ taṃ tādiseva jānāsīti vuttaṃ hoti. Tathā hi te vidito esa dhammoti tathā hi te esā dhammadhātu suppaṭividdhā, yassā suppaṭividdhatā yaṃ yaṃ icchasi, taṃ taṃ jānāsīti adhippāyo.

511. Evaṃ so brāhmaṇo bhagavantaṃ pasamsitvā dakkhiṇeyyasampadāya yaññasampadaṃ ñatvā dāyakasampadāyapi taṃ chaḷaṅgaparipūraṃ yaññasampadaṃ sotukāmo “yo yācayogo”ti uttaripaṇhaṃ pucchi. Tatrāyaṃ yojanā - yo yācayogo dadaṃ paresaṃ yajati, tassa akkhāhi me bhagavā yaññasampadanti.

512. Athassa bhagavā dvīhi gāthāhi akkhāsi. Tatthāyaṃ atthayojanā - yajassu māgha, yajamāno ca sabbattha vipasādehi cittaṃ, tīsupi kālesu cittaṃ pasādehi. Evaṃ te yāyaṃ -

“Pubbeva dānā sumano, dadaṃ cittaṃ pasādaye;
Datvā attamano hoti, esā yaññassa sampadā”ti. -

Yaññasampadā vuttā, tāya sampanno yañño bhavissati. Tattha siyā “kathaṃ cittaṃ pasādetabba”nti? Dosappahānena. Kathaṃ dosappahānaṃ hoti? Yaññārammaṇatāya. Ayañhi ārammaṇaṃ yajamānassa yañño ettha patitṭhāya jahāti dosaṃ, ayañhi sattesu mettāpubbaṅgamaṇa sammādiṭṭhipadīpavihatamohandhakārena cittaṇa yajamānassa deyyadhammasaṅkhāto yañño ārammaṇaṃ hoti, so ettha yaññe ārammaṇavasena pavattiyā patitṭhāya deyyadhammapaccayaṃ lobhaṃ, paṭiggāhakaṃpaccayaṃ kodhaṃ, tadubhayanidānaṃ mohanti evaṃ tividdhampi jahāti dosaṃ. So evaṃ

bhogesu vītarāgo, sattesu ca pavineyya dosaṃ tappahāneneva pahīnapañcānīvaraṇo anukkamena upacārappanābhedaṃ aparimāṇasattapharaṇena ekasatte vā anavasesapharaṇena appamāṇaṃ mettaṃ cittaṃ bhāvento puna bhāvanāvepullatthaṃ, rattindivaṃ satataṃ sabbairiyāpathesu appamatto hutvā tameva mettajjhānasaṅkhātāṃ sabbā disā pharate appamaññanti.

514. Atha brāhmaṇo taṃ mettaṃ “brahmalokamaggo aya”nti ajānanto kevalaṃ attano visayātītaṃ mettābhāvanaṃ sutvā suṭṭhutam sañjātasabbaññusambhāvano bhagavati attanā brahmalokādhimuttattā brahmalokūpapattimeva ca suddhiṃ muttiñca maññamāno brahmalokamaggaṃ pucchanto “ko sujjhātī”ti gāthamāha. Tatra ca brahmalokagāmiṃ puññaṃ karontaṃ sandhāyāha - “ko sujjhati muccatī”ti, akarontaṃ sandhāya “bajjhātī cā”ti. Kenattanāti kena kāraṇena. Sakkhi brahmajjaddiṭṭhoti brahmā ajja sakkhi diṭṭho. Saccanti bhagavato brahmasamattaṃ ārabha accādaṇa sapathaṃ karoti. Kathaṃ upapajjati accādaṇeṇa punapi pucchati. Jutimāti bhagavantaṃ ālapati.

Tattha yasmā yo bhikkhu mettāya tikacatukkajjhānaṃ uppādetvā tameva pādakaṃ katvā vipassanto arahattaṃ pāpuṇāti, so sujjhati muccati ca, tathārūpo ca brahmalokaṃ na gacchati. Yo pana mettāya tikacatukkajjhānaṃ uppādetvā “santā esā samāpatti”tiādinā nayena taṃ assādeti, so bajjhati. Aparihīnajjhāno ca teneva jhānena brahmalokaṃ gacchati, tasmā bhagavā yo sujjhati muccati ca, tassa brahmalokagamaṇaṃ ananujānanto anāmasitvāva taṃ puggalaṃ yo bajjhati. Tassa tena jhānena brahmalokagamaṇaṃ dassento brāhmaṇassa sappāyena nayena “yo yajati”ti imaṃ gāthamāha.

515. Tattha tividhanti tikālappasādaṃ sandhāyāha. Tena dāyakato aṅgattayaṃ dasseti. Ārādhaye dakkhiṇeyyebhi tāḍīti tañca so tādiso tividhasampattisādhako puggalo tividhaṃ yaññasampadaṃ dakkhiṇeyyehi khīṇāsavehi sādheyya sampādeyya. Iminā paṭiggāhakato aṅgattayaṃ dasseti. Evaṃ yajitvā sammā yācayogoti evaṃ mettajjhānapadaṭṭhānabhāvena chaḷaṅgasamannāgataṃ yaññaṃ sammā yajitvā so yācayogo tena chaḷaṅgayaññūpanissayena mettajjhānena upapajjati brahmalokanti brūmīti brāhmaṇaṃ samussāhento desanaṃ samāpesi. Sesam sabbagāthāsu uttānatthameva. Ito parañca pubbe vuttanayamevāti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya māghasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Sabhiyasuttavaṇṇanā

Evaṃ me sutanti sabhiyasuttaṃ. Kā uppatti? Ayameva yāssa nidāne vuttā. Atthavaṇṇanākkamepi cassa pubbasadisam pubbe vuttanayeneva veditabbaṃ. Yaṃ pana apubbaṃ, taṃ uttānatthāni padāni pariharantā vaṇṇayissāma. Veḷuvane kalandakanivāpeti veḷuvananti tassa uyyānassa nāmaṃ. Taṃ kira veḷūhi ca parikkhittaṃ ahosi aṭṭhārasahatthena ca pākārena, gopuradvāraṭṭālakayuttaṃ nīlobhāsaṃ manoramam, tena “veḷuvana”nti vuccati. Kalandakānañcetta nivāpaṃ adaṃsu, tena “kalandakanivāpo”ti vuccati. Kalandakā nāma kālākā vuccanti. Pubbe kira aññataro rājā tattha uyyānakīḷanatthaṃ āgato surāmadena matto divāseyyaṃ supi. Parijanopissa “sutto rājā”ti pupphaphalādīhi palobhiyamāno ito cito ca pakkāmi. Atha surāgandhena aññatarasmā susirarukkā kaṇhasappo nikkhamitvā rañño abhimukho āgacchati. Taṃ disvā rukkhadevatā “rañño jīvitaṃ dassāmi”ti

kāḷakavesena āgantvā kaṇṇamūle saddamakāsi. Rājā paṭibujjhi, kaṇhasappo nivatto. So taṃ disvā “imāya mama kāḷakāya jīvitaṃ dinna”nti kāḷakānaṃ tattha nivāpaṃ paṭṭhapesi, abhayaghosanañca ghoṣāpesi. Tasmā taṃ tato pabhuti “kalandakanivāpo”ti saṅkhaṃ gataṃ.

Sabhiyassa paribbājakassāti sabhiyoti tassa nāmaṃ, paribbājakoti bāhira pabbajjaṃ upādāya vuccati. Purāṇasālohitāya devatāyāti na mātā na pitā, apica kho panassa mātā viya pitā viya ca hitajjhāsayattā so devaputto “purāṇasālohitā devatā”ti vutto. Parinibbute kira kassape bhagavati patiṭṭhite suvaṇṇacetiye tayo kulaputtā sammukhasāvakānaṃ santike pabbajitvā cariyānurūpāni kammaṭṭhānāni gahetvā paccantajanapadaṃ gantvā araṇṇāyatane samaṇadhammaṃ karonti, antarantarā ca cetiyavandanatthāya dhammassavanatthāya ca nagaraṃ gacchanti. Aparena ca samayena tāvatakampī araṇṇe vipavāsaṃ arocayamānā tattheva appamattā vihariṃsu, evaṃ viharantāpi na ca kiñci visesaṃ adhigamiṃsu. Tato nesaṃ ahosi - “mayaṃ piṇḍāya gacchantā jīvite sāpekkhā homa, jīvite sāpekkhena ca na sakkā lokuttaradhammo adhigantaṃ, puthujjanakālakiriyāpi dukkhā, handa mayaṃ nisseṇiṃ bandhitvā pabbataṃ abhiruyha kāye ca jīvite ca anapekkhā samaṇadhammaṃ karomā”ti. Te tathā akāṃsu.

Atha nesaṃ mahāthero upanissayasampannattā tadaheva chaḷabhiññāparivāraṃ arahattaṃ sacchākāsi. So iddhiyā himavantaṃ gantvā anotatte mukhaṃ dhovitvā uttarakurūsu piṇḍāya caritvā katabhattakicco puna añṇampi padesaṃ gantvā pattaṃ pūretvā anotattaudakañca nāgalatādantapoṇaṃ gahetvā tesāṃ santikaṃ āgantvā āha - “passathāvuso mamānubhāvaṃ, ayaṃ uttarakuruto piṇḍapāto, idaṃ himavantato udakadantapoṇaṃ ābhattaṃ, imaṃ bhuñjitvā samaṇadhammaṃ karoṭha, evāhaṃ tumhe sadā upaṭṭhahissāmī”ti. Te taṃ sutvā āhaṃsu - “tumhe, bhante, katakiccā, tumhehi saha sallāpamattampi amhākaṃ papañco, mā dāni tumhe puna amhākaṃ santikaṃ āgamitthā”ti. So kenaci pariyāyena te sampaṭicchāpetuṃ asakkonto pakkāmi.

Tato tesāṃ eko dvīhatīhaccayena pañcābhiñño anāgāmī ahosi. Sopi tattheva akāsi, itarena ca paṭikkhitto tattheva agamāsi. So taṃ paṭikkhipitvā vāyamanto pabbataṃ āruhanadivasato sattame divase kiñci visesaṃ anadhigantvāva kālakato devaloke nibbatti. Khīṇāsavatttheropi taṃ divasameva parinibbāyi, anāgāmī suddhāvāsesu uppajji. Devaputto chasu kāmāvacaradevalokesu anulomapaṭilomena dibbasampattiṃ anubhavitvā amhākaṃ bhagavato kāle devalokā cavitvā aññatarissā paribbājikāya kucchimhi paṭisandhiṃ aggahesi. Sā kira aññatarassa khattiyassa dhītā, taṃ mātāpitara “amhākaṃ dhītā samayantaraṃ jānātū”ti ekassa paribbājakassa niyyātesuṃ. Tasseko antevāsiko paribbājako tāya saddhiṃ vipaṭipajji. Sā tena gabbhaṃ gaṇhi. Taṃ gabbhiniṃ disvā paribbājikā nikkaḍḍhiṃsu. Sā aññattha gacchantī antarāmagge sabhāyaṃ vijāyi, tenassa “sabhiyo”tveva nāmaṃ akāsi. Sopi sabhiyo vaḍḍhitvā paribbājakapabbajjaṃ pabbajitvā nānāsattāni uggahetvā mahāvādī hutvā vādakkhattatāya sakalajambudīpe vicaranto attano sadisaṃ vādiṃ adisvā nagaradvāre assamaṃ kārāpetvā khattiyakumārādayo sippaṃ sikkhāpento tattha vasati.

Atha bhagavā pavattitavaradhammacakko anupubbena rājagahaṃ āgantvā veḷuvane viharati kalandakanivāpe. Sabhiyo pana buddhuppādaṃ na jānāti. Atha so suddhāvāsabrahmā samāpattito vuṭṭhāya “imāhaṃ visesaṃ kassānubhāvena patto”ti āvajjento kassapassa bhagavato sāsane samaṇadhammakiriyāṃ te ca

sahāye anussarivā “tesu eko parinibbuto, eko idāni katthā”ti āvajjento “devalokā cavitvā jambudīpe uppanno buddhuppādampi na jānāti”ti ñatvā “handa naṃ buddhupasevanāya niyojemī”ti vīsati pañhe abhisankharitvā rattibhāge tassa assamamāgama ākāse thatvā “sabhiya, sabhiyā”ti pakkosi. So niddāyamāno tikkhattum taṃ saddaṃ sutvā nikkhamma obhāsaṃ disvā pañjaliko aṭṭhāsi. Tato taṃ brahmā āha - “ahaṃ sabhiya tavatthāya vīsati pañhe āharim, te tvaṃ uggaṇha. Yo ca te samaṇo vā brāhmaṇo vā ime pañhe puṭṭho byākaroti, tassa santike brahmacariyaṃ careyyāsi”ti. Imaṃ devaputtaṃ sandhāyetam vuttaṃ “purāṇasālohitāya devatāya pañhā uddiṭṭhā hontī”ti. Uddiṭṭhāti uddesamatteneva vuttā, na vibhaṇgena.

Evam vutte ca ne sabhiyo ekavacaneneva padapaṭipāṭiyā uggahehi. Atha so brahmā jānantopi tassa buddhuppādaṃ nācikkhi. “Atthaṃ gavesamāno paribbājako sayameva satthāraṃ ñassati. Ito bahiddhā ca samaṇabrāhmaṇānaṃ tucchabhāva”nti iminā panādhippāyena evamāha - “yo te sabhiya...pe... careyyāsi”ti. Theragāthāsu pana catukkanipāte sabhiyattherāpadānaṃ vaṇṇentā bhaṇanti “sā cassa mātā attano vipaṭipattiṃ cintetvā taṃ jigucchamānā jhānaṃ uppādetvā brahmaloke uppannā, tāya brahmadevatāya te pañhā uddiṭṭhā”ti.

Ye teti idāni vattabbānaṃ uddesapaccuddeso. Samaṇabrāhmaṇāti pabbajjūpagamanena lokasammutiya ca samaṇā ceva brāhmaṇā ca. Saṅghinoti gaṇavanto. Gaṇinoti satthāro, “sabbaññuno maya”nti evaṃ paṭiññātāro. Gaṇācariyāti uddesapariṇipucchādivasena pabbajitagahaṭṭhagaṇassa ācariyā. Ñātāti abhiññātā, vissutā pākaṭāti vuttaṃ hoti. Yasassinoti lābhaparivārasampannā. Tittakarāti tesam diṭṭhānugatiṃ āpajjantehi otaritabbānaṃ ogāhitabbānaṃ diṭṭhitittānaṃ kattāro. Sādhussammata bahujaṇassāti “sādhavo ete santo sappurisā”ti evaṃ bahujaṇassa sammata.

Seyyathidanti katame teti ce-iccetasmim atthe nipāto. Pūraṇoti nāmaṃ, kassapoti gottam. So kira jātiyā dāso, dāsasataṃ pūrento jāto. Tenassa “pūraṇo”ti nāmamakamso. Palāyitvā pana naggesu pabbajitvā “kassapo aha”nti gottam uddisi, sabbaññutaṃ paccaññāsi. Makkhalīti nāmaṃ, gosālāya jātattā gosālotipi vuccati. Sopi kira jātiyā dāso eva, palāyitvā pabbaji, sabbaññutaṃ paccaññāsi. Ajitoti nāmaṃ, appicchatāya kesakambalaṃ dhāreti, tena kesakambalotipi vuccati, sopi sabbaññutaṃ paccaññāsi. Pakudhoti nāmaṃ, kaccāyanoti gottam. Appicchavasena uduke jīvasaññāya ca nhānamukhadhovanādi paṭikkhitto, sopi sabbaññutaṃ paccaññāsi. Sañcayoti nāmaṃ, belatṭho panassa pitā, tasmā belatṭhaputtoti vuccati, sopi sabbaññutaṃ paccaññāsi. Nigaṇṭhoti pabbajjānāmena, nāṭaputtoti pitunāmena vuccati. Nāṭoti kira nāmassa pitā, tassa puttoti nāṭaputto, sopi sabbaññutaṃ paccaññāsi. Sabbepi pañcasatapañcasatasissaparivārā ahesum. Teti te cha satthāro. Te pañheti te vīsati pañhe. Teti te cha satthāro. Na sampāyantīti na sampādentī. Kopanti cittacetāsikānaṃ āvilabhāvaṃ. Dosanti paduṭṭhacittataṃ, tadubhayampetaṃ mandatikkhahedassa kodhassevādhivacanaṃ. Appaccayanti appatītātā, domanassanti vuttaṃ hoti. Pātukarontīti kāyavacīvikārena pakāsentī, pākaṭam karontī.

Hīnāyāti gahaṭṭhabhāvāya. Gahaṭṭhabhāvo hi pabbajjaṃ upanidhāya sīlādiguṇahīnato hīnakāmasukhapaṭisevanato vā “hīno”ti vuccati. Uccā pabbajjā. Āvattitvāti osakkitvā. Kāme paribhuñjeyyanti kāme paṭiseveyyaṃ. Iti kirassa sabbaññupaṭiññānampi pabbajitānaṃ tucchakattaṃ disvā ahosi. Uppannaparivitakkavaseneva ca āgantvā

punappunaṃ vīmaṃsamānassa atha kho sabhiyassa paribbājakassa etadahosi - “ayampi kho samaṇo”ti ca “yepi kho te bhonto”ti ca “samaṇo kho daharoti na uññātabbo”ti cāti evamādi. Tattha jīṇṇātiādīni padāni vuttanayāneva. Therāti attano samaṇadhamme thirabhāvappattā. Rattaññūti ratanaññū, “nibbānaratanam jānāma maya”nti evaṃ sakāya paṭiññāya lokenāpi sammatā, baurattividū vā. Ciraṃ pabbajitānaṃ etesanti cirapabbajitā. Na uññātabboti na avajānitabbo, na nīcaṃ katvā jānitabboti vuttaṃ hoti. Na paribhotabboti na paribhavitabbo, “kimesa ñassatī”ti evaṃ na gahetabboti vuttaṃ hoti.

516. Kaṅkhī vecikicchīti sabhiyo bhagavatā saddhiṃ sammodamāno evaṃ bhagavato rūpasampattidamūpasamasūcitam sabbaññutaṃ sambhāvayamāno vigatuddhacco hutvā āha - “kaṅkhī vecikicchī”ti. Tattha “labheyyaṃ nu kho imesaṃ byākaraṇa”nti evaṃ pañhānaṃ byākaraṇakaṅkhāya kaṅkhī. “Ko nu kho imassimassa ca pañhassa attho”ti evaṃ vicikicchāya vecikicchī. Dubbalavicikicchāya vā tesam pañhānaṃ atthe kaṅkhanato kaṅkhī, balavatiyā vicinanto kicchatiyeva, na sakkoti sannitṭhātunti vecikicchī. Abhikaṅkhamānoti ativiya patthayamāno. Tesantakaroti tesam pañhānaṃ antakaro. Bhavantova evaṃ bhavāhīti dassento āha “pañhe me puṭṭho...pe... byākarohi me”ti. Tattha pañhe meti pañhe mayā. Puṭṭhoti pucchito. Anupubbanti pañhapaṭipāṭiyā anudhammanti atthānurūpaṃ pālīṃ āropento. Byākarohi meti mayhaṃ byākarohi.

517. Dūratoti so kira ito cito cāhiṇḍanto sattayojanasatamaggato āgato. Tenāha - bhagavā “dūrato āgatosī”ti, kassapassa bhagavato vā sāsano āgatattā “dūrato āgatosī”ti naṃ āha.

518. Puccha manti imāya panassa gāthāya sabbaññupavāraṇaṃ pavāreti. Tattha manasicchasiṭi manasā icchasi.

Yaṃ vatāhanti yaṃ vata ahaṃ. Attamanoti pītipāmojjasomanassehi phuṭacitto. Udaggoti kāyena cittaṇa ca abbhunnato. Iduṃ pana padaṃ na sabbapāṭhesu atthi. Idāni yehi dhammehi attamano, te dassento āha - “pamudito pītisomanassajāto”ti.

519. Kiṃ pattinanti kiṃ pattaṃ kimadhigataṃ. Soratanti suvūpasantaṃ. “Surata”ntipi pāṭho, suṭṭhu uparatanti attho. Dantanti damitaṃ. Buddhoti vibuddho, buddhabodddhabbo vā. Evaṃ sabhiyo ekekāya gāthāya cattāro cattāro katvā pañcahi gāthāhi vīsati pañhe pucchi. Bhagavā panassa ekamekaṃ pañhaṃ ekamekāya gāthāya katvā arahattanikūṭeneva vīsatiyā gāthāhi byākāsi.

520. Tattha yasmā bhinnakilesa paramatthabhikkhu, so ca nibbānappatto hoti, tasmā assa “kiṃ pattinamāhu bhikkhuna”nti imaṃ pañhaṃ byākaronto “pajjenā”tiādīmāha. Tassattho - yo attanā bhāvitena maggena parinibbānagato kilesaparinibbānaṃ patto, parinibbānagatatā eva ca vitiṇṇakaṅkho vipattisampattihānibuddhiucchedasassataapuññapuññabhedaṃ vibhavañca bhavañca vippahāya, maggavāsaṃ vusitavā khīṇapunabbhavoti ca etesaṃ thutivacanānaṃ araho, so bhikkhūti.

521. Yasmā pana vipaṭipattito suṭṭhu uparatabhāvena nānappakāraṇakilesavūpasamena ca sorato hoti, tasmā tamatthaṃ dassento “sabbattha upekkhako”tiādīnā nayena dutiyapañhabyākaraṇamāha. Tassattho - yo sabbattha rūpādīsū ārammaṇesu “cakkhunā rūpaṃ disvā neva sumano hoti, na dummano”ti evaṃ pavattāya chaḷaṅgupekkhāya upekkhako, vepullappattāya satiyā

satimā, na so hiṃsati neva hiṃsati kañci tasathāvarādibhedam sattaṃ sabbaloke sabbasmimpi loke, tiṇṇoghataṭṭa tiṇṇo, samitapāpattā samaṇo, āvilasaṅkappappahānā anāvilo. Yassa cime rāgadosamohamānadiṭṭhikilesaduḥcaritasāṅkhātā sattussadā keci olārikā vā sukhumā vā na santi, so imāya upekkhāvihāritāya sativapullatāya ahiṃsakatāya ca vipaṭṭipattito suṭṭhu uparatabhāvena iminā oghādinānappakāraṇakilesavūpasamena ca soratoti.

522. Yasmā ca bhāvitindriyo nibbhayo nibbikāro danto hoti, tasmā tamatthaṃ dassento “yassindriyāni”ti gāthāya tatiyapañhaṃ byākāsi. Tassattho - yassa cakkhādāni chaḍindriyāni gocarabhāvanāya aniccāditilakkhaṇaṃ āropetvā vāsanābhāvanāya satisampajaññaṃ gāhāpetvā ca bhāvitāni, tāni ca kho yathā ajjhattaṃ gocarabhāvanāya, evaṃ pana bahiddhā ca sabbaloketi yattha yattha indriyānaṃ vekallatā vekallatāya vā sambhavo, tattha tattha nābhijjhādivasena bhāvitāni evaṃ nibbijjha ṇatvā paṭivijjhitvā imaṃ parañca lokaṃ sakasantatikkhandhalokaṃ parasantatikkhandhalokañca adandhamaraṇaṃ maritukāmo kālaṃ kaṅkhati, jīvitakkhayaḥkālaṃ āgameti patimāneti, na bhāyati maraṇassa. Yathāha thero -

“Maraṇe me bhayaṃ natthi, nikanti natthi jīvite”;
“Nābhikaṅkhāmi maraṇaṃ, nābhikaṅkhāmi jīvitaṃ;
Kālañca paṭikaṅkhāmi, nibbisam bhatako yathā”ti.

Bhāvito sa dantoti evaṃ bhāvitindriyo so dantoti.

523. Yasmā pana buddho nāma buddhisampanno kilesaniddā vibuddho ca, tasmā tamatthaṃ dassento “kappāni”ti gāthāya catutthapañhaṃ byākāsi. Tattha kappāni taṇhādiṭṭhiyo. Tā hi tathā tathā vikappanato “kappāni”ti vuccanti. Viceyyāti aniccādivhāvena sammasitvā. Kevalāni sakalāni. Saṃsāraṇti yo cāyaṃ -

“Khandhānañca paṭipāṭi, dhātuāyatanāna ca;
Abbocchinnaṃ vattamānā, saṃsāroti pavuccatī”ti. -

Evaṃ khandhādiṭṭhiyapaṭisaṅkhāto saṃsāro, taṃ saṃsārañca kevalaṃ viceyya. Ettāvatā khandhānaṃ mūlabhūtesu kammakilesesu khandhesu cāti evaṃ tīsupi vaṭṭesu vipassanaṃ āha. Dubhayaṃ cutūpapātanti sattānaṃ cutiṃ upapātanti imaṃ ubhayaṃ viceyya ṇatvāti attho. Etena cutūpapātaññaṃ āha. Vigatarajamaṇaṅgaṃ visuddhanti rāgādirajānaṃ vigamā aṅgaṇaṃ abhāvā malānañca vigamā vigatarajamaṇaṅgaṃ visuddhaṃ. Pattaṃ jātikhayanti nibbānaṃ pattaṃ. Tamāhu buddhanti taṃ imāya lokuttaravipassanāya cutūpapātaññabhedāya buddhiyā sampannattā imāya ca vigatarajādītāya kilesaniddā vibuddhattā tāya paṭipadāya jātikkhayaṃ pattaṃ buddhamāhu.

Atha vā kappāni viceyya kevalāni “anekepi saṃvaṭṭavivaṭṭakappe amutrāsi”ntiadinā nayena vicinitvāti attho. Etena paṭhamavijjamāha. Saṃsāraṃ dubhayaṃ cutūpapātanti sattānaṃ cutiṃ upapātanti imaṃ ubhayaṃ saṃsāraṃ “ime vata bhonto sattā”ntiadinā nayena vicinitvāti attho. Etena dutiyavijjamāha. Avasesena tatiyavijjamāha. Āsavakkhayaññaṃ hi vigatarajādītā ca nibbānappatti ca hotīti. Tamāhu buddhanti evaṃ vijjattayabhedabuddhisampannaṃ taṃ buddhamāhūti.

525. Evaṃ paṭhamagāthāya vuttapañhe vissajjetvā dutiyagāthāya vuttapañhesupi yasmā brahmabhāvaṃ seṭṭhabhāvaṃ patto paramatthabrāhmaṇo bāhitasabbapāpo hoti, tasmā tamatthaṃ dassento “bāhitvā”ti gāthāya paṭhamam pañham byākāsi. Tassattho - yo catutthamaggena bāhitvā sabbapāpakāni ṭhitatto, ṭhito icceva vuttam hoti. Bāhitapāpattā eva ca vimalo, vimalabhāvaṃ brahmabhāvaṃ seṭṭhabhāvaṃ patto, paṭippassaddhasamādhivikkhepakarakilesamalena aggaphalasamādhinā sādhusamāhito, saṃsārahetusamatikkamena saṃsāramaticca pariniṭṭhitakiccatāya kevalī, so taṇhādiṭṭhīhi anissitattā asito, lokadhammehi nibbikārattā “tādi”ti ca pavuccati. Evaṃ thutiraho sa brahmā so brāhmaṇoti.

526. Yasmā pana samitapāpatāya samaṇo, nhātapāpatāya nhātako, āgūnaṃ akaraṇena ca nāgoti pavuccati, tasmā tamatthaṃ dassento tato aparāhi tīhi gāthāhi tayo pañhe byākāsi. Tattha samitāvīti ariyamaggena kilese sametvā ṭhito. Samaṇo pavuccate tathattāti tathārūpo samaṇo pavuccatīti. Ettāvatā pañho byākato hoti, sesaṃ tasmaṃ samaṇe sabhiyassa bahumānajananaṭṭhaṃ thutivacanaṃ. Yo hi samitāvī, so puññapāpānaṃ apaṭisandhikaraṇena pahāya puññapāpaṃ rajānaṃ vigamena virajo, aniccādivasena ṇatvā imaṃ parañca lokaṃ jātimaṇaṃ upātivatto tādi ca hoti.

527. Ninhāya...pe... nhātakoti ettha pana yo ajjhatabhiddhāsaṅkhāte sabbasmimpi āyatanaloke ajjhatabhiddhārammaṇavasena uppattirahāni sabbapāpakāni maggañāṇena ninhāya dhovitvā tāya ninhātapāpakatāya taṇhādiṭṭhikappehi kappiyesu devamanussesu kappam na eti, taṃ nhātakamāhūti evamattho daṭṭhabbo.

528. Catutthagāthāyapi āguṃ na karoti kiñci loketi yo loka appamattakampi pāpasāṅkhātaṃ āguṃ na karoti, nāgo pavuccate tathattāti. Ettāvatā pañho byākato hoti, sesaṃ pubbanayeneva thutivacanaṃ. Yo hi maggena pahīnaāguttā āguṃ na karoti, so kāmayogādiṃ sabbayoge dasasaññojanabhedāni ca sabbabandhanāni visajja jahitvā sabbattha khandhādīsu kenaci saṅgena na sajjati, dvīhi ca vimuttīhi vimutto, tādi ca hotīti.

530. Evaṃ dutiyagāthāya vuttapañhe vissajjetvā tatiyagāthāya vuttapañhesupi yasmā “khetṭānī”ti āyatanāni vuccanti. Yathāha - “cakkhupetaṃ cakkhāyatanametaṃ...pe... khetṭampetaṃ vatthupeta”nti. Tāni vijeyya vijetvā abhibhavitvā, viceyya vā aniccādhāvena vicinitvā upaparikkhitvā kevalāni anavasesāni, visesato pana saṅghetubhūtaṃ dibbam mānusakañca brahmakhetṭam, yaṃ dibbam dvādasāyatanabhedam tathā mānusakañca, yañca brahmakhetṭam chaḷāyatane cakkhāyatanādivādasāyatanabhedam, taṃ sabbampi vijeyya viceyya vā. Yato yadetam sabbesaṃ khetṭānaṃ mūlabandhanaṃ avijjābhavataṇhādi, tasmā sabbakhetṭamūlabandhanā pamutto. Evametesam khetṭānaṃ vijitattā vicinitattā vā khetṭajino nāma hoti, tasmā “khetṭānī”ti imāya gāthāya paṭhamapañham byākāsi. Tattha keci “kammaṃ khetṭam, viññāṇam bījam, taṇhā sneho”ti vacanato kammāni khetṭānīti vadanti. Dibbam mānusakañca brahmakhetṭanti ettha ca devūpagaṃ kammaṃ dibbam, manussūpagaṃ kammaṃ mānusakaṃ, brahmūpagaṃ kammaṃ brahmakhetṭanti vaṇṇayanti. Sesaṃ vuttanayameva.

531. Yasmā pana sakatṭhena kosasadisattā “kosānī”ti kammāni vuccanti, tesañca lunanā samucchedanā kusalo hoti, tasmā tamatthaṃ dassento “kosānī”ti gāthāya dutiyapañham byākāsi. Tassattho - lokiya lokuttaravipassanāya visayato kiccato ca

aniccādhāvena kusalākusalakammasaṅkhātāni kosāni viceyya kevalāni, visesato pana saṅghetubhūtaṃ aṭṭhakāmāvacarakusalacetanābhedaṃ dibbaṃ mānusaṅkaṇa navamahaggatakusalacetanābhedaṅka brahmakosaṃ viceyya. Tato imāya maggabhāvanāya avijjābhavataṇhādibhedā sabbakosānaṃ mūlabandhanā pamutto, evametesam kosānaṃ lunanā “kusalo”ti pavuccati, tathattā tādī ca hotīti. Atha vā sattānaṃ dhammānaṅka nivāsaṭṭhena asikosasadisattā “kosānī”ti tayo bhavā dvādasāyatanāni ca veditabbāni. Evamettha yojanā kātābbā.

532. Yasmā ca na kevalaṃ paṇḍatīti imināva “paṇḍito”ti vuccati, apica kho pana paṇḍarāni ito upagato pavicayapaññāya allīnotipi “paṇḍito”ti vuccati, tasmā tamatthaṃ dassento “dubhayānī”ti gāthāya tatiyapañhaṃ byākāsi. Tassattho - ajjhataṃ bahiddhā cāti evaṃ ubhayāni aniccādhāvena viceyya. Paṇḍarānīti āyatanāni. Tāni hi pakatiparisuddhattā ruḥhiyā ca evaṃ vuccanti, tāni viceyya imāya paṭipattiyā niddhantamalattā suddhipañño paṇḍitoti pavuccati tathattā, yasmā tāni paṇḍarāni paññāya ito hoti, sesamassa thutivacanaṃ. So hi pāpapaññaṅkaṇaṃ kaṇhasukkaṃ upātivatto tādī ca hoti, tasmā evaṃ thuto.

533. Yasmā pana “monaṃ vuccati ñāṇaṃ, yā paññā pajānanā...pe...sammādiṭṭhi, tena ñāṇena samannāgato munī”ti vuttaṃ, tasmā tamatthaṃ dassento “asatañcā”ti gāthāya catutthapañhaṃ byākāsi. Tassattho - yvāyaṃ akusalakusalappabhedo asataṅka sataṅka dhammo, taṃ ajjhataṃ bahiddhāti imasmiṃ sabbaloke pavicayañāṇena asataṅka sataṅka ñatvā dhammaṃ tassa ñātattā eva rāgādhedato sattavidhaṃ saṅgaṃ taṇhādiṭṭhibhedato duvidhaṃ jālaṅka aticca atikkamitvā tṭhito. So tena monasaṅkhātena pavicayañāṇena samannāgatattā muni. Devamanussehi pūjanīyoti idaṃ panassa thutivacanaṃ. So hi khīṇāsavamunittā devamanussānaṃ pūjāraho hoti, tasmā evaṃ thuto.

535. Evaṃ tatiyagāthāya vuttapañhe vissajjetvā catutthagāthāya vuttapañhesupi yasmā yo catūhi maggañāṇavedehi kilesakkhayaṃ karonto gato, so paramatthato vedagū nāma hoti. Yo ca sabbasamaṇabrāhmaṇānaṃ satthasaññitāni vedāni, tāyeva maggabhāvanāya kiccatto aniccādivasena viceyya. Tattha chandarāgappahānena tameva sabbaṃ vedamaticca yā vedapaccayā vā aññathā vā uppajjanti vedanā, tāsu sabbavedanāsu vītarāgo hoti, tasmā tamatthaṃ dassento “idaṃ pattina”nti avatvā “vedānī”ti gāthāya paṭhamapañhaṃ byākāsi. Yasmā vā yo pavicayapaññāya vedāni viceyya, tattha chandarāgappahānena sabbaṃ vedamaticca vattati, so satthasaññitāni vedāni gato ñāto atikkanto ca hoti. Yo vedanāsu vītarāgo, sopi vedanāsaññitāni vedāni gato atikkanto ca hoti. Vedāni gatotipi vedagū, tasmā tampi atthaṃ dassento “idaṃ pattina”nti avatvā imāya gāthāya paṭhamapañhaṃ byākāsi.

536. Yasmā pana dutiyapañhe “anuvīdito”ti anubuddho vuccati, so ca anuvicca papañcanāmarūpaṃ ajjhataṃ attano santāne taṇhāmānadiṭṭhibhedamapañcaṃ tappaccayā nāmarūpaṅka aniccānupassanādīhi anuvicca anuvīditvā, na kevalaṅka ajjhataṃ, bahiddhā ca rogamūlaṃ, parasantāne ca imassa nāmarūparogassa mūlaṃ avijjābhavataṇhādiṃ, tameva vā papañcaṃ anuvicca tāya bhāvanāya sabbesaṃ rogānaṃ mūlabandhanā, sabbasmā vā rogānaṃ mūlabandhanā, avijjābhavataṇhādibhedā, tasmā eva vā papañcā pamutto hoti, tasmā taṃ dassento “anuviccā”ti gāthāya dutiyapañhaṃ byākāsi.

537. “Kathañca vīriyavā”ti ettha pana yasmā yo ariyamaggena sabbapāpakehi virato, tathā viratattā ca āyatim̐ apaṭisandhitāya nirayadukkham̐ aticca ṭhito vīriyavāso vīriyaniketo, so khīṇāsavo “vīriyavā”ti vattabbatam̐ arahati, tasmā tamattham̐ dassento “virato”ti gāthāya tatiyapañham̐ byākāsi. Padhānavā dhīro tādīti imāni panassa thutivacanāni. So hi padhānavā maggajhānapadhānena, dhīro kilesārividdham̐sanasamatthatāya, tādī nibbikāratāya, tasmā evam̐ thuto. Sesam̐ yojetvā vattabbam̐.

538. “Ājāniyo kinti nāma hotī”ti ettha pana yasmā pahīnasabbavañkadoso kāraṇākāraṇaṇṇū asso vā hatthī vā “ājāniyo hotī”ti loke vuccati, na ca tassa sabbaso te dosā pahīnā eva, khīṇāsavassa pana te pahīnā, tasmā so “ājāniyo”ti paramatthato vattabbatam̐ arahatīti dassento “yassā”ti gāthāya catutthapañham̐ byākāsi. Tassattho - ajjhattam̐ bahiddhā cāti evam̐ ajjhattabahiddhāsaññojanasañkhātāni yassa assu lunāni bandhanāni paññāsattthena chinnāni padālītāni. Saṅgamūlanti yāni tesu tesu vatthūsu saṅgassa sajjanāya anatikkamanāya mūlam̐ honti, atha vā yassa assu lunāni rāgādīni bandhanāni yāni ajjhattam̐ bahiddhā ca saṅgamūlāni honti, so sabbasmā saṅgānam̐ mūlabhūtā sabbasaṅgānam̐ vā mūlabhūtā bandhanā pamutto “ājāniyo”ti vuccati, tathattā tādī ca hotīti.

540. Evam̐ catutthagāthāya vuttapañhe vissajjetvā pañcamagāthāya vuttapañhesupi yasmā yaṃ chandajjhenamattena akkharacintakā sottiyaṃ vaṇṇayanti, vohāramattasottiyo so. Ariyo pana bāhusaccena nissutapāpatāya ca paramatthasottiyo hoti, tasmā tamattham̐ dassento “idaṃ pattina”nti avatvā “sutvā”ti gāthāya paṭhamapañham̐ byākāsi. Tassattho - yo imasmim̐ loke sutamayapaññāikkavasena sutvā kātabbakiccavasena vā sutvā vipassanūpagam̐ sabbadhammāṃ aniccādivasena abhiññāya sāvajjānavajjam̐ yadatthi kiñci, imāya paṭipadāya kilese kilesaṭṭhāniye ca dhamme abhibhavitvā abhibhūti saṅkham̐ gato, tam̐ sutvā sabbadhammāṃ abhiññāya loke sāvajjānavajjam̐ yadatthi kiñci, abhibhum̐ sutavattā sottiyoti āhu. Yasmā ca yo akatham̐kathī kilesabandhanehi vimutto, rāgādīhi īghehi anīgho ca hoti sabbadhi sabbesu dhammesu khandhāyatanādīsu, tasmā tam̐ akatham̐kathim̐ vimuttam̐ anīgham̐ sabbadhi nissutapāpakattāpi “sottiyo”ti āhūti.

541. Yasmā pana hitakāmena janena araṇīyato ariyo hoti, abhigamanīyatoti attho. Tasmā yehi guṇehi so araṇīyo hoti, te dassentā “chetvā”ti gāthāya dutiyapañham̐ byākāsi. Tassattho - cattāri āsavāni dve ca ālayāni paññāsattthena chetvā vidvā viññū vibhāvī catumaggañāṇī so punabbhavavasena na upeti gabbhaseyyam̐, kañci yonim̐ na upagacchati, kāmādibhedañca saññam̐ tividham̐. Kāmaguṇasañkhātāñca paṅkam̐ panujja panuditvā taṇhādiṭṭhikappānam̐ aññatarampi kappam̐ na eti, evam̐ āsavacchedādiguṇasamannāgatam̐ tamāhu ariyoti. Yasmā vā pāpakehi ārakattā ariyo hoti anaye ca anirīyanā, tasmā tampi attham̐ dassento imāya gāthāya dutiyapañham̐ byākāsi. Āsavādayo hi pāpakā dhammā anayasammatā, te cānena chinnā panunnā, na ca tehi kampati, iccassa te ārakā honti, na ca tesu irīyati tasmā ārakāssa honti pāpakā dhammāti imināpatthana. Anaye na irīyatīti imināpatthana tamāhu ariyoti ca evampettha yojanā veditabbā. “Vidvā so na upeti gabbhaseyya”nti idaṃ pana imasmim̐ atthavikappe thutivacanameva hoti.

542. “Katham̐ caraṇavā”ti ettha pana yasmā caraṇehi pattabbam̐ patto “caraṇavā”ti vattabbatam̐ arahati, tasmā tam̐ dassento “yo idhā”ti gāthāya tatiyapañham̐ byākāsi. Tattha yo idhāti yo imasmim̐ sāsane. Caraṇesūti sīlādīsu hemavatasutte

vuttapannarasadhammesu. Nimittatthe bhumavacanaṃ. Pattipattoti pattabbaṃ patto. Yo caraṇanimittaṃ caraṇahetu caraṇapaccayā pattabbaṃ arahattaṃ pattoti vuttaṃ hoti. Caraṇavā soti so imāya caraṇehi pattabbapattiyā caraṇavā hotīti. Ettāvata pañho byākato hoti, sesamassa thutivacanaṃ. Yo hi caraṇehi pattipatto, so kusalo ca hoti cheko, sabbadā ca ājānāti nibbānadhammaṃ, niccaṃ nibbānaninnacittatāya sabbattha ca khandhādīsu na sajjati. Dvīhi ca vimuttihi vimuttacitto hoti, paṭighā yassa na santīti.

543. Yasmā pana kammādīnaṃ paribbājanena paribbājako nāma hoti, tasmā tamatthaṃ dassento “dukkhavepakka”nti gāthāya catutthapañhaṃ byākāsi. Tattha vipāko eva vepakkaṃ, dukkhaṃ vepakkamassāti dukkhavepakkaṃ. Pavattidukkhajananato sabbampi tedhātukakammaṃ vuccati. Uddhanti atītaṃ. Adhoti anāgataṃ. Tiriyaṃ vāpi majjheti paccuppannaṃ. Tañhi na uddhaṃ na adho, tiriyaṃ ubhinnañca antarā, tena “majjhe”ti vuttaṃ. Paribbājayitvāti nikkhāmetvā niddhametvā. Pariññacārīti paññāya paricchinditvā caranto. Ayaṃ tāva apubbapadavaṇṇanā. Ayaṃ pana adhippāyayojanā - yo tiyaddhapariyāpannampi dukkhajanaṃ yadatthi kiñci kammaṃ, taṃ sabbampi ariyamaggena taṇhāvijjāsinehe sosento apaṭisandhijanakabhāvakaraṇena paribbājayitvā tathā paribbājitattā eva ca taṃ kammaṃ pariññāya caraṇato pariññacārī. Na kevalaṃ kammameva, māyaṃ mānamathopi lobhakodhaṃ imepi dhamme pahānapariññāya pariññacārī, pariyantamakāsi nāmarūpaṃ, nāmarūpassa ca pariyantamakāsi paribbājesi iccevattho. Imesaṃ kammādīnaṃ paribbājanena taṃ paribbājakamāhu. Pattipattanti idaṃ panassa thutivacanaṃ.

544. Evaṃ pañhabyākaraṇena tuṭṭhassa pana sabhiyassa “yāni ca tīṇī”tiādīsu abhithavanagāthāsu osaraṇānīti ogahaṇāni titthāni, diṭṭhiyoti attho. Tāni yasmā sakkāyaditṭhiyā saha brahmajāle vuttadvāsaṭṭhiditṭhigatāni gahetvā tesatṭhi honti, yasmā ca tāni aññatitṭhiyasamaṇānaṃ pavādabhūtāni satthāni sitāni upadisitabbavasena, na uppattivāsena. Uppattivāsena pana yadetaṃ “itthī puriso”ti saññakkharaṃ vohāranāmaṃ, yā cāyaṃ micchāparivitakkānussavādivasena “evarūpena attanā bhavitaṃ”nti bālānaṃ viparītasaññā uppajjati, tadubhayanissitāni tesāṃ vasena uppajjanti, na attapaccakkhāni. Tāni ca bhagavā vineyya vinayitvā oghatamagā oghatamaṃ oghandhakāraṃ agā atikkanto. “Oghantamagā”tipi pāṭho, oghānaṃ antaṃ agā, tasmā āha “yāni ca tīṇī...pe... tamagā”ti.

545. Tato paraṃ vaṭṭadukkhassa antaṃ pārañca nibbānaṃ tappattiyā dukkhābhāvato tappaṭipakkhato ca taṃ sandhāyāha, “antagūsi pāragū dukkhassā”ti. Atha vā pāragū bhagavā nibbānaṃ gatattā, taṃ ālapanto āha, “pāragū antagūsi dukkhassā”ti ayamettha sambandho. Sammā ca buddho sāmāñca buddhoti sammāsambuddho. Taṃ maññeti tameva maññāmi, na aññanti accādaarena bhaṇati. Jutimāti paresampi andhakāraavidhamanena jutisampanno. Mutimāti aparappaccayañeyyañāṇasamatthāya mutiyā paññāya sampanno. Pahūtapaññoti anantapañño. Idha sabbaññutaññānamadhippetāṃ. Dukkhasantakarāti āmantento āha. Atāresi manti kaṅkhāto maṃ tāresi.

546-549. Yaṃ metiādigāthāya namakkārakaraṇaṃ bhaṇati. Tattha kaṅkhittanti vīsipañhanissitaṃ atthaṃ sandhāyāha. So hi tena kaṅkhito ahosi. Monapathesūti ñāṇapathesu. Vinaḷikatāti vigatanaḷā katā, ucchinnāti vuttaṃ hoti. Nāga nāgassāti ekaṃ āmantanavacanaṃ, ekassa “bhāsato anumodantī”ti iminā sambandho.

“Dhammadesana”nti pāṭhaseso. Sabbe devāti ākāsaṭṭhā ca bhūmaṭṭhā ca. Nāradapabbatāti tepi kira dve devagaṇā paññavanto, tepi anumodantīti sabbam pasādena ca namakkāra karaṇam bhaṇati.

550-553. Anumodanārahaṃ byākaraṇasampadaṃ sutvā “namo te”ti añjaliṃ paggahe tvā āha. Purisājaññāti purisesu jātisampannaṃ. Paṭipuggaloti paṭibhāgo puggalo tuvaṃ buddho catusaccapaṭivedhena, satthā anusāsaniyā satthavāhatāya ca, mārābhibhū catumārābhibhavena, muni buddhamuni. Upadhīti khandhakilesakāmaguṇābhisaṅkhārābheda cattāro. Vaggūti abhirūpaṃ. Puññe cāti lokiye na limpasi tesam akaraṇena, pubbe katānampi vā āyatim phalūpabhogābhāvena. Taṃnimittena vā taṇhādiṭṭhilepena. Vandati satthunoti evaṃ bhaṇanto gopphakesu pariggahetvā pañcapaṭiṭṭhitaṃ vandi.

Aññatitthiyapubboti aññatitthiyo eva. Ākaṅkhatīti icchati. Āraddhacittāti abhirādhitacittā. Apica mettha puggalavemattatā veditāti apica mayā ettha aññatitthiyānaṃ parivāse puggalanānattaṃ veditaṃ, na sabbeneva parivasitabbanti. Kena pana na parivasitabbam? Aggīyehi jaṭilehi, sākiyena jātiyā, liṅgaṃ vijahitvā āgatena. Avijahitvā āgatopi ca yo maggaṃ phalaṃ paṭilābhāya hetusampanno hoti, tādisova sabhiyo paribbājako. Tasmā bhagavā “tava pana, sabhiya, titthiyavattapūraṇatthāya parivāsakāraṇaṃ natthi, atthattathiko tvaṃ ‘maggaphalaṃ paṭilābhāya hetusampanno’ti veditametaṃ mayā”ti tassa pabbajjaṃ anujānanto āha - “apica mettha puggalavemattatā veditā”ti. Sabhiyo pana attano ādaraṃ dassento āha “sace bhante”ti. Taṃ sabbam aññañca tathārūpaṃ uttānatthattā pubbe vuttanayattā ca idha na vaṇṇitaṃ, yato pubbe vaṇṇitānusārena veditabbanti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya sabhiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Selasuttavaṇṇanā

Evaṃ me sutanti selasuttaṃ. Kā uppatti? Ayameva yāssa nidāne vuttā. Atthavaṇṇanākkamepi cassa pubbasadisam pubbe vuttanayeneva veditabbam. Yaṃ pana apubbam, taṃ uttānatthāni padāni pariharantā vaṇṇayissāma. Aṅguttarāpesūti aṅgā eva so janapado, gaṅgāya pana yā uttarena āpo, tāsam avidūrattā “uttarāpo”tipi vuccati. Kataragaṅgāya uttarena yā āpoti? Mahāmahāgaṅgāya.

Tatrāyaṃ tassā nadiyā āvibhāvatthaṃ ādito pabhuti vaṇṇanā - ayaṃ kira jambudīpo dasasahassayojanaparimāṇo. Tattha catusahassayojanaparimāṇo padeso udakena ajjhotthaṇṇo “samuddo”ti saṅkhaṃ gato. Tisahassayojanapamāṇe manussā vasanti. Tisahassayojanapamāṇe himavā paṭiṭṭhito ubbedhena pañcayojanasatiko caturāsītisahassakūṭhehi paṭimaṇḍito samantato sandamānapañcasatanadīvicitto. Yattha āyāma vitthārena gambhīratāya ca paññāsapaññāsayojanā diyaḍḍhaya janasataparimaṇḍalā pūraḷāsasuttavaṇṇanāyaṃ vuttā anotattādayo satta mahāsarā paṭiṭṭhitā.

Tesu anotatto sudassanakūṭam, citrakūṭam, kālakūṭam, gandhamādanakūṭam, kelāsakūṭanti imehi pañcahi pabbatehi parikkhitto. Tattha sudassanakūṭam suvaṇṇamayaṃ dviyojanasatubbedham antovaṅkaṃ kākamukhasaṅghānaṃ tameva saraṃ paṭicchādetvā ṭhitaṃ, citrakūṭam sabbaratanamayaṃ, kālakūṭam

añjanamayam, gandhamādanakūṭam sānumayam abbhantare muggavaṇṇam
nānappakāraosadhasañchannam kāḷapakkhuposathadivase ādittamiva aṅgāram
jalantam tiṭṭhati, kelāsakūṭam rajatamayam. Sabbāni sudassanena
samānubbedhasañṭhānāni tameva saram paṭicchādetvā ṭhitāni. Sabbāni
devānubhāvena nāgānubhāvena ca vassanti, nadiyo ca tesu sandanti. Tam sabbampi
udakam anotattameva pavisati. Candimasūriyā dakkhiṇena vā uttarena vā gacchantā
pabbatantarena tam obhāsentī, ujum gacchantā na obhāsentī. Tenevassa
“anotatta”nti saṅkhā udapādi.

Tattha manoharasilātalāni nimmacchakacchapāni phalikasadisanimmalūdakāni
nahānatitthāni suppaṭiyattāni honti, yesu buddhaccekabuddhakhīṇāsavā isigaṇā ca
nhāyanti, devayakkhādayo ca uyyānakīḷikam kīḷanti.

Catūsu cassa passesu sīhamukham, hatthimukham, assamukham, usabhamukhanti
cattāri mukhāni honti, yehi catasso nadiyo sandanti. Sīhamukhena nikkhantanadītīre
sīhā bahutarā honti, hatthimukhādīhi hatthiassausabhā. Puratthimadisato
nikkhantanadī anotattam tikkhattum padakkhiṇam katvā itarā tisso nadiyo
anupagamma pācīnahimavanteneva amanussapatham gantvā mahāsamuddam
pavisati. Pacchimadisato ca uttaradisato ca nikkhantanadiyopi tatheva padakkhiṇam
katvā pacchimahimavanteneva uttarahimavanteneva ca amanussapatham gantvā
mahāsamuddam pavisanti. Dakkhiṇadisato nikkhantanadī pana tam tikkhattum
padakkhiṇam katvā dakkhiṇena ujukam pāsāṇapiṭṭheneva saṭṭhiyojanāni gantvā
pabbatam paharivā vuṭṭhāya pariṇāhena tigāvutapamāṇā udakadhārā hutvā
ākāsena saṭṭhi yojanāni gantvā tiyaggale nāma pāsāṇe patitā, pāsāṇo
udakadhārāvegena bhinno. Tatra paññāsajoyanapamāṇā tiyaggaḷā nāma pokkharāṇī
jātā. Pokkharāṇiyā kūlam bhinditvā pāsāṇam pavisiya saṭṭhi yojanāni gatā. Tato
ghanapathaviṇṇam bhinditvā umaṅgena saṭṭhi yojanāni gantvā viñjham nāma
tiracchānapabbatam paharivā hatthatale pañcaṅgulisadisā pañcadhārā hutvā
pavattati. Sā tikkhattum anotattam padakkhiṇam katvā gataṭṭhāne “āvaṭṭagaṅgā”ti
vuccati. Ujukam pāsāṇapiṭṭhena saṭṭhi yojanāni gataṭṭhāne “kaṇhagaṅgā”ti vuccati.
Ākāsena saṭṭhi yojanāni gataṭṭhāne “ākāsagaṅgā”ti vuccati. Tiyyaggaḷapāsāṇe
paññāsajoyanokāse “tiyyaggaḷapokkharāṇī”ti vuccati. Kūlam bhinditvā pāsāṇam
pavisiya saṭṭhi yojanāni gataṭṭhāne “bahalagaṅgā”ti vuccati. Pathaviṇṇam bhinditvā
umaṅgena saṭṭhi yojanāni gataṭṭhāne “umaṅgagaṅgā”ti vuccati. Viñjham nāma
tiracchānapabbatam paharivā pañcadhārā hutvā pavattaṭṭhāne “gaṅgā, yamunā,
aciravatī, sarabhū, mahī”ti pañcadhā vuccati. Evametā pañca mahāgaṅgā himavatā
sambhavanti. Tāsu yā ayam pañcamī mahī nāma, sā idha “mahāmahīgaṅgā”ti
adhippetā. Tassā gaṅgāya uttarena yā āpo, tāsam avidūrattā so janapado
“aṅguttarāpo”ti veditabbo. Tasmim janapade aṅguttarāpesu.

Cārikam caramānoti addhānagamanaṃ kurumāno. Tattha bhagavato duvidhā cārikā
turitacārikā, aturitacārikā ca. Tattha dūrepi bhabbapuggale disvā sahasā gamanaṃ
turitacārikā. Sā mahākassapapaccuggamanādīsu daṭṭhabbā. Tam paccuggacchanto hi
bhagavā muhutteneva tigāvutam agamāsi, ālavakadamanattham tiṃsayojanam,
tathā aṅgulimālassatthāya. Pukkusātissa pana pañcattālīsajoyanam, mahākappinassa
vīsajoyanasatam, dhaniyassatthāya sattajoyanasatam addhānam agamāsi. Ayam
turitacārikā nāma. Gāmanigamanagarapaṭipāṭiyā pana piṇḍapātacariyādīhi lokam
anuggaṇhantassa gamanaṃ aturitacārikā nāma. Ayam idha adhippetā. Evam cārikam
caramāno. Mahatāti saṅkhyāmahatā guṇamahatā ca. Bhikkhusaṅghenāti

samaṇagaṇena. Aḍḍhateḷasehīti aḍḍhena teḷasahi, dvādasahi satehi paññāsāya ca bhikkhūhi saddhinti vuttaṃ hoti. Yena...pe... tadavasariṭi āpaṇabahulatāya so nigamo “āpaṇo” tveva nāmaṃ labhi. Tasmim kira vīsatiāpaṇamukhasahassāni vibhattāni ahesuṃ. Yena disābhāgena maggena vā so aṅguttarāpānaṃ raṭṭhassa nigamo osaritaḅbo, tena avasari tadavasari agamāsi, taṃ nigamaṃ anupāpuṇīti vuttaṃ hoti.

Keṇiyo jaṭiloti keṇiyoti nāmena, jaṭiloti tāpaso. So kira brāhmaṇamahāsālo, dhanarakkhaṇatthāya pana tāpasapabbajjaṃ samādāya rañño paṇṇākāraṃ datvā bhūmibhāgaṃ gahetvā tattha assamaṃ kāretvā vasati kulasahassassa nissayo hutvā. Assamepi cassa eko tālarukkho divase divase ekaṃ suvaṇṇaphalaṃ muñcatīti vadanti. So divā kāsāyāni dhāreti jaṭā ca bandhati, rattim yathāsukhaṃ pañcahi kāmagaṇehi samappito samaṅgībhūto paricāreti. Sakyaputtoti uccākulaparidīpanaṃ. Sakyakulā pabbajitoti saddhāya pabbajitabhāvapariḍīpanaṃ, kenaci pārijuññaṇa anabhibhūto aparikkhīṇaṃyeva taṃ kulaṃ pahāya saddhāya pabbajitoti vuttaṃ hoti. Taṃ kho panāti itthambhūtākhyānatthe upayogavacanaṃ, tassa kho pana bhoto gotamassāti attho. Kalyāṇoti kalyāṇagaṇasamannāgato, seṭṭhoti vuttaṃ hoti. Kittisaddoti kittiyeva thutighoso vā.

Itipi so bhagavāti ādimhi pana ayaṃ tāva yojanā -so bhagavā itipi arahaṃ, itipi sammāsambuddho...pe... itipi bhagavāti, iminā ca iminā ca kāraṇenāti vuttaṃ hoti. Tattha ārakattā, arīnaṃ arānañca hatattā paccayādīnaṃ arahattā, pāpakaraṇe rahābhāvāti imehi tāva kāraṇehi so bhagavā arahanti veditaḅbo. Ārakā hi so sabbakilesehi maggena savāsanānaṃ kilesānaṃ viddhaṃsitattāti ārakattā arahaṃ. Te cānena kilesārayo maggena hatāti arīnaṃ hatattāpi arahaṃ. Yañcetam avijjābhavataṇhāmayanābhi, puññādiabhisaṅkhārānaṃ jarāmaraṇanemi, āsavaśamudayaśamayena akkhena vijjhītvā tibhavarathe samāyojitaṃ anādikālapavattaṃ saṃsāracakkaṃ. Tassānena bodhimaṇḍe vīriyapādehi sīlapathaviyaṃ patitṭhāya saddhāhatthena kammakkhayakaraṇāṇapharasuṃ gahetvā sabbe arā hatāti arānaṃ hatattātipi arahaṃ. Aggadakkhiṇeyyattā ca cīvarādipaccaye sakkāragarukārādīni ca arahatīti paccayādīnaṃ arahattāpi arahaṃ. Yathā ca loke keci paṇḍitamānino bālā asilokabhayena raho pāpaṃ karonti, evaṃ nāyaṃ kadāci karotīti pāpakaraṇe rahābhāvatopi arahaṃ. Hoti cettha -

“Ārakattā hatattā ca, kilesārīna so muni;
Hatasam̐sāracakkāro, paccayādīna cāraho;
Na raho karoti pāpāni, arahaṃ tena pavuccatī”ti.

Sammā sāmañca saccānaṃ buddhattā sammāsambuddho. Atisayavisuddhāhi vijjāhi abbhuttamena caraṇena ca samannāgatattā vijjācaraṇasampanno. Sobhanagamanattā sundaraṃ ṭhānaṃ gatattā suṭṭhu gatattā sammā gadattā ca sugato. Sabbathāpi viditalokattā lokavidū. So hi bhagavā sabhāvato samudayato nirodhato nirodhūpāyatoti sabbathā khandhāyatanādibhedaṃ saṅkhāralokaṃ avedi, “eko loko sabbe sattā āhāraṭṭhitikā. Dve lokā nāmañca rūpañca. Tayo lokā tisso vedanā. Cattāro lokā cattāro āhārā. Pañca lokā pañcupādānakkhandhā. Cha lokā cha ajjhattikāni āyatanāni. Satta lokā satta viññāṇaṭṭhitiyo. Aṭṭha lokā aṭṭha lokadhammā. Nava lokā nava sattāvāsā. Dasa lokā dasāyatanāni. Dvādasa lokā dvādasāyatanāni. Aṭṭhārasa lokā aṭṭhārasa dhātuyo”ti evaṃ sabbathā saṅkhāralokaṃ avedi. Sattānaṃ āsayaṃ jānāti, anusayaṃ jānāti, caritaṃ jānāti, adhimuttaṃ jānāti, apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye

bhabbe abhabbe satte jānātīti sabbathā sattalokaṃ avedi. Tathā ekaṃ cakkavāḷaṃ āyāmato vitthārato ca yojanānaṃ dvādasa satasahassāni tīṇi sahasāni aḍḍhapañcamāni ca satāni, parikkhepato chatṭiṃsa satasahassāni dasa sahasāni aḍḍhuḍḍhāni ca satāni.

Tattha -

Duve satasahassāni, cattāri nahutāni ca;
Ettakaṃ bahalattena, saṅkhātāyaṃ vasundharā.

Cattāri satasahassāni, aṭṭheva nahutāni ca;
Ettakaṃ bahalattena, jalaṃ vāte patiṭṭhitaṃ.

Nava satasahassāni, māluto nabhamuggato;
Saṭṭhi ceva sahasāni, esā lokassa saṇṭhiti”.

Evam saṇṭhite cettha yojanānaṃ -

Caturāsīti sahasāni, ajjhogāḷho mahaṇṇave;
Accuggato tāvadeva, sineru pabbatuttamo.

Tato upaḍḍhupaḍḍhena, pamāṇena yathākkamaṃ;
Ajjhogāḷhuggatā dibbā, nānāratana-cittitā.

Yugandharo īsadharo, karavīko sudassano;
Nemindharo vinatako, assakaṇṇo giri brahā.

Ete satta mahāselā, sinerussa samantato;
Mahārājānamāvāsā, devayakkhanisevitā.

Yojanānaṃ satānucco, himavā pañca pabbato;
Yojanānaṃ sahasāni, tīṇi āyatavittato.

Caturāsītisahasseehi, kūṭhehi paṭimaṇḍito;
Tipañcayojanakkhandha-parikkhepā nagavhayā.

Paññāsayojanakkhandha-sākhāyāmā samantato;
Sattayojanavittihīṇā, tāvadeva ca uggatā.

Jambū yassānubhāvena, jambudīpo pakāsito;
Dve asītisahasāni, ajjhogāḷho mahaṇṇave.

Accuggato tāvadeva, cakkavāḷasiluccayo;
Parikkhipitvā taṃ sabbaṃ, cakkavāḷamayaṃ tṭhito”.

Tattha candamaṇḍalaṃ ekūnapaññāsayojanaṃ, sūriyamaṇḍalaṃ paññāsayojanaṃ, tāvatimsabhavanaṃ dasasahasayojanaṃ, tathā asurabhavanaṃ avīcimahānirayo jambudīpo ca. Aparagoyānaṃ sattasahasayojanaṃ, tathā pubbavideho, uttarakuru aṭṭhasahasayojano. Ekameko cettha mahādīpo pañcasatapañcasataparittadīpaparivāro. Taṃ sabbampi ekaṃ cakkavāḷaṃ ekā lokadhātu. Cakkavāḷantaesu lokantarikanirayā. Evaṃ anantāni cakkavāḷāni anantā lokadhātuyo, anantena buddhaññena aññāsīti sabbathā okāsalokaṃ avedi. Evaṃ so

bhagavā sabbathā. Viditalokattā lokavidūti veditabbo.

Attano pana guṇehi viṣiṭṭhatarassa kassaci abhāvā anuttaro. Vicittehi vinayanūpāyehi purisadamme sāretīti purisadammasārathi.

Diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthehi yathārahaṃ anusāsati nitthāreti cāti satthā. Devamanussaggahaṇaṃ ukkaṭṭhaparicchedavasena bhabbapuggalapariggahavasena ca kataṃ, nāgādikepi pana esa lokiyatthena anusāsati. Yadatthi neyyaṃ nāma, sabbassa buddhattā vimokkhantikaññāvasena buddho. Yato pana so -

“Bhagyavā bhaggavā yutto, bhagehi ca vibhattavā;
Bhattavā vantagamano, bhavesu bhagavā tato”ti.

Ayamettha saṅkhepo, vitthārato panetāni padāni visuddhimagge vuttāni.

So imaṃ lokanti so bhagavā imaṃ lokaṃ. Idāni vattabbaṃ nidasseti.

Sadevakantiādīni kasibhāradvājāḷavakasuttesu vuttanayāneva. Sayanti sāmaṃ aparaneyyo hutvā. Abhiññāti abhiññāya. Sacchikatvāti paccakkhaṃ katvā. Pavedetīti bodheti ñāpeti pakāseti. So dhammaṃ deseti...pe... pariyosānakalyāṇanti so bhagavā sattesu kāruṇṇataṃ paṭicca anuttaraṃ vivekasukhaṃ hitvāpi dhammaṃ deseti.

Taṅca kho appaṃ vā bahuṃ vā desento ādikalyāṇādippakārameva deseti. Kathaṃ? Ekagāthāpi hi samantabhaddakattā dhammassa paṭhamapādena ādikalyāṇā, dutiyatatiyapādehi majjhekalyāṇā, pacchimapādena pariyosānakalyāṇā.

Ekānusandhikaṃ suttaṃ nidānena ādikalyāṇaṃ, nigamanena pariyosānakalyāṇaṃ, sesena majjhekalyāṇaṃ. Nānānusandhikaṃ paṭhamānusandhinā ādikalyāṇaṃ, pacchimena pariyosānakalyāṇaṃ, sesehi majjhekalyāṇaṃ. Sakalopi sāsanaadhammo attano atthabhūtena sīlena ādikalyāṇo, samathavipassanāmaggaḥalehi majjhekalyāṇo, nibbānena pariyosānakalyāṇo. Sīlasamādhīhi vā ādikalyāṇo, vipassanāmaggehi majjhekalyāṇo, phalanibbānehi pariyosānakalyāṇo.

Buddhasubodhitāya vā ādikalyāṇo, dhammasudhammatāya majjhekalyāṇo, saṅghasuppaṭṭipattiyā pariyosānakalyāṇo. Taṃ sutvā tathattāya paṭipannena adhigantabbāya abhisambodhiyā vā ādikalyāṇo, paccekabodhiyā majjhekalyāṇo, sāvakabodhiyā pariyosānakalyāṇo. Suyyamāno cesa nīvaraṇādivikkhambhanato savanenapi kalyāṇameva āvahaṭīti ādikalyāṇo, paṭipajjamāno samathavipassanāsukhāvahanato paṭipattiyāpi kalyāṇameva āvahaṭīti majjhekalyāṇo, tathā paṭipanno ca paṭipattiphale nitṭhite tādibhāvāvahanato paṭipattiphalenapi kalyāṇameva āvahaṭīti pariyosānakalyāṇo. Nāthappabhavattā ca pabhavasuddhiyā ādikalyāṇo, atthasuddhiyā majjhekalyāṇo, kiccasuddhiyā pariyosānakalyāṇo. Yato appaṃ vā bahuṃ vā desento ādikalyāṇādippakārameva desetīti veditabbo.

Sāttamaṃ sabyañjananti evamādīsu pana yasmā imaṃ dhammaṃ desento sāsanaabrahmacariyaṃ maggabrahmacariyañca pakāseti, nānāyehi dīpeti, taṅca yathāsambhavaṃ atthasampattiyā sāttamaṃ, byañjanasampattiyā sabyañjanaṃ. Saṅkāsanapakāsanavivaraṇavibhajanauttānikaraṇapaññattiatthapadasamāyogato sāttamaṃ, akkharapadabyañjanākāraniruttiniddesasampattiyā sabyañjanaṃ.

Atthagambhīratāpaṭivedhagambhīratāhi sāttamaṃ, dhammagambhīratādesanāgambhīratāhi sabyañjanaṃ.

Atthapaṭibhānapaṭisambhidāvisayato sāttamaṃ, dhammaniruttipaṭisambhidāvisayato sabyañjanaṃ. Paṇḍitavedanīyato sarikkhakajanappasādakanti sāttamaṃ, saddheyyato

lokiyajanappasādakanti sabyañjanaṃ. Gambhīrādhippāyato sātthaṃ, uttānapadato sabyañjanaṃ. Upanetabbassābhāvato sakalaparipuṇṇabhāvena kevalaparipuṇṇaṃ, apanetabbassa abhāvato niddosabhāvena parisuddhaṃ. Sikkhattayapariggahitattā brahmabhūtehi seṭṭhehi caritabbato tesañca cariyabhāvato brahmacariyaṃ. Tasmā “sātthaṃ sabyañjanaṃ...pe... brahmacariyaṃ pakāseti”ti vuccati.

Apica yasmā sanidānaṃ sauppattikañca desento ādikalyāṇaṃ deseti, vineyyānaṃ anurūpato atthassa aviparītātāya hetudāharaṇayogato ca majjhekalyāṇaṃ, sotūnaṃ saddhāpaṭilābhena nigamanena ca pariyosānakalyāṇaṃ. Evaṃ desento ca brahmacariyaṃ pakāseti. Tañca paṭipattiyā adhigamabyattito sātthaṃ, pariyattiyā āgamabyattito sabyañjanaṃ, sīlādipañcadhammakkhandhayuttato kevalaparipuṇṇaṃ, nirupakkilesato nittharaṇatthāya pavattito lokāmisānirapekkhato ca parisuddhaṃ, seṭṭhatṭhena brahmabhūtānaṃ buddhapaccekaḥbuddhasāvakaṇaṃ cariyato brahmacariyanti vuccati, tasmāpi “so dhammaṃ deseti...pe... brahmacariyaṃ pakāseti”ti vuccati.

Sādhu kho panāti sundaraṃ kho pana, atthāvahaṃ sukhāvahanti vuttaṃ hoti. Dhammiyā kathāyāti pānakānisamsapaṭisaṃyuttāya. Ayañhi keṇiyo sāyanhasamaye bhagavato āgamaṇaṃ assosi. “Tucchahattho bhagavantaṃ dassanāya gantuṃ lajjamāno vikālabhojanā viratānampi pānakaṃ kappatī”ti cintetvā pañcahi kājasatehi susaṅkhataṃ badarapānaṃ gāhāpetvā āgamaṇi. Yathāha bhesajjakkhandhake “atha kho keṇiyassa jaṭilassa etadahosi, kiṃ nu kho ahaṃ samaṇassa gotamassa harāpeyya”nti sabbaṃ veditabbaṃ. Tato naṃ bhagavā yathā sekkhasutte sākiye āvasathānisamsapaṭisaṃyuttāya kathāya, gosīṅgasālavanā tayo kulaputte sāmaggirasānisamsapaṭisaṃyuttāya, rathavinīte jātibhūmake bhikkhū dasakathāvatthupaṭisaṃyuttāya, evaṃ taṅkhaṇānurūpāya pānakānisamsapaṭisaṃyuttāya kathāya pānakadānānisamsaṃ sandassesī, tathārūpānaṃ puññānaṃ punapi kattaḥbatāya niyojento samādapesi, abbhussāhaṃ janento samuttejesi, sandiṭṭhikasamparāyikena phalavisesena pahamsento sampahamsesi. Tenāha “dhammiyā kathāya...pe... sampahamsesi”ti. So bhiyyosomattāya bhagavati pasanno bhagavantaṃ nimantesi, bhagavā cassa tikkhattuṃ paṭikkhipitvā adhiṇvāsesi. Tenāha “atha kho keṇiyo jaṭilo...pe... adhiṇvāsesi bhagavā tuṇhībhāvenā”ti.

Kimatthaṃ pana paṭikkhipi bhagavāti? Punappunaṃ yācanāya cassa puññavuddhi bhavissati, bahutarañca paṭiyādessati, tato aḍḍhatelasānaṃ bhikkhusatānaṃ paṭiyattaṃ aḍḍhasoḷasannaṃ pāpuṇissatīti. Kuto aparāṇi tīṇi satānīti ce? Appaṭiyattheyeva hi bhatte selo brāhmaṇo tīhi māṇavakasatehi saddhiṃ pabbajissati, taṃ disvā bhagavā evamāhāti. Mittāmacceṭi mitte ca kammakare ca. Nātisālohiteti samānalohite ekayonisambandhe puttadhītādayo avasesabandhave ca. Yenāti yasmā. Meti mayhaṃ. Kāyaveyyāvaṭikanti kāyena veyyāvaccamaṃ. Maṇḍalamālaṃ paṭiyādetīti setavitānaṃaṇḍapaṃ karoti.

Tiṇṇaṃ vedānanti irubbedayaḥjubbedasāmaṇavedānaṃ. Saha nighaṇḍunā ca keṭubhena ca sanighaṇḍukeṭubhānaṃ. Nighaṇḍūti nāmanighaṇḍurukkhādīnaṃ vevacanappakāsakaṃ satthaṃ. Keṭubhanti kiriyākappavikappo kavīnaṃ upakārāya satthaṃ. Saha akkharappabhedena sākkharappabhedānaṃ. Akkharappabhedoti sikkhā ca nirutti ca. Itihāsapañcamānanti athabbanavedaṃ catutthaṃ katvā “itiha āsa itiha āsā”ti īdisavacanapaṭisaṃyutto purāṇakathāsāṅkhāto itihāso pañcamo etesanti itihāsapañcamā. Tesāṃ itihāsapañcamānaṃ. Padaṃ tadavasesaṅca

byākaraṇaṃ ajjheti vedeti cāti padako veyyākaraṇo. Lokāyate vitaṇḍavādasatthe mahāpurisalakkhaṇādhikāre ca dvādasasahassee mahāpurisalakkhaṇasatthe anūno paripūrakārīti lokāyatamahāpurisalakkhaṇesu anavayo, avayo na hotīti vuttaṃ hoti. Avayo nāma yo tāni atthato ca ganthato ca sandhāretuṃ na sakkoti.

Jaṅghāya hitaṃ vihāraṃ jaṅghāvihāraṃ, cirāsanādijanitaṃ parissamaṃ vinodetuṃ jaṅghāpasāraṇatthaṃ adīghacārikanti vuttaṃ hoti. Anucaṅkamamānoti caṅkamamāno eva. Anuvicaramānoti ito cito ca caramāno. Keṇiyassa jaṭilassa assamoti keṇiyassa assamaṃ nivesanaṃ. Āvāhoti kaññāgahaṇaṃ. Vivāhoti kaññādānaṃ. Mahāyaññoti mahāyajanaṃ. Māgadhoti magadhānaṃ issaro. Mahatiyā senāya samannāgatattā seniyo. Bimbīti suvaṇṇaṃ, tasmā sārasuvaṇṇasadisavaṇṇatāya bimbisāro. So me nimantitoti so mayā nimantito.

Atha brāhmaṇo pubbe katādhikārattā buddhasaddaṃ sutvāva amatenevābhisitto vimhayarūpattā āha - “buddhoti, bho keṇiya, vadesī”ti. Itaro yathābhūtaṃ ācikkhanto āha - “buddhoti, bho sela, vadāmī”ti. Tato naṃ punapi daḷhikaraṇatthaṃ pucchi, itaropi tatheva ārocesi. Atha kappasatasahasseehipi buddhasaddassa dullabhabhāvaṃ dassento āha - “ghosopi kho eso dullabho lokasmiṃ yadidaṃ buddho”ti. Tattha yadidanti nipāto, yo esoti vuttaṃ hoti.

Atha brāhmaṇo buddhasaddaṃ sutvā “kiṃ nu kho so saccameva buddho, udāhu nāmamattamevassa buddho”ti vīmaṃsitukāmo cintesi, abhāsi eva vā “āgatāni kho pana...pe... vivaṭṭacchaddo”ti. Tattha “mantesū”ti vedesu. “Tathāgato kira uppajjissatī”ti paṭikacceva suddhāvāsadevā brāhmaṇavesena lakkhaṇāni pakkhipitvā vede vācenti “tadanusārena mahesakkhā sattā tathāgataṃ jānissanti”ti. Tena pubbe vedesu mahāpurisalakkhaṇāni āgacchanti. Parinibbute pana tathāgate kamena antaradhāyanti, tena etarahi natthi. Mahāpurisassāti paṇidhisamādānañāṇasamādānakaruṇādiguṇamahato purisassa. Dveva gatiyoti dve eva niṭṭhā. Kāmañcāyaṃ gatisaddo “pañca kho imā, sārīputta, gatiyo”tiādīsu bhavabhede, “gatī migānaṃ pavana”ntiādīsu nivāsaṭṭhāne, “evaṃ adhimattagatimanto”tiādīsu paññāyaṃ, “gatigata”ntiādīsu viṣaṭṭhāve vattati, idha pana niṭṭhāyaṃ veditabbo. Tattha kiñcāpi yehi lakkhaṇehi samannāgato rājā hoti cakkavatti, na tehi eva buddho. Jātisāmaññato pana tāniyeva tānīti vuccanti. Tasmā vuttaṃ “yehi samannāgatassā”ti.

Sace agāraṃ ajjhāvasatīti yadi agāre vasati. Rājā hoti cakkavattīti catūhi acchariyadhammehi saṅgahavatthūhi ca lokaṃ rañjanato rājā. Cakkaratanaṃ vatteti, catūhi sampatticakkehi, vattati, tehi ca paraṃ vatteti, parahitāya ca iriyāpathacakkānaṃ vatto etasmiṃ atthīti cakkavatti. Ettha ca rājāti sāmāññaṃ, cakkavattīti visesanaṃ. Dhammena caratīti dhammiko, ñāyena samena vattatīti attho. Dhammena rajjaṃ labhitvā rājā jātoti dhammarājā. Parahitadhammakaraṇena vā dhammiko, attahitadhammakaraṇena dhammarājā. Caturantāya issaroti caturanto, catusamuddantāya cattubbidhadīpavibhūsitāya ca pathaviyā issaroti attho. Ajjhattaṃ kodhādīpaccatthike bahiddhā ca sabbarājāno vijesīti vijitāvī. Janapadatthāvariyaṃ appattoti janapade dhuvabhāvaṃ thāvarabhāvaṃ patto, na sakkā kenaci cāletuṃ, janapado vā tamhi thāvariyaṃ patto anussukko sakammanirato acalo asampavedhīti janapadatthāvariyaṃ patto.

Seyyathidanti nipāto, tassa etāni katamānīti attho. Cakkaratanam...pe...
 pariñāyakaratanameva sattamanti tāni sabbappakārato ratanasuttavaṇṇanāyaṃ
 vuttāni. Tesu ayaṃ cakkavattirājā cakkaratanena ajitaṃ jināti, hatthiassaratanehi
 vijite yathāsukhamanuvicarati, pariñāyakaratanena vijitamanurakkhati, sesehi
 upabhogasukhamanubhavati. Paṭhamena cassa ussāhasattiyogo,
 hatthiassagahapatiratanehi pabhusattiyogo, pariñāyakaratanena mantasattiyogo
 suparipuṇṇo hoti, itthimaṇiratanehi ca tividhasattiyogaphalaṃ. So itthimaṇiratanehi
 bhogasukhamanubhoti, sesehi issariyasukhaṃ. Visesato cassa purimāni tīṇi
 adosakusalamūlajanitakammānubhāvena sampajjanti, majjhimāni
 alobhakusalamūlajanitakammānubhāvena, pacchimamekaṃ
 amohakusalamūlajanitakammānubhāvenāti veditabbaṃ.

Parosahassanti atirekasahassaṃ. Sūrāti abhīrukajātikā. Vīraṅgarūpāti
 devaputtasadisakāyā, evaṃ tāveke. Ayaṃ panettha sabhāvo vīrāti uttamasūrā
 vuccanti, vīraṇaṃ aṅgaṃ vīraṅgaṃ, vīrakāraṇaṃ vīriyanti vuttaṃ hoti. Vīraṅgaṃ
 rūpaṃ etesanti vīraṅgarūpā, vīriyamayasārīrā viyāti vuttaṃ hoti.
 Parasenappamaddanāti sace paṭimukhaṃ tiṭṭheyya parasenā, taṃ pamaddituṃ
 samatthāti adhippāyo. Dhammenāti “pāṇo na hantabbo”tiādinā
 pañcasīladhammena. Arahaṃ hoti sammāsambuddho loke vivaṭṭacchadoti ettha
 rāgadosamohamānadiṭṭhiavijjāduccaritachadanehi sattahi paṭicchanne
 kilesandhakāre loke taṃ chadanaṃ vivaṭṭetvā samantato sañjātāloko hutvā ṭhitoti
 vivaṭṭacchado. Tattha paṭhamena padena pūjārahatā, dutiyena tassā hetu yasmā
 sammāsambuddhoti. Tatiyena buddhattahetu vivaṭṭacchadatā vuttāti veditabbā. Atha
 vā vivaṭṭo ca vicchado cāti vivaṭṭacchado, vaṭṭarahito chadanarahito cāti vuttaṃ hoti.
 Tena arahaṃ vaṭṭābhāvena sammāsambuddho chadanābhāvenāti evaṃ
 purimapadadvayasēva hetudvayaṃ vuttaṃ hoti. Dutiyena vesārajjena cettha
 purimasiddhi, paṭhamena dutiyasiddhi, tatiyacatutthehi tatiyasiddhi hoti. Purimañca
 dhammacakkhuṃ, dutiyaṃ buddhacakkhuṃ, tatiyaṃ samantacakkhuṃ sādhetīti
 veditabbaṃ.

Idāni bhagavato santikaṃ gantukāmo āha - “kahaṃ pana bho...pe...
 sammāsambuddho”ti. Evaṃ vuttetiādīsu yenesāti yena disābhāgena esā.
 Nīlavanarājīti nīlavanarukkhapanti. Vanaṃ kira meghapantisadisamaṃ. Yattha bhagavā
 tadā vihāsi, taṃ niddisanto āha - “yenesā bho, sela, nīlavanarājī”ti. Tattha “so
 viharatī”ti ayaṃ panettha pāṭhaseso, bhummatthe vā karaṇavacanaṃ. Pade padanti
 padasamīpe padaṃ. Tena turitagamaṇaṃ paṭisedheti. Durāsadā hīti kāraṇaṃ āha,
 yasmā te durāsadā, tasmā evaṃ bhonto āgacchantūti. Kiṃ pana kāraṇā durāsadāti
 ce? Sīhāva ekacarā. Yathā hi sīhā sahāyakiccābhāvato ekacarā, evaṃ tepi
 vivekakāmatāya. “Yadā cāha”ntiādinā pana te māṇavake upacāraṃ sikkhāpeti.
 Tattha mā opātethāti mā pavesetha, mā kathethāti vuttaṃ hoti. Āgamentūti
 paṭimānentu, yāva kathā pariyosānaṃ gacchati, tāva tuṇhī bhavantūti attho.

Samannesīti gavesi. Yebhuyyenāti bahukāni addasa, appakāni nāddasa. Tato yāni na
 addasa, tāni dīpento āha “ṭhapetvā dve”ti. Kaṅkhatīti kaṅkhaṃ uppādeti patthanaṃ
 “aho vata passeyya”nti. Vicikicchātīti tato tato tāni vicinanto kicchatī na sakkoti
 daṭṭhuṃ. Nādhimuccatīti tāya vicikicchāya sannitṭhānaṃ na gacchati. Na
 sampasīdatīti tato “paripuṇṇalakkhaṇo aya”nti bhagavati pasādaṃ nāpajjati.
 Kaṅkhāya vā sudubbalavimati vuttā, vicikicchāya majjhimā, anadhimuccanatāya
 balavatī, asampasādena tehi tīhi dhammehi cittassa kālussiyabhāvo.

Kosohiteti vatthikosena paṭicchanne. Vatthaguyheti aṅgajāte. Bhagavato hi varavāraṇasseva kosohitaṃ vatthaguyhaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ padumagabbhasamānaṃ. Taṃ so vatthapaṭicchannattā apassanto antomukhagatāya ca jivhāya pahūtabhāvaṃ asallakkhento tesu dvīsu lakkhaṇesu kaṅkhī ahosi vicikicchī. Tathārūpanti kathaṃ rūpaṃ? Kimettha amhehi vattabbaṃ, vuttametaṃ nāgasenatthereneva milindaraññaṃ puṭṭhena -

“Dukkaraṃ, bhante nāgasena, bhagavatā katanti. Kiṃ, mahārājāti? Mahājanena hirikaraṇokāsaṃ brahmāyubrāhmaṇassa ca antevāsiuttarassa ca bāvarissa antevāsīnaṃ soḷasannaṃ brāhmaṇānañca selassa brāhmaṇassa antevāsīnaṃ tisatamāṇavānañca dassesi, bhanteti. Na, mahārāja, bhagavā guyhaṃ dasseti, chāyaṃ bhagavā dasseti, iddhiyā abhisankharitvā nivāsananivatthaṃ kāyabandhanabaddhaṃ cīvarapārutaṃ chāyārūpakamattaṃ dasseti, mahārājāti. Chāyārūpe diṭṭhe sati diṭṭho eva nanu, bhanteti. Tiṭṭhatetaṃ, mahārāja, hadayarūpaṃ disvā bujjanakasatto bhaveyya, hadayamaṃsaṃ nīharitvā dasseyya sammāsambuddhoti. Kallosi, bhante, nāgasenā”ti.

Ninnāmetvāti nīharitvā. Kaṇṇasotānumasanena cettha dīghabhāvo, nāsikāsotānumasanena tanubhāvo, nalāṭacchādanena puthulabhāvo pakāsitoti veditabbo. Ācariyapācariyānanti ācariyānañceva ācariyācariyānañca. Sake vaṇṇeti attano guṇe.

554. Paripuṇṇakāyoti lakkhaṇehi paripuṇṇatāya ahīnaṅgapaccaṅgatāya ca paripuṇṇasarīro. Surucīti sundarasarīrappabho. Sujātoti ārohapariṇāhasampattiyā saṇṭhānasampattiyā ca sunibbatto. Cārudassanoti sucirampi passantānaṃ atittijanaṃ appaṭikūlaṃ ramaṇīyaṃ cāru eva dassanaṃ assāti cārudassano. Keci pana bhaṇanti “cārudassanoti sundaranetto”ti. Suvaṇṇavaṇṇoti suvaṇṇasadisavaṇṇo. Asīti bhavasi. Etaṃ sabbapadehi yojetabbaṃ. Susukkadāṭhoti suṭṭhu sukkadāṭho. Bhagavato hi dāṭhāhi candakiraṇā viya ativiya paṇḍararaṃsiyo niccharanti. Tenāha - “susukkadāṭhosī”ti.

555. Mahāpurisalakkhaṇāti pubbe vuttabyañjanāneva vacanantarena nigamento āha.

556. Idāni tesu lakkhaṇesu attano abhirucitehi lakkhaṇehi bhagavantaṃ thunanto āha - “pasannanetto”tiādi. Bhagavā hi pañcavaṇṇapasādasampattiyā pasannanetto, paripuṇṇacandamaṇḍalasadisamukhattā sumukho, ārohapariṇāhasampattiyā brahā, bahmujugattatāya uju, jutimantatāya patāpavā. Yampi cettha pubbe vuttaṃ, taṃ “majjhe samaṇasaṅghassā”ti iminā pariyāyena thunatā puna vuttaṃ. Īdiso hi evaṃ virocati. Esa nayo uttaragāthāyapi.

557-558. Uttamavaṇṇinoti uttamavaṇṇasampannassa. Jambusaṇḍassāti jambudīpassa. Pākaṭena issariyaṃ vaṇṇayanto āha, apica cakkavatti catunnampi dīpānaṃ issaro hoti.

559. Khattiyāti jātikhattiyā. Bhojāti bhogiyā. Rājānoti ye keci rajjaṃ kārentā. Anuyantāti anugāmino sevakā. Rājābhirājāti rājūnaṃ pūjaniyo rājā hutvā, cakkavattīti adhippāyo. Manujindoti manussādhipati paramissaro hutvā.

560. Evaṃ vutte bhagavā “ye te bhavanti arahanto sammāsambuddhā, te sake vaṇṇe bhaññaṃ attānaṃ pātukarontī”ti imaṃ selassa manorathaṃ pūrento āha “rājāhamasmī”ti. Tatrāyamadhippāyo - yaṃ kho maṃ tvaṃ sela yācasi “rājā arahasi

bhavitum cakkavattī”ti, ettha appossukko hoti, rājāhamasmi, sati ca rājatte yathā añño rājā samānopi yojanasataṃ vā anusāsati, dve tīṇi vā cattāri vā pañca vā yojanasatāni yojanasahassaṃ vā cakkavatti hutvāpi catudīpapariyantamattam vā, nāhamevaṃ paricchinnavisayo. Ahañhi dhammarājā anuttaro bhavaggato avīcipariyantam katvā tiriyaṃ appameyyā lokadhātuyo anusāsāmi. Yāvatā hi apadadvipadādibhedā sattā, ahaṃ tesaṃ aggo. Na hi me koci sīlena vā...pe... vimuttiñāṇadassanena vā paṭibhāgo atthi. Svāhaṃ evaṃ dhammarājā anuttaro anuttareneva catusatipaṭṭhānādibhedabodhipakkhiyasaṅkhātena dhammena cakkam vattemi “idaṃ pajahatha, idaṃ upasampajja viharathā”tiādinā āṇacakkam, “idaṃ kho pana, bhikkhave, dukkhaṃ ariyasacca”ntiādinā pariyattidhammena dhammacakkameva vā. Cakkam appaṭivattiyanti yaṃ cakkam appaṭivattiyaṃ hoti samaṇena vā...pe... kenaci lokasminti.

561-562. Evaṃ attānaṃ āvikarantaṃ bhagavantaṃ disvā pītisomanassajāto selo daḷhikaraṇatthaṃ “sambuddho paṭijānāsī”ti gāthādvayamāha. Tattha ko nu senāpatīti dhammarañño bhoto, dhammena pavattitassa dhammacakkassa anupavattako senāpati koti pucchi.

563. Tena ca samayena bhagavato dakkhiṇapasse āyasmā sārīputto nisinno hoti suvaṇṇapuñño viya siriyā sobhamāno, taṃ dassento bhagavā “mayā pavattita”nti gāthamāha. Tattha anujāto tathāgatanti tathāgatahetu anujāto, tathāgatena hetunā jātoti attho.

564. Evaṃ “ko nu senāpatī”ti pañhaṃ byākaritvā yaṃ selo āha - “sambuddho paṭijānāsī”ti, tatra naṃ nikkaṅkhaṃ kātukāmo “nāhaṃ paṭiññāmatteveva paṭijānāmi, apicāhaṃ iminā kāraṇena buddho”ti ñāpetum “abhiññeyya”nti gāthamāha. Tattha abhiññeyyanti vijjā ca vimutti ca. Maggasaccasamudayasaccāni pana bhāvetabbapahātabbāni, hetuvacanena pana phalasiddhito tesaṃ phalāni nirodhasaccadukkhasaccānipi vuttāneva bhavanti. Yato sacchikātabbaṃ sacchikataṃ, pariññeyyaṃ pariññātanti evampettha vuttameva hoti. Evaṃ catusaccabhāvanāphalaṇca vijjāvimuttiṃ dassento “bujjhitaṃ bujjhitvā buddho jātosmī”ti yuttena hetunā buddhattaṃ sādheti.

565-567. Evaṃ nipariyāyena attānaṃ pātukatvā attani kaṅkhāvitaraṇatthaṃ brāhmaṇaṃ abhittharayaṃ māno “vinayassū”ti gāthāttayamāha. Tattha sallakattoti rāgasallādisattasallakattano. Brahmabhūtoti seṭṭhabhūto. Atituloti tulaṃ atīto upamaṃ atīto, nirūpamoti attho. Mārasenappamaddanoti “kāma te paṭhamā senā”tiādikāya “pare ca avajānātī”ti evaṃ vuttāya māraparisasaṅkhātāya mārasenāya pamaddano. Sabbāmitteti khandhakilesābhisaṅkhāramaccudevaputtamārādike sabbapaccatthike. Vasīkatvāti attano vase vattetvā. Akutobhayoti kutoci abhayo.

568-570. Evaṃ vutte selo brāhmaṇo tāvadeva bhagavati sañjātappasādo pabbajjāpekkho hutvā “imaṃ bhavanto”ti gāthāttayamāha yathā taṃ paripākagatāya upanissayasampattiyaṃ sammā codiyamāno. Tattha kaṇhābhijātikoti caṇḍālādinīcakule jāto.

571. Tato tepi māṇavakā tatheva pabbajjāpekkhā hutvā “etañce ruccati bhoto”ti gāthamāhaṃsu yathā taṃ tena saddhiṃ katādhikārā kulaputtā.

572. Atha selo tesu māṇavakesu tuṭṭhacitto te dassento pabbajjaṃ yācamāno
“brāhmaṇā”ti gāthamāha.

573. Tato bhagavā yasmā selo atīte padumuttarassa bhagavato sāsane tesamyeva
tiṇṇaṃ purisasatānaṃ gaṇasetṭṭho hutvā tehi saddhiṃ pariveṇaṃ kārāpetvā dānādīni
puññaṇi ca katvā kamena devamanussasampattiṃ anubhavamāno pacchime bhava
tesamyeva ācariyo hutvā nibbatto, tañca nesaṃ kammaṃ vimutti-paripākāya
paripakkaṃ ehibhikkhubhāvassa ca upanissayabhūtaṃ, tasmā te sabbeva
ehibhikkhupabbajjāya pabbājento “svākkhāta”nti gāthamāha. Tattha sandiṭṭhikanti
paccakkhaṃ. Akālikanti maggānantaraphaluppattito na kālantare pattabbaphalaṃ.
Yatthāti yannimittā. Maggabrahmacariyanimittā hi pabbajjā appamattassa
sativippavāsavirahitassa tīsu sikkhāsu sikkhato amoghā hoti. Tenāha -
“svākkhātaṃ...pe... sikkhato”ti.

Evañca vatvā “etha bhikkhavo”ti bhagavā avoca. Te sabbe pattacīvaradharā hutvā
ākāsenāgama bhagavantaṃ abhivādesuṃ. Evamimaṃ tesam ehibhikkhubhāvaṃ
sandhāya saṅgītikārā “alattha kho selo...pe... upasampada”nti āhaṃsu.

Bhuttāvinti bhuttavantaṃ. Onītapattapāṇinti pattato onītapāṇiṃ, apanītahatthanti
vuttaṃ hoti. Tattha “upagantvā”ti pāṭhaseso daṭṭhabbo. Itarathā hi bhagavantaṃ
ekamantaṃ nisīdīti na yujjati.

574. Aggihuttamukhāti bhagavā keṇiyassa cittānukūlavasena anumodanto evamāha.
Tattha aggiparicariyaṃ vinā brāhmaṇānaṃ yaññābhāvato “aggihuttamukhā yañña”ti
vuttaṃ. Aggihuttasetṭṭhā aggihuttapadhānāti attho. Vede sajjhāyantehi paṭhamāṃ
sajjhāyitabbato sāvitti “chandaso mukha”nti vuttā. Manussānaṃ setṭhato rājā
“mukha”nti vutto. Nadīnaṃ ādhārato paṭisaraṇato ca sāgaro “mukha”nti vutto.
Candayogavasena “ajja kattikā ajja rohini”ti sañjānanato āloka-karaṇato
sommabhāvato ca “nakkhattānaṃ mukhaṃ cando”ti vutto. Tapantānaṃ aggattā
ādicco “tapataṃ mukha”nti vutto. Dakkhiṇeyyānaṃ pana aggattā visesena tasmīṃ
samaye buddhappamukhaṃ saṅghaṃ sandhāya “puññaṃ ākaṅkhamānānaṃ,
saṅgho ve yajataṃ mukha”nti vutto. Tena saṅgho puññaṃ āyamukhanti dasseti.

576. Yaṃ taṃ saraṇanti aññabyākaraṇagāthamāha. Tassattho - pañcahi cakkhūhi
cakkhumā bhagavā, yasmā mayaṃ ito aṭṭhame divase taṃ saraṇaṃ agamamha,
tasmā sattarattena tava sāsane anuttarena damathena dantamha. Aho te saraṇassa
ānubhāvoti.

577-578. Tato paraṃ bhagavantaṃ dvīhi gāthāhi thunitvā tatiyāya vandanaṃ yācati
-

579. “Bhikkhavo tisaṭā ime, tiṭṭhanti pañjalīkatā;
Pāde vīra pasārehi, nāgā vandantu satthuno”ti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya selasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Sallasuttavaṇṇanā

580. Animittanti sallasuttaṃ. Kā uppatti? Bhagavato kira upaṭṭhāko eko upāsako, tassa putto kālamakāsi. So puttasokābhībhūto sattāhaṃ nirāhāro ahosi. Taṃ anukampanto bhagavā tassa gharaṃ gantvā sokavinodanattaṃ imaṃ suttaṃ abhāsī.

Tattha animattanti kiriyākāranimittavirahitaṃ. Yathā hi “yadāhaṃ akkhiṃ vā nikhaṇissāmi, bhamukaṃ vā ukkhipissāmi, tena nimittena taṃ bhaṇḍaṃ avaharā”tiādīsu kiriyākāranimittamatthi, na evaṃ jīvite. Na hi sakkā laddhuṃ “yāvāhaṃ idaṃ vā idaṃ vā karomi, tāva tvaṃ jīva, mā mīyā”ti. Anaññātanti ato eva na sakkā ekaṃsena aññātum “ettakaṃ vā ettakaṃ vā kālaṃ iminā jīvitaṃ”nti gatiyā āyupariyantavasena vā. Yathā hi cātumahārājikādīnaṃ parimitaṃ āyu, na tathā maccānaṃ, evampi ekaṃsena anaññātaṃ.

Kasiranti anekapaccayapaṭibaddhavuttibhāvato kiccaṃ na sukhayāpanīyaṃ. Tathā hi taṃ assāsaṭṭhāṇa, passāsaṭṭhāṇa, mahābhūtaṭṭhāṇa, kabalīkārāṭṭhāṇa, usmāṭṭhāṇa, viññāṇaṭṭhāṇa. Anassasanti hi na jīvati apassasanti. Catūsu ca dhātūsu kaṭṭhamukhādīsaṃsadaṭṭho viya kāyo pathaviḍhātuppakopena tāva thaddho hoti kaliṅgarasadiṭṭho. Yathāha -

“Patthaddho bhavatī kāyo, daṭṭho kaṭṭhamukhena vā;
Pathaviḍhātuppakopena, hoti kaṭṭhamukheva so”ti.

Āpodhātuppakopena pūtibhāvaṃ āpajjitvā paggharitaṃ pubbamāṃsalohitaṃ aṭṭhicammāvaseso hoti. Yathāha -

“Pūtiko bhavatī kāyo, daṭṭho pūtimukhena vā;
Āpodhātuppakopena, hoti pūtimukheva so”ti.

Tejodhātuppakopena aṅgārakāsuyaṃ pakkhitto viya samantā pariḍayhati. Yathāha -

“Santatto bhavatī kāyo, daṭṭho aggimukhena vā;
Tejodhātuppakopena, hoti aggimukheva so”ti.

Vāyodhātuppakopena sañchijjamānasandhibandhano pāsāṇehi koṭṭetvā sañcuṇṇiyamānaṭṭhiko viya ca hoti. Yathāha -

“Sañchinno bhavatī kāyo, daṭṭho satthamukhena vā;
Vāyodhātuppakopena, hoti satthamukheva so”ti.

Dhātuppakopabyāpannakāyopi ca na jīvati. Yadā pana tā dhātuyo aññamaññaṃ patiṭṭhānādikiccaṃ sādhetāpi samaṃ vahanti, tadā jīvitaṃ pavattati. Evaṃ mahābhūtaṭṭhāṇa jīvitaṃ. Dubbhikkhādīsu pana āhārupacchedena sattānaṃ jīvitaṃ pākaṭo eva. Evaṃ kabalīkārāṭṭhāṇa jīvitaṃ. Tathā asitapītadiparipāke kammajateje khīṇe sattā jīvitaṃ pāpuṇantāpi pākaṭā eva. Evaṃ usmāṭṭhāṇa jīvitaṃ. Viññāṇe pana niruddhe niruddhato pabhūti sattānaṃ na hoti jīvanti evampi loke pākaṭameva. Evaṃ viññāṇaṭṭhāṇa jīvitaṃ. Evaṃ anekapaccayapaṭibaddhavuttibhāvato kasiraṃ veditaṃ.

Parittañcāti appakaṃ, devānaṃ jīvitaṃ upanidhāya tiṇagge ussāvaṃ bindusadiṭṭhaṃ, cittaṃ khaṇato uddhaṃ abhāvena vā parittaṃ. Atidīghāyukopi hi satto atītena cittaṃ jīvitaṃ na jīvati na jīvissati, anāgataṃ jīvissati na jīvati na jīvitaṃ, paccuppannaṃ

jīvati na jīvittha na jīvissati. Vuttañcetam -

“Jīvitam attabhāvo ca, sukhadukkhā ca kevalā;
Ekacittasamāyuttā, lahuso vattate khaṇo.

“Cullāsītisahassāni, kappā tiṭṭhanti ye marū;
Natveva tepi jīvanti, dvīhi cittehi saṃyutā”ti.

Taṅca dukkhena saṃyutanti taṅca jīvitam evaṃ animittamanaññātam kasiram
parittaṅca samānampi
sītuṇhaḍamsamakasādisamphassakhuppiṇāsaṅkhāraddukkhaṇipariṇāmadukkhadukk
hadukkhehi saṃyutam. Kiṃ vuttam hoti? Yasmā īdisam maccānam jīvitam, tasmā
tvam yāva tam parikkhayaṃ na gacchati, tāva dhammacariyameva brūhaya, mā
puttamanusocāti.

581. Athāpi maññeyyāsi “sabbūpakaraṇehi puttam anurakkhantassāpi me so mato,
tena socāmi”ti, evampi mā soci. Na hi so upakkamo atthi, yena jātā na miyyare, na hi
sakkā kenaci upakkamena jātā sattā mā marantūti rakkhitunti vuttam hoti. Tato
yasmā so “jaram patvā nāma, bhante, maraṇam anurūpaṃ, atidaharo me putto
mato”ti cintesi, tasmā āha “jarampi patvā maraṇam, evaṃdhammā hi pāṇino”ti,
jaram patvāpi appatvāpi maraṇam, natthi ettha niyamoti vuttam hoti.

582. Idāni tamattham nidassanena sādento “phalānamiva pakkāna”ntiādimāha.
Tassattho - yathā phalānam pakkānam yasmā sūriyuggamanato pabhuti sūriyātapena
santappamāne rukkhe pathavirasso ca āporaso ca pattato sākham sākhatto khandham
kandhato mūlanti evaṃ anukkamena mūlato pathavimeva pavisati, ogamanato
pabhuti pana pathavito mūlam mūlato kandhanti evaṃ anukkamena
sākhāpattapallavādīni puna ārohati, evaṃ ārohanto ca paripākagata phale
vaṇṭamūlam na pavisati. Atha sūriyātapena tappamāne vaṇṭamūle pariḷāho uppajjati.
Tena tāni phalāni pāto pāto niccakālam patanti, nesam pāto patanato bhayaṃ hoti,
patanā bhayaṃ hotīti attho. Evaṃ jātānam maccānam niccam maraṇato bhayaṃ.
Pakkaphalasadisā hi sattāti.

583-586. Kiṅca bhiyyo “yathāpi kumbhakārassa...pe... jīvita”nti. Tasmā “daharā
ca...pe... parāyaṇā”ti evaṃ gaṇha, evaṅca gahetvā “tesam maccu...pe... ñātī vā pana
ñātake”ti evampi gaṇha. Yasmā ca na pitā tāyate puttam, ñātī vā pana ñātake,
tasmā pekkhatameva...pe... nīyati.

Tattha ayam yojanā - passamānānamyeva ñātīnam “amma, tātā”tiādinā nayena
puthu anekappakārakaṃ lālapatameva maccānam ekameko macco yathā go vajjho
evaṃ nīyati, evaṃ passa, upāsaka, yāva atāṇo lokoti.

587. Tattha ye buddhapaccekabuddhādayo dhitisampannā, te “evamabbhāhato loko
maccunā ca jarāya ca, so na sakkā kenaci parittāṇam kātu”nti yasmā jānanti, tasmā
dhīrā na socanti viditvā lokapariyāyam. Imaṃ lokasabhāvaṃ ñatvā na socantīti
vuttam hoti.

588. Tvam pana yassa maggaṃ...pe... paridevasi. Kiṃ vuttam hoti? Yassa
mātukucchiṃ āgatassa āgatamaggaṃ vā ito cavitvā aññattha gatassa gatamaggaṃ
vā na jānāsi, tassa ime ubho ante asampassaṃ nirattham paridevasi. Dhīrā pana te
passantā viditvā lokapariyāyam na socantīti.

589. Idāni “niratthaṃ paridevasī”ti ettha vuttaparidevanāya niratthakabhāvaṃ sādheṇto “paridevayamāno ce”tiādimāha. Tattha udabbaheti ubbaheyya dhāreyya, attani sañjaneyyāti attho. Sammūḷho hiṃsamattānanti sammūḷho hutvā attānaṃ bādheṇto. Kayirā ce naṃ vicakkhaṇoti yadi tādiso kañci atthaṃ udabbahe, vicakkhaṇopi naṃ paridevaṃ kareyya.

590. Na hi ruṇṇenāti etthāyaṃ yojanā - na pana koci ruṇṇena vā sokena vā cetaso santiṃ pappoti, apica kho pana rodato socato ca bhiyyo assa uppajjate dukkhaṃ, sarīraṇca dubbaṇṇiyādīhi upahaññatīti.

591. Na tena petāti tena paridevanena kālakatā na pāleni na yāpenti, na taṃ tesam upakārāya hoti. Tasmā niratthā paridevanāti.

592. Na kevalaṇca niratthā, anattampi āvahati. Kasmā? Yasmā sokamappajahaṃ ...pe... vasamanvagū. Tattha anutthunantoti anusocanto. Vasamanvagūti vasaṃ gato.

593. Evampi niratthakattaṃ anattāvahattaṇca sokassa dassetvā idāni sokavinayatthaṃ ovaḍanto “aññepi passā”tiādimāha. Tattha gamineti gamike, paralokagamanasajje t̥hiteti vuttaṃ hoti. Phandantevidha pāṇinoti maraṇabhayena phandamāneyeva idha satte.

594. Yena yenāti yenākārena maññanti “dīghāyuko bhavissati, arogo bhavissatī”ti. Tato taṃ aññathāyeva hoti, so evaṃ maññito maratipi, rogīpi hoti. Etādiso ayaṃ vinābhāvo maññitappaccanīkena hoti, passa, upāsaka, lokasabhāvanti evamettha adhippāyayojanā veditabbā.

596. Arahato sutvāti imaṃ evarūpaṃ arahato dhammadesanaṃ sutvā. Neso labbhā mayā itīti so peto “idāni mayā puna jīvatū”ti na labbhā iti parijānanto, vineyya paridevanti vuttaṃ hoti.

597. Kiṇca bhiyyo - “yathā saraṇamādittaṃ...pe... dhamṣaye”ti. Tattha dhīro dhitisampadāya, sapañño sābhāvikapaññāya, paṇḍito bāhusaccapaññāya, kusalo cintakajātikatāya veditabbo. Cintāmayasutamayabhāvanāmayapaññāhi vā yojetabbaṃ.

598-599. Na kevalaṇca sokameva, paridevaṃ...pe... sallamattano. Tattha pajappanti taṇhaṃ. Domanassanti cetasikadukkhaṃ. Abbaheti uddhare. Sallanti etameva tippakāraṃ dunnīharaṇat̥thena antovijjhanat̥thena ca sallam. Pubbe vuttaṃ sattavidhaṃ rāgādisallam vā. Etasmiñhi abbūḷhe salle abbūḷhasallo...pe... nibbutoti arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi. Tattha asitoti taṇhādiṭṭhīhi anissito. Pappuyyāti pāpuṇitvā. Sesam idha ito pubbe vuttattā uttānatthameva, tasmā na vaṇṇitaṃ.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya sallasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Vāseṭṭhasuttavaṇṇanā

Evaṃ me sutanti vāseṭṭhasuttaṃ. Kā uppatti? Ayameva yāssa nidāne vuttā atthavaṇṇanaṃ panassa vuttanayāni uttānatthāni ca padāni pariharantā karissāma. Icchānaṅgaloti gāmassa nāmaṃ. Brāhmaṇamahāsālānaṃ caṅkī tārukko todeyyoti vohāranāmetam. Pokkharasāti jāṇussoṇīti nemittikaṃ. Tesu kira eko himavantapasse pokkharāṇiyā padume nibbatto, aññataro tāpaso taṃ padumaṃ

gahetvā tattha sayitaṃ dārakaṃ disvā saṃvaḍḍhetvā rañño dasseti. Pokkhare sayitattā “pokkharasāti”ti cassa nāmamakāsi. Ekassa tñānantare nemittikaṃ. Tena kira jāṇussoṇināmakam purahitaṭṭhānaṃ laddhaṃ, so teneva paññāyi.

Te sabbepi aññe ca abhiññātā abhiññātā brāhmaṇamahāsālā kasmā icchānaṅgale paṭivasantīti? Vedasajjhāyanaparivīmaṃsanatthaṃ. Tena kira samayena kosalaṇapade vedakā brāhmaṇā vedānaṃ sajjhāyakaraṇatthaṃca atthūpaparikkhaṇatthaṃca tasmīyeva gāme sannipatanti. Tena tepī antarantarā attano bhogagāmato āgama tattha paṭivasanti.

Vāseṭṭhabhāradvājānanti vāseṭṭhassa ca bhāradvājassa ca. Ayamantarākathāti yaṃ attano sahāyakabhāvānurūpaṃ kathaṃ kathentā anuvicariṃsu, tassā kathāya antarā vemajjheyeva ayaṃ aññā kathā udapādīti vuttaṃ hoti. Saṃsuddhagahaṇikoti saṃsuddhakucchiko, saṃsuddhāya brāhmaṇiyā eva kucchismiṃ nibbattoti adhippāyo. “Samavepākiniyā gahaṇiyā”tiādīsu hi udaraggi “gahaṇī”ti vuccati. Idha pana mātukucchi. Yāva sattamāti mātu mātā, pitu pitāti evaṃ paṭilomena yāva satta jātiyo. Ettha ca pitāmaho ca pitāmahī ca pitāmahā, tathā mātāmaho ca mātāmahī ca mātāmahā, pitāmahā ca mātāmahā ca pitāmahāyeva. Pitāmahānaṃ yugaṃ pitāmahayugaṃ. Yuganti āyuppamāṇaṃ. Abhilāpamattameva cetam, atthato pana pitāmahāyeva pitāmahayugaṃ. Akkhittoti jātiṃ ārabha “kiṃ so”ti kenaci anavaññāto. Anupakkuṭṭhoti jātisandosavādena anupakkuṭṭhapubbo. Vatasampannoti ācārasampanno. Saññāpetunti ñāpetuṃ bodhetuṃ, nīrantaraṃ kātunti vuttaṃ hoti. Āyāmāti gacchāma.

600. Anuññātaṭṭhānanti “tevijjā tumhe”ti evaṃ mayaṃ ācariyehi ca anuññātā attanā ca paṭijānimhāti attho. Asmāti bhavāma. Ubhoti dvepi janā. Ahaṃ pokkharasātissa, tārukkhassāyaṃ māṇavoti ahaṃ pokkharasātissa jeṭṭhantevāsī aggasisso, ayaṃ tārukkhassāti adhippāyena bhaṇati ācariyasampattiṃ attano sampattiṃca dīpento.

601. Tevijjānanti tivedānaṃ. Kevalinoti niṭṭhaṅgatā. Asmaseti amha bhavāma. Idāni taṃ kevalibhāvaṃ vitthārento āha - “padakasmā...pe... sādīsā”ti. Tattha jappeti vede. Kammunāti dasavidhena kusalakammaṇapathakammunā. Ayañhi pubbe sattavidhaṃ kāyavacīkammaṃ sandhāya “yato kho bho sīlavā hotī”ti āha. Tividhaṃ manokammaṃ sandhāya “vatasampanno”ti āha. Tena samannāgato hi ācārasampanno hoti.

602-605. Idāni taṃ vacanantarena dassento āha - “ahañca kammunā brūmī”ti. Khayātīnti ūnabhāvaṃ atītaṃ, paripuṇṇanti attho. Peccāti upagantvā. Namassantīti namo karonti. Cakkhuṃ loke samuppannanti avijjandhakāre loke, taṃ andhakāraṃ vidhamitvā lokassa diṭṭhadhammikādiatthasandassanena cakkhu hutvā samuppannaṃ.

606. Evaṃ abhitthavitvā vāseṭṭhena yācito bhagavā dvepi jane saṅgaṇhanto āha - “tesaṃ vo ahaṃ byakkhissā”ntiādi. Tattha byakkhissanti byākarissāmi. Anupubbanti tiṭṭhatu tāva brāhmaṇacintā, kīṭapaṭaṅgatiṇarukkhatō pabhuti vo anupubbaṃ byakkhissanti evamettha adhippāyo veditabbo, evaṃ vitthārakathāya vinetabbā hi te māṇavakā. Jātivibhaṅganti jātivitthāraṃ. Aññamaññā hi jātiyoti tesaṃ tesañhi paṇānaṃ jātiyo aññā aññā nānapakārāti attho.

607. Tato pāṇānaṃ jātivibhaṅge kathetabbe “tiṇarukkhepi jānāthā”ti anupādinnaṃ kathaṃ āradhā. Taṃ kimatthamīti ce? Upādinnesu sukhañāpanatthaṃ. Anupādinnesu hi jātibhede gahite upādinnesu so pākaṭataro hoti. Tattha tiṇāni nāma antopheggūni bahisārāni. Tasmā tālanāḷikerādayopi tiṇasaṅgahaṃ gacchanti. Rukkhaṃ nāma bahipheggū antosārā. Tiṇāni ca rukkhā ca tiṇarukkhaṃ. Te upayogabahuvacanena dassento āha - “tiṇarukkhepi jānāthā”ti. Na cāpi paṭijānareti “mayāṃ tiṇā, mayāṃ rukkhā”ti evampi na paṭijānanti. Liṅgaṃ jātimaṃtapaṭijānantaṃ ca tesāṃ jātimaṃtapaṭijānantaṃ saṅghānaṃ attano mūlabhūtaṭiṇādisadisameva hoti. Kiṃ kāraṇaṃ? Aññaṃaññaṃ hi jātiyo, yasmā aññaṃ tiṇajāti, aññaṃ rukkhajāti; tiṇesupi aññaṃ tālajāti, aññaṃ nāḷikerajātīti evaṃ vitthāretabbaṃ.

Tena kiṃ dīpeti? Yaṃ jātivasena nānā hoti, taṃ attano paṭiññaṃ paresaṃ vā upadesaṃ vināpi aññaṃjātito visesena gayhati. Yadi ca jātiyā brāhmaṇo bhavēyya, soṇi attano paṭiññaṃ paresaṃ vā upadesaṃ vinā khattiyato vessasuddato vā visesena gayheyya, na ca gayhati, tasmā na jātiyā brāhmaṇoti. Parato pana “yathā etāsu jātīsū”ti imāya gāthāya etamatthaṃ vacībhedeneva āvikaṛissati.

608. Evaṃ anupādinnesu jātibhedaṃ dassetvā upādinnesu taṃ dassento “tato kiṭṭe”ti evamaḍimāha. Tattha kiṭṭāti kimayo. Paṭaṅgāti paṭaṅgāyeva. Yāva kunthakipilliketi kunthakipillikaṃ pariyaṇtaṃ katvāti attho.

609. Khuddaketi kāḷakakaṇḍakādayo. Mahallaketi sasabīḷārādayo. Sabbe hi te anekavaṇṇā.

610. Pādūdareti udarapāde, udaraṃyeva yesaṃ pādāti vuttaṃ hoti. Dīghapiṭṭhiketi sappānañhi sīsato yāva naṅguṭṭhā piṭṭhi eva hoti, tena te “dīghapiṭṭhikā”ti vuccanti. Tepi anekappakārā āsivisāḍibhedena.

611. Odaketi udakamhi jāte. Macchāpi anekappakārā rohitamacchāḍibhedena.

612. Pakkhīti sakuṇe. Te hi pakkhānaṃ atthitāya “pakkhī”ti vuccanti. Pattehi yaṇtīti pattayānā. Vehāse gacchantīti vihaṅgaṃ. Tepi anekappakārā kākāḍibhedena.

613. Evaṃ thalajalākāsagocarānaṃ pāṇānaṃ jātibhedaṃ dassetvā idāni yaṇādhippāyena taṃ dassesi, taṃ āvikaṛonto “yathā etāsū”ti gāthamāha. Tassattho saṅkhepato pubbe vuttādhippāyavaṇṇanāvaseneva veditabbo.

614-616. Vitthārato paṇettha yaṃ vattabbaṃ, taṃ sayameva dassento “na kesehi”tiāḍimāha. Tatrāyaṃ yojanā - yaṃ vuttaṃ “natthi maṇussesu liṅgaṃ jātimaṃtapaṭiṇā puthū”ti, taṃ evaṃ natthīti veditabbaṃ. Seyyathidaṃ, na kesehīti. Na hi “brāhmaṇānaṃ īḍisā kesā honti, khattiyānaṃ īḍisā”ti niyamo atthi yaṇthā hatthiassamigāḍinanti iminā yaṇena sabbaṃ yojetabbaṃ. Liṅgaṃ jātimaṃtapaṭiṇā neva, yaṇthā aññaṃjātīsūti idaṃ pana vuttassevatthassa niḡamaṇanti veditabbaṃ. Tassa yojanā - tadeva yasmā imehi kesāḍiḡhi natthi maṇussesu liṅgaṃ jātimaṃtapaṭiṇā puthu, tasmā veditabbameṇaṃ “brāhmaṇāḍibhedesu maṇussesu liṅgaṃ jātimaṃtapaṭiṇā neva yaṇthā aññaṃjātīsū”ti.

617. Idāni evaṃ jātibhede asaṇtepi brāhmaṇo khattiyoti idaṃ nānattaṃ yaṇthā jātaṃ, taṃ dassetuṃ “paccatta”nti gāthamāha. Tassattho - etaṃ tiracchānānaṃ viya yaṇisiddhameva kesāḍisaṇghānānattaṃ maṇussesu brāhmaṇāḍiṇaṃ attano attano

sarīresu na vijjati. Avijjamānēpi pana etasmiṃ yadetam brāhmaṇo khattiyoti nānattavidhānapariyāyaṃ vokāraṃ, tam vokārañca manussesu samaññāya pavuccati, vohāramattena vuccatīti.

619-625. Ettāvatā bhagavā bhāradvājassa vādam niggahetvā idāni yadi jātiyā brāhmaṇo bhaveyya, ājīvasīlācāravipannopi brāhmaṇo bhaveyya. Yasmā pana porāṇā brāhmaṇā tassa brāhmaṇabhāvaṃ na icchanti loke ca aññepi paṇḍitamanussā, tasmā vāseṭṭhassa vādapaggahaṇattham tam dassento “yo hi koci manussesū”tiādikā aṭṭha gāthāyo āha. Tattha gorakkhanti khettarakkham, kasikkamanti vuttam hoti. Pathavī hi “go”ti vuccati, tappabhedo ca khetam. Puthusippenāti tantavāyakammādinānāsippena. Vohāranti vaṇijjam. Parapessenāti paresam veyyāvaccena. Issatthanti āvudhajīvikaṃ, usuñca sattiñcāti vuttam hoti. Porohiccenāti purohitakammena.

626. Evaṃ brāhmaṇasamayena ca lokavohārena ca ājīvasīlācāravipannassa abrahmaṇabhāvaṃ sādhetvā evaṃ sante na jātiyā brāhmaṇo, guṇehi pana brāhmaṇo hoti. Tasmā yattha yattha kule jāto yo guṇavā, so brāhmaṇo, ayamettha ñāyoti evametam ñāyaṃ atthato āpādetvā puna tadeva ñāyaṃ vacībhedenā pakāsento āha “na cāham brāhmaṇam brūmi”ti.

Tassattho - aham pana yvāyaṃ catūsu yonīsu yattha katthaci jāto, tatrāpi vā visesena yo brāhmaṇasamaññitāya mātari sambhūto, tam yonijam mattisambhavam yā cāyaṃ “ubhato sujāto”tiādinaṃ nayena brāhmaṇehi brāhmaṇassa parisuddhaupattimaggasaṅkhātā yoni kathiyati, “saṃsuddhagahaṇiko”ti iminā ca mātusampatti, tatopi jātasambhūtattā “yonijo mattisambhavo”ti ca vuccati, tampi yonijam mattisambhavam iminā ca yonijamattisambhavamattena brāhmaṇam na brūmi. Kasmā? Yasmā “bho bho”ti vacanamattena aññehi sakiñcanehi visiṭṭhattā bhovādī nāma so hoti, sace hoti sakiñcano. Yo panāyaṃ yattha katthaci kule jātopi rāgādikiñcanābhāvena akiñcano, sabbagahaṇapaṭinissaggena ca anādāno, akiñcanam anādānam tamaham brūmi brāhmaṇam. Kasmā? Yasmā bāhitapāpoti.

627. Kiñca bhiyyo - “sabbasaṃyojanam chetvā”tiādikā sattavīsati gāthā. Tattha sabbasaṃyojananti dasavidham saṃyojanam. Na paritassatīti taṇhāya na tassati. Tamahanti tam aham rāgādīnam saṅgānam atikkantattā saṅgātigaṃ, catunnampi yogānam abhāvena viṣaṃyuttam brāhmaṇam vadāmīti attho.

628. Naddhinti nayhanabhāvena pavattam kodham. Varattanti bandhanabhāvena pavattam taṇham. Sandānam sahanukkamanti anusayānukkamasahitam dvāsaṭṭhidiṭṭhisandānam, idam sabbampi chinditvā ṭhitam avijjāpalighassa ukkhittattā ukkhittapaligham catunnam saccānam buddhattā buddham aham brāhmaṇam vadāmīti attho.

629. Aduṭṭhoti evaṃ dasahi akkosavatthūhi akkosañca pāṇiādīhi pothanañca andubandhanādīhi bandhanañca yo akuddhamānaso hutvā adhivāsesi, khantibalena samannāgatattā khantībalaṃ, punappunam uppattiyā anīkabhūtena teneva khantībalānīkena samannāgatattā balānīkam tam evarūpaṃ aham brāhmaṇam vadāmīti attho.

630. Vatantanti dhutavatena samannāgataṃ, catupārisuddhisīlena sīlavantaṃ, taṇhāussadābhāvena anussadam, chaḷindriyadamanena dantaṃ, koṭiyaṃ ṭhitena attabhāvena antimasārīram tamaham brāhmaṇam vadāmīti attho.

- 631.** Yo na limpatīti evameva yo abbhantare duvidhepi kāme na limpati, tasmim̐ kāme na saṇṭhāti, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.
- 632.** Dukkassāti khandhadukkhassa. Pannabhāranti ohitakkhandhabhāraṃ catūhi yogehi sabbakilesehi vā visaṃyuttaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.
- 633.** Gambhīrapaññanti gambhīresu khandhādīsū pavattāya paññāya samannāgataṃ, dhammojapaññāya medhāvim̐, “ayaṃ duggatīyā, ayaṃ sugatīyā, ayaṃ nibbānassa maggo, ayaṃ amaggo”ti evaṃ magge amagge ca chekatāya maggāmaggassa kovidaṃ, arahattasaṅkhātāṃ uttamattamanuppatṭaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.
- 634.** Asaṃsaṭṭhanti dassanasavanasamullāpaparibhogakāyasaṃsaggānaṃ abhāvena asaṃsaṭṭhaṃ. Ubhayanti gihīhi ca anagārehi cāti ubhayehipi asaṃsaṭṭhaṃ. Anokasārinti anālayacāriṃ, taṃ evarūpaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.
- 635.** Nidhāyāti nikkhipitvā oropetvā. Tasesu thāvaresu cāti taṇhātāsena tasesu taṇhābhāvena thiratāya thāvaresu. Yo na hantīti yo evaṃ sabbasattesu vigatapaṭighatāya nikkhittadaṇḍo neva kañci sayāṃ hanati, na añña ghātetī, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.
- 636.** Aviruddhanti āghātavasena viruddhesupī lokiyamahājanesu āghātābhāvena aviruddhaṃ, hatthagata daṇḍe vā satthe vā avijjamānēpi paresaṃ pahāradānato aviratattā attadaṇḍesu janesu nibbutaṃ nikkhittadaṇḍaṃ, pañcannaṃ khandhānaṃ “ahaṃ mama”nti gahitattā sādānesu, tassa gahaṇassa abhāvena anādānaṃ taṃ evarūpaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.
- 637.** Āraggāti yassete rāgādayo ayañca paraguṇamakkhaṇalakkhaṇo makkho āraggā sāsapo viya papatito, yathā sāsapo āragge na santiṭṭhati, evaṃ citte na tiṭṭhati, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.
- 638.** Akakkasanti aphaṇusaṃ. Viññāpaninti atthaviññāpaniṃ. Saccanti bhūtaṃ. Nābhisajeti yāya girāya aññaṃ kujjhāpanavasena na laggāpeyya. Khīṇāsavo nāma evarūpameva giraṃ bhāseyya. Tasmā tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.
- 639.** Sātakābharaṇādīsū dīghaṃ vā rassaṃ vā, maṇimuttādīsū aṇuṃ vā thūlaṃ vā mahaggaappagghavasena subhaṃ vā asubhaṃ vā yo puggalo imasmiṃ loke parapariggahitaṃ nādiyati, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.
- 640.** Nirāsāsanti nittaṇhaṃ. Visaṃyuttanti sabbakilesehi viyuttaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.
- 641.** Ālayāti taṇhā. Aññāya akathaṃkathīti aṭṭha vatthūni yathābhūtaṃ jānitvā aṭṭhavatthukāya vicikicchāya nibbicikicchō. Amatogadhamanuppatṭanti amataṃ nibbānaṃ ogahetvā anuppatṭaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.
- 642.** Ubhoti dvepi puññaṇi pāpāni ca chaḍḍetvāti attho. Saṅgati rāgādibhedaṃ saṅgaṃ. Upaccagāti atikkanto. Tamahaṃ vaṭṭamūlasokena asokaṃ, abbhantare rāgarajādīnaṃ abhāvena virajaṃ, nirupakkilesatāya suddhaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

643. Vimalanti abbhādimavirahitaṃ. Suddhanti nirupakkilesaṃ. Vipprasannanti pasannacittaṃ. Anāvilanti kilesāvilattavirahitaṃ. Nandībhavaparikkhīṇanti tīsu bhavesu parikkhīṇataṇhaṃ tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

644. Yo bhikkhu imaṃ rāgapalipathañceva kilesaduggaṇṇa saṃsāravatṭaṇṇa catunnaṃ saccānaṃ appaṭivijjhanakamohaṇṇa atīto, cattāro oghe tiṇṇo hutvā pāraṃ anuppatto, duvidhena jhānena jhāyī, taṇhāya abhāvena anejo, kathaṃkathāya abhāvena akathaṃkathī, upādānānaṃ abhāvena anupādiyitvā kilesanibbānena nibbuto, tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

645. Yo puggalo, idha loke, ubhopi kāme hitvā anāgāro hutvā paribbajati, taṃ parikkhīṇakāmañceva parikkhīṇabhavaṇṇa ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

646. Yo idha loke chadvārikaṃ taṇhaṃ jahitvā gharāvāsena anatthiko anāgāro hutvā paribbajati, taṇhāya ceva bhavassa ca parikkhīṇattā taṇhābhavaparikkhīṇaṃ tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

647. Mānusaṃ yoganti mānusaṃ āyuñceva pañcavidhakāmaguṇe ca. Dibbayogepi eseva nayo. Upaccagāti yo mānusaṃ yogaṃ hitvā dibbaṃ atikkanto, taṃ sabbehi catūhi yogehi viṣaṃyuttaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

648. Ratinti pañcakāmaguṇaratiṃ. Aratinti araṇṇavāse ukkaṇṭhitattaṃ. Sītibhūtaṃ nibbutaṃ, nirupadhinti nirupakkilesaṃ, vīranti taṃ evarūpaṃ sabbaṃ khandhalokaṃ abhibhavitvā tṭhitaṃ vīriyavantaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

649. Yo vedīti yo sattānaṃ sabbākārena cutiṇṇa paṭisandhiṇṇa pākaṭaṃ katvā jānāti, tamaḥaṃ alaggatāya asattaṃ, paṭipattiyā suṭṭhu gatattā sugataṃ, catunnaṃ saccānaṃ buddhatāya buddhaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

650. Yassāti yassete devādayo gatiṃ na jānanti, tamaḥaṃ āsavānaṃ khīṇatāya khīṇāsavaṃ, kilesehi ārakattā arahantaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

651. Pureti atītakkhandhesu. Pacchāti anāgatesu. Majjheti paccuppannesu. Kiñcananti yassetesu tṭhānesu taṇhāgāhasaṅkhātāṃ kiñcanaṃ natthi. Tamaḥaṃ rāgakiñcanādīhi akiñcanaṃ. Kassaci gahaṇassa abhāvena anādānaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

652. Acchambhitattena usabhasadisatāya usabhaṃ, uttamatṭhena pavaraṃ, vīriyasampattiyā vīraṃ, mahantānaṃ sīlakkhandhādīnaṃ esitattā mahesiṃ, tiṇṇaṃ mārānaṃ vijitattā vijitāvināṃ, ninhātakilesatāya nhātakāṃ, catusaccabuddhatāya buddhaṃ taṃ evarūpaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

653. Yo pubbenivāsaṃ pākaṭaṃ katvā jānāti, chabbīsati deva lokabhedāṃ saggāṃ, catubbidhaṃ apāyaṇṇa dibbacakkhunā passati, atho jātikkhayaṇṇa arahattaṃ patto, tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

654. Evaṃ bhagavā guṇato brāhmaṇaṃ vatvā “ye ‘jātito brāhmaṇo’ti abhinivesaṃ karonti, te idaṃ vohāramattaṃ ajānantā, sā ca nesaṃ diṭṭhi duddiṭṭhī”ti dassento “samañña hesā”ti gāthādvayamāha. Tassattho - “yadidaṃ brāhmaṇo khattiyo bhāradvājo vāseṭṭho”ti nāmagottaṃ pakappitaṃ, samañña hesā lokasmiṃ, paññattivohāramattanti veditabbaṃ. Kasmā? Yasmā sammuccā samudāgataṃ

samanuññāya āgataṃ. Tañhi tattha tattha jātakāleyevassa ñātisāloHITEHI pakappitaṃ kataṃ. No cetāṃ evaṃ pakappeyyuṃ, na koci kañci disvā “ayaṃ brāhmaṇo”ti vā “bhāradvājo”ti vā jāneyya.

655. Evaṃ pakappitañcetāṃ dīgharattamanusayitaṃ diṭṭhigatamajānataṃ, “pakappitaṃ nāmagottaṃ, nāmagottamattametaṃ saṃvohāratthaṃ pakappita”nti ajānantānaṃ sattānaṃ hadaye dīgharattaṃ diṭṭhigatamanusayitaṃ, tassa anusayitattā taṃ nāmagottaṃ ajānantā te pabruvanti “jātiyā hoti brāhmaṇo”ti, ajānantāyeva evaṃ vadantīti vuttaṃ hoti.

656-657. Evaṃ “ye ‘jātito brāhmaṇo’ti abhinivesaṃ karonti, te idaṃ vohāramattamajānantā, sā ca nesaṃ diṭṭhi duddiṭṭhī”ti dassetvā idāni nippariyāyameva jātivādaṃ paṭikkhipanto kammavādañca niropento “na jaccā”tiādimāha. Tattha “kammunā brāhmaṇo hoti, kammunā hoti abrāhmaṇo”ti imissā upaḍḍhagāthāya atthavitthāraṇatthaṃ “kassako kammunā”tiādi vuttaṃ. Tattha kammunāti paccuppanna kasikammādinibbattakacetanākammunā.

659. Paṭiccasamuppādadassāti “iminā paccayena evaṃ hoti”ti evaṃ paṭiccasamuppādadassāvino. Kammavipākakovidāti sammānāvamānārahe kule kammavasena uppatti hoti, aññāpi hīnapaṇītata hīnapaṇīte kamme vipaccamāne hotīti evaṃ kammavipākakusalā.

660. “Kammunāvattatī”ti gāthāya pana “loko”ti vā “pajā”ti vā “sattā”ti vā ekoyeva attho, vacanamattameva nānaṃ. Purimapadena cettha “atthi brahmā mahābrahmā...pe... seṭṭho sajitā vasī pitā bhūtabhabyāna”nti imissā diṭṭhiyā nisedho veditabbo. Kammunā hi vattati tāsu tāsu gatīsu uppajjati loko, tassa ko sajitāti? Dutiyena “evaṃ kammunā uppannopi ca pavattiyampi atītapaccuppannabhedena kammunā eva pavattati, sukhadukkhāni paccanubhonto hīnapaṇītādibhāvaṃ āpajjanto pavattatī”ti dasseti. Tatiyena tamevatthaṃ nigameti “evaṃ sabbathāpi kammanibandhanā sattā kammeneva baddhā hutvā pavattanti, na aññathā”ti. Catutthena tamatthaṃ upamāya vibhāveti rathassāṇīva yāyatoti. Yathā rathassa yāyato āṇi nibandhanaṃ hoti, na tāya anibaddho yāti, evaṃ lokassa uppajjato ca pavattato ca kammaṃ nibandhanaṃ, na tena anibaddho uppajjati nappavattati.

661. Idāni yasmā evaṃ kammanibandhano loko, tasmā seṭṭhena kammunā seṭṭhabhāvaṃ dassento “tapenā”ti gāthādvayamāha. Tattha tapenāti indriyasamvarena. Brahmacariyenāti sikkhānissitena vuttāvasesaseṭṭhacariyena. Saṃyamenāti sīlena. Damenāti paññāya. Etena seṭṭhaṭṭhena brahmabhūtena kammunā brāhmaṇo hoti. Kasmā? Yasmā etaṃ brāhmaṇamuttamaṃ, yasmā etaṃ kammaṃ uttamo brāhmaṇabhāvoti vuttaṃ hoti. “Brahmāna”ntipi pāṭho, tassattho - brahmaṃ ānetīti brahmānaṃ, brahmabhāvaṃ āneti āvahati detīti vuttaṃ hoti.

662. Dutiyagāthāya santoti santakilesa. Brahmā sakkoti brahmā ca sakko ca. Yo evarūpo, so na kevalaṃ brāhmaṇo, apica kho brahmā ca sakko ca so vijānataṃ paṇḍitānaṃ, evaṃ vāseṭṭha jānāhīti vuttaṃ hoti. Sesaṃ vuttanayamevāti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya vāseṭṭhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kokālikasuttavaṇṇanā

Evam me sutanti kokālikasuttaṃ. Kā uppatti? Imassa suttassa uppatti atthavaṇṇanāyameva āvi bhavissati. Atthavaṇṇanāya cassa evaṃ me sutantiādi vuttanayameva. Atha kho kokālikoti ettha pana ko ayaṃ kokāliko, kasmā ca upasaṅkamīti? Vuccate - ayaṃ kira kokālikaraṭṭhe kokālikanagare kokālikaseṭṭhissa putto pabbajitvā pitarā kārāpīte vihāreyeva paṭivasati “cūḷakokāliko”ti nāmena, na devadattassa sisso. So hi brāhmaṇaputto “mahākokāliko”ti paññāyi.

Bhagavati kira sāvatthiyaṃ viharante dve aggasāvakā pañcamattehi bhikkhusatehi saddhiṃ janapadacārikaṃ caramānā upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya vivekavāsaṃ vasitukāma te bhikkhū uyyojetvā attano pattacīvaramādāya tasmīṃ janapade taṃ nagaraṃ patvā taṃ vihāraṃ agamaṃsu. Tattha te kokālikena saddhiṃ sammoditvā taṃ āhaṃsu - “āvuso, mayaṃ idha temāsaṃ vasissāma, mā kassaci āroceyyāsī”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā temāse atīte itaradivasāṃ pageva nagaraṃ pavisitvā ārocesi - “tumhe aggasāvake idhāgantvā vasamāne na jānittha, na te koci paccayenāpi nimantetī”ti. Nagaravāsino “kasmā no, bhante, nārocayitthā”ti. Kiṃ ārocitena, kiṃ nāddasatha dve bhikkhū vasante, nanu ete aggasāvakāti. Te khippaṃ sannipatitvā sappiguḷavatthādīni ānetvā kokālikassa purato nikkhipiṃsu. So cintesi - “paramappicchā aggasāvakā ‘payuttavācāya uppanno lābho’ti ñatvā na sādīyissanti, asādīyantā addhā ‘āvāsikassa dethā’ti bhaṇissanti, handāhaṃ imaṃ lābhaṃ gāhāpetvā gacchāmī”ti. So tathā akāsi, therā disvāva payuttavācāya uppannabhāvaṃ ñatvā “ime paccayā neva amhākaṃ na kokālikassa vaṭṭantī”ti cintetvā “āvāsikassa dethā”ti avatvā paṭikkhipitvā pakkamiṃsu. Tena kokāliko “kathaṃhi nāma attanā aggaṇhantā mayhampi na dāpesu”nti domanassaṃ uppādesi.

Te bhagavato santikaṃ agamaṃsu. Bhagavā ca pavāretvā sace attanā janapadacārikaṃ na gacchati, aggasāvake peseti - “caratha, bhikkhave, cārikaṃ bahujaṇahitāyā”tiādīni vatvā. Idamāciṇṇaṃ tathāgatānaṃ. Tena kho pana samayena attanā agantukāmo hoti. Atha kho ime punadeva uyyojesi - “gacchatha, bhikkhave, caratha cārika”nti. Te pañcamattehi bhikkhusatehi saddhiṃ cārikaṃ caramānā anupubbena tasmīṃ raṭṭhe tameva nagaraṃ agamaṃsu. Nāgarā there sañjānitvā saha parikkhārehi dānaṃ sajjetvā nagaramajjhe maṇḍapaṃ katvā dānaṃ adaṃsu, therānaṃ parikkhāre upanāmesuṃ. Therā gahetvā bhikkhusaṅghassa adaṃsu. Taṃ disvā kokāliko cintesi - “ime pubbe appicchā ahesuṃ, idāni lobhābhībhūtā pāpicchā jātā, pubbepi appicchasantuṭṭhapavivittasadisā maññe, ime pāpicchā asantaguṇaparidīpakā pāpabhikkhū”ti. So there upasaṅkamitvā “āvuso, tumhe pubbe appicchā santuṭṭhā pavivittā viya ahuvattha, idāni panattha pāpabhikkhū jātā”ti vatvā pattacīvaramādāya tāvadeva taramānarūpo nikkhamitvā gantvā “bhagavato etamatthaṃ ārocessāmī”ti sāvatthābhīmukho gantvā anupubbena bhagavantaṃ upasaṅkami. Ayamettha kokāliko, iminā kāraṇena upasaṅkami. Tena vuttaṃ “atha kho kokāliko bhikkhu yena bhagavā tenupasaṅkamī”tiādi.

Bhagavā taṃ turitaturitaṃ āgacchantāṃ disvāva āvajjetvā aññāsi - “aggasāvake akkositukāmo āgato”ti. “Sakkā nu kho paṭisedhetu”nti ca āvajjento “na sakkā, theresu aparajjhītvā āgato, ekaṃsena padumaniraye uppajjissatī”ti addasa. Evaṃ disvāpi pana “sāriputtamoggallānēpi nāma garahantaṃ sutvā na nisedhetī”ti parūpavādamocanattaṃ ariyūpavādassa mahāsāvajjabhāvadassanattaṃ nāca “mā

heva’’ntiādinā nayena tikkhattuṃ paṭisedhesi. Tattha mā hevanti mā evamāha, mā evaṃ abhaṇīti attho. Pesalāti piyasīlā. Saddhāyikoti saddhāgamakaro, pasādāvahoti vuttaṃ hoti. Paccayikoti paccayakaro, “evameta’’nti sannitṭhāvahoti vuttaṃ hoti.

Acirapakkantassāti pakkantassa sato na cireneva sabbo kāyo phuṭṭo ahoṣīti kesaggamattampi okāsaṃ avajjetvā sakalasarīraṃ aṭṭhīni bhinditvā uggatāhi pīlakāhi ajjhotthaṭaṃ ahosi. Tattha yasmā buddhānubhāvena tathārūpaṃ kammaṃ buddhānaṃ sammukhībhāve vipākaṃ na deti, dassanūpacāre pana vijahitamatte deti, tasmā tassa acirapakkantassa pīlakā utṭhahiṃsu. Teneva vuttaṃ “acirapakkantassa ca kokālikassā’’ti. Atha kasmā tattheva na aṭṭhāsīti ce? Kammānubhāvena. Okāsakatañhi kammaṃ avassaṃ vipaccati, taṃ tassa tattha ṭhātumaṃ na deti. So kammānubhāvena codiyamāno utṭhāyāsānā pakkāmi. Kaḷāyamattiyoti caṇakamattiyoti. Beluvasalāṭukamattiyoti taruṇabeluvamattiyoti. Pabhijjimsūti bhijjimsu. Tāsu bhinnāsu sakalasarīraṃ panasapakkaṃ viya ahosi. So pakkena gattena anayabyasanaṃ patvā dukkhābhībhūto jetavanadvāraṃ koṭṭhake sayi. Atha dhammassavanatthaṃ āgatāgatā manussā taṃ disvā “dhi kokālika, dhi kokālika, ayuttamakāsi, attanoyeva mukhaṃ nissāya anayabyasanaṃ pattosī’’ti āhaṃsu. Tesāṃ sutvā ārakkhadevatā dhikkāraṃ akaṃsu, ārakkhadevatānaṃ ākāsaṭṭhadevatāti iminā upāyena yāva akaniṭṭhabhavanā ekadhikkāro udapādi.

Tadā ca turū nāma bhikkhu kokālikassa upajjhāyo anāgāmiphalaṃ patvā suddhāvāsesu nibbatto hoti. Sopi samāpattiyā vuṭṭhito taṃ dhikkāraṃ sutvā āgamma kokālikaṃ ovadi sārīputtamoggallānesu cittappasādanatthaṃ. So tassāpi vacanaṃ aggahetvā aññadatthu tameva aparādhetaṃ kalam katvā padumaniraye uppajji. Tenāha - “atha kho kokālika bhikkhu tenevābādhena...pe... āghātetvā’’ti.

Atha kho brahmā sahampatīti ko ayaṃ brahmā, kasmā ca bhagavantaṃ upasaṅkamitvā etadavocāti? Ayaṃ kassapassa bhagavato sāsane sahako nāma bhikkhu anāgāmī hutvā suddhāvāsesu uppanno, tattha naṃ “sahampati brahmā’’ti sañjānanti. So pana “ahaṃ bhagavantaṃ upasaṅkamitvā padumanirayaṃ kittessāmi, tato bhagavā bhikkhūnaṃ ārocessati. Kathānusandhikusalā bhikkhū tatthāyuppaṃāṇaṃ pucchissanti, bhagavā ācikkhanto ariyūpavāde ādīnavaṃ pakāsessati’’ti iminā kāraṇena bhagavantaṃ upasaṅkamitvā etadavoca. Bhagavā tattheva akāsi, aññataropi bhikkhu pucchi. Tena ca puṭṭho “seyyathāpi bhikkhū’’tiādimāha.

Tattha vīsātikhārikoti māgadhakena patthana cattāro patthā kosalaratṭhe eko pattho hoti, tena patthana cattāro patthā āḷhakaṃ, cattāri āḷhakāni doṇaṃ, catudoṇā mānikā, catumānikā khārī, tāya khārīyā vīsātikhāriko. Tilavāhoti tilasakaṭaṃ. Abbudo nirayoti abbudo nāma koci paccekanirayo natthi, avīcimhiyeva abbudagaṇanāya paccanokāso pana “abbudo nirayo’’ti vutto. Esa nayo nirabbudādīsu.

Tattha vassagaṇanāpi evaṃ veditabbā - yattheva hi sataṃ satasahassāni koṭi hoti, evaṃ sataṃ satasahassakoṭiyo pakoṭi nāma hoti, sataṃ satasahassapakoṭiyo koṭippakoṭi nāma, sataṃ satasahassakoṭippakoṭiyo nahutaṃ, sataṃ satasahassanahutāni ninnahutaṃ, sataṃ satasahassaninnahutāni ekaṃ abbudaṃ, tato vīsātiṇaṃ nirabbudaṃ. Esa nayo sabbattha. Keci pana “tattha tattha paridevanānattenapi kammakaraṇanānattenapi imāni nāmāni laddhāni’’ti vadanti, apare “sītanarakā eva ete’’ti.

Athāparanti tadatthavisesatthadīpaṃ gāthābandhaṃ sandhāya vuttaṃ.

Pāṭhavasena vuttavīsatiḡāthāsu hi ettha “sataṃ sahaṣṣāna”nti ayamekā eva ḡāthā vuttatthadīpikā, sesā viṣesatthadīpikā eva, avasāne ḡāthādvayameva pana mahāatṭhakathāyaṃ vinicchitapāṭhe natthi. Tenāvocumha “vīsatiḡāthāsū”ti.

663. Tattha kuṭhārīti attacchedakaṭṭhena kuṭhārisadisā pharusavācā. Chindatīti kusalamūlasaṅkhātāṃ attano mūlaṃyeva nikantati.

664. Nindiyanti ninditabbāṃ. Taṃ vā nindati yo paṣaṃsiyoti yo uttamaṭṭhena paṣaṃsāraho puggalo, taṃ vā so pāpicchatādīni āropetvā garahati. Vicinātīti upacināti. Kalinti aparādhaṃ.

665. Ayaṃ kalīti ayaṃ aparādho. Akkhesūti jūtakīḷanaakkhesu. Sabbassāpi saḡāpi attanāti sabbena attano dhanenapi attanāpi saddhiṃ. Sugatesūpi suṭṭhu gatattā, sundaraṅca ṭhānaṃ gatattā sugatanāmaḡesu buddhapaccekaḡabuddhasāvakesu. Manaṃ padosayeti yo manaṃ padūseyya. Tassāyaṃ manopadoso eva mahattaro kalīti vuttaṃ hoti.

666. Kasmā? Yasmā sataṃ sahaṣṣānaṃ...pe... pāpakaṃ, yasmā vassagaṇanāya ettako so kālo, yaṃ kālaṃ ariyagarahī vācaṃ manaṅca paṇidhāya pāpakaṃ nirayaṃ upeti, tattha paccatīti vuttaṃ hoti. Idaṅhi saṅkhepena padumaniraye āyuppamaṅaṃ.

667. Idāni aparenapi nayena “ayameva mahattaro kali, yo sugatesu manaṃ padūsaye”ti imamatthaṃ vibhāvento “abhūtavādī”ti ādimāha. Tattha abhūtavādīti ariyūpavādasena alikavādī. Nirayanti padumādiṃ. Pecca samā bhavantīti ito paṭigantvā nirayūpapattiyā samā bhavanti. Paratthāti paraloke.

668. Kiṅca bhiyyo - yo appaduṭṭhassāti. Tattha manopadosābhāvena appaduṭṭho, avijjāmalābhāvena suddho, pāpicchābhāvena anaṅgaṇoti veditabbo. Appaduṭṭhattā vā suddhassa, suddhattā anaṅgaṇassāti evampettha yojetabbāṃ.

669. Evaṃ sugatesu manopadosassa mahattarakalibhāvaṃ sādhetvā idāni vāritavatthugāthā nāma cuddasa ḡāthā āha. Imā kira kokālikaṃ mīyamānameva ovadantenāyasmataḡ mahāmogallānena vuttā, “mahābrahmunā”ti eke. Tāsaṃ iminā suttena saddhiṃ ekasaṅgahatthaṃ ayamuddeso “yo lobhagaṇe anuyutto”tiādi. Tattha paṭhamagāthāya tāva “gaṇo”ti niddiṭṭhattā anekakkhattuṃ pavattattā vā lobhoyeva lobhagaṇo, taṇhāyetāṃ adhivacanaṃ. Avadaṅṅūti avacanaṅṅū buddhānampi ovādaṃ aggahaṇena. Maccharīti paṅcavidhamacchariyena. Pesuṇiyaṃ anuyuttoti aggaṣāvakānaṃ bhedaḡāmatāya. Sesāṃ pākaṭameva. Idaṃ vuttaṃ hoti - yo, āvuso kokālika, tumhādiso anuyuttalobhataṇhāya lobhagaṇe anuyutto assaddho kadariyo avadaṅṅū maccharī pesuṇiyaṃ anuyutto, so vacasā paribhāṣati aṅṅaṃ abhāsaneyyampi puggalaṃ. Tena taṃ vadāmi “mukhaduggā”ti ḡāḡattayaṃ.

670. Tassāyaṃ anuttānapadattho - mukhadugga mukhavisama, vibhūta vigatabhūta, alikavādi, anariya asappurisa, bhūnahu bhūtiḡanaḡa, vuḡḡhināsaka, purisanta antimapurisa, kali alakkhipurisa, avajāta buddhassa avajātaputta.

671. Rajamākirasīti kilesarajaṃ attani pakkhipasi. Papatanti sobbhaṃ. “Papāta”ntipi pāṭho, so evattho. “Papada”ntipi pāṭho, mahānirayanti attho.

672. Eti hatanti ettha ha-iti nipāto, tanti taṃ kusalākusalakammaṃ. Atha vā hatanti gataṃ paṭipannaṃ, upacitanti attho. Suvāmīti sāmi tassa kammaṣṣa katattā. So hi taṃ kammaṃ labhateva, nāssa taṃ nassatīti vuttaṃ hoti. Yasmā ca labhati, tasmā

dukkhaṃ mando...pe... kibbisakārī.

673. Idāni yaṃ dukkhaṃ mando passati, taṃ pakāseto

“ayosaṅkusamāhataṭṭhāna”ntiādimāha. Tattha purimaupaḍḍhagāthāya tāva attho - yaṃ taṃ ayosaṅkusamāhataṭṭhānaṃ sandhāya bhagavatā “tameṇaṃ, bhikkhave, nirayapālā pañcavidhabandhanaṃ nāma kāraṇaṃ karontī”ti vuttaṃ, taṃ upeti, evaṃ upento ca tattheva ādittāya lohapathaviyā nipajjāpetvā nirayapālehi pañcasu ṭhānesu ākoṭiyamānaṃ tattaṃ khilasaṅkhātāṃ tiṇhadhāramayasūlamupeti, yaṃ sandhāya bhagavatā vuttaṃ “tattaṃ ayokhilaṃ hatthe gamenti”tiādi. Tato parā upaḍḍhagāthā anekāni vassasahassāni tattha paccitvā pakkāvasesānubhavanatthaṃ anupubbena khārodakanadītiraṃ gatassa yaṃ taṃ “tattaṃ ayoguḷaṃ mukhe pakkhipanti, tattaṃ tambaloḥaṃ mukhe āsiñcanti”ti vuttaṃ, taṃ sandhāya vuttaṃ. Tattha ayoti lohaṃ. Guḷasannibhanti beluvasaṇṭhānaṃ. Ayogahaṇena cettha tambaloḥaṃ, itarena ayoguḷaṃ veditabbaṃ. Patirūpanti katakammānurūpaṃ.

674. Tato parāsu gāthāsu na hi vaggūti “gaṇhatha, paharathā”tiādini vadantā nirayapālā madhuravācaṃ na vadanti. Nābhijavantīti na sumukhabhāvena abhimukhā javanti, na sumukhā upasaṅkamanti, anayabyasanamāvahantā eva upasaṅkamantīti vuttaṃ hoti. Na tāṇamupentīti tāṇaṃ leṇaṃ paṭisaraṇaṃ hutvā na upagacchanti, gaṇhantā hanantā eva upentīti vuttaṃ hoti. Aṅgāre santhate sayantīti aṅgārapabbataṃ āropitā samānā anekāni vassasahassāni santhate aṅgāre senti. Ginisampajjalitanti samantato jalitaṃ sabbadisāsu ca sampajjalitaṃ aggim. Pavisantīti mahāniraye pakkhittā samānā ogāhanti. Mahānirayo nāma yo so “catukkaṇṇo”ti vutto, naṃ yojanasate ṭhatvā passataṃ akkhīni bhijjanti.

675. Jālena ca onahiyānāti ayojālena paliveṭhetvā migaluddakā migam viya hananti. Idaṃ devadūte avuttakammakāraṇaṃ. Andhaṃva timisaṃmāyantīti andhakaraṇena andhameva bahalandhakārattā “timisa”nti saññitaṃ dhūmaroruvaṃ nāma naraṃ gacchanti. Tatra kira nesaṃ kharadhūmaṃ ghāyitvā akkhīni bhijjanti, tena “andhaṃvā”ti vuttaṃ. Taṃ vitatañhi yathā mahikāyoti tañca andhatimisaṃ mahikāyo viya vitataṃ hotīti attho. “Vitthata”ntipi pāṭho. Idampi devadūte avuttakammakāraṇameva.

676. Atha lohamayanti ayaṃ pana lohakumbhī pathavipariyantikā catunahutādhikāni dveyojanasatasahassāni gambhīrā samatittikā tatralohapūrā hoti. Paccanti hi tāsu cirarattanti tāsu kumbhīsu dīgharattaṃ paccanti. Agginisamāsūti aggisamāsu. Samuppilavātetī samuppilavantā, sakimpi uddhaṃ sakimpi adho gacchamānā pheṇuddehakaṃ paccantīti vuttaṃ hoti. Devadūte vuttanayeneva taṃ veditabbaṃ.

677. Pubbalohitamisseti pubbalohitamissāya lohakumbhiyā. Tattha kinti tattha. Yaṃ yaṃ disakanti disaṃ vidisaṃ. Adhisetīti gacchati. “Abhisetī”tipi pāṭho, tattha yaṃ yaṃ disaṃ allīyati apassayatīti attho. Kilissatīti bādhīyati. “Kilijjatī”tipi pāṭho, pūti hotīti attho. Samphusamānoti tena pubbalohitena phuṭṭho samāno. Idampi devadūte avuttakammakāraṇaṃ.

678. Puḷavāvasatheti puḷavānaṃ āvāse. Ayampi lohakumbhīyeva devadūte “gūthanirayo”ti vuttā, tattha patitassa sūcimukhapāṇā chaviādini chinditvā aṭṭhimiñjaṃ khādanti. Gantuṃ na hi tīramapatthīti apagantuṃ na hi tīraṃ atthi. “Tīravamatthī”tipi pāṭho, soyevattho. Tīrameva ettha “tīrava”nti vuttaṃ. Sabbasamā hi samantakapallāti yasmā tassā kumbhiyā uparibhāgepi nikujjitattā sabbattha samā samantato kaṭāhā, tasmā apagantuṃ tīraṃ natthīti vuttaṃ hoti.

679. Asipattavanaṃ devadūte vuttanayameva. Tañhi dūrato ramaṇīyaṃ ambavanaṃ viya dissati, athettha lobhena nerayikā pavisanti, tato nesaṃ vāteritāni pattāni patitvā aṅgapaccaṅgāni chindanti. Tenāha - “taṃ pavisanti samucchidagattā”ti. Taṃ pavisanti tato suṭṭhu chinnagattā hontīti. Jivhaṃ baḷisena gahetvā ārajayārajayā vihanantīti tattha asipattavane vegena dhāvitvā patitānaṃ musāvādīnaṃ nerayikānaṃ nirayapālā jivhaṃ baḷisena nikkadḍhitvā yathā manussā allacammaṃ bhūmiyaṃ pattharivā khilehi ākoṭenti, evaṃ ākoṭetvā pharasūhi phāletvā phāletvā ekamekaṃ koṭiṃ chindetvā vihananti, chinnachinnā koṭi punappunaṃ samuṭṭhāti. “Āracayāracayā”tipi pāṭho, āviñchitvā āviñchitvāti attho. Etampi devadūte avuttakammakāraṇaṃ.

680. Vetaraṇinti devadūte “mahatī khārodakā nadi”ti vuttanadiṃ. Sā kira gaṅgā viya udakabharitā dissati. Athettha nhāyissāma pivissāmāti nerayikā patanti. Tiṇhadhārakhuradhāranti tiṇhadhāraṃ khuradhāraṃ, tikkhadhārakhuradhāravatinti vuttaṃ hoti. Tassā kira nadiyā uddhamadho ubhayatīresu ca tiṇhadhārā khurā paṭipāṭiyā ṭhapitā viya tiṭṭhanti, tena sā “tiṇhadhārā khuradhārā”ti vuccati. Taṃ tiṇhadhārakhuradhāraṃ udakāsāya upenti allīyantīti attho. Evaṃ upentā ca pāpakammena coditā tattha mandā papatanti bālāti attho.

681. Sāmā sabalāti etaṃ parato “soṇā”ti iminā yojetabbaṃ. Sāmavaṇṇā kammāsavaṇṇā ca soṇā khādantīti vuttaṃ hoti. Kākolagaṇāti kaṇhakākagaṇā. Paṭigiddhāti suṭṭhu saṅjātagedhā hutvā, “mahāgijjhā”ti eke. Kulalāti kulalapakkhino, “senānametaṃ nāma”nti eke. Vāyasāti akaṇhakākā. Idampi devadūte avuttakammakāraṇaṃ. Tattha vuttānipi pana kānici idha na vuttāni, tāni etesaṃ purimacchimabhāgattā vuttāneva hontīti veditabbāni.

682. Idāni sabbamevetamaṃ narakavuttiṃ dassetvā ovadanto “kicchā vatāya”nti gāthamāha. Tassattho - kicchā vata ayaṃ idha narake nānappakārakammakaraṇabhedā vutti, yaṃ jano phusati kibbisakārī. Tasmā idha jīvitasese jīvitasantatiyā vijjamānāya idha loke ṭhitoyeva samāno saraṇagamanādikusalahammānuṭṭhānena kiccakaro naro siyā bhavēyya. Kiccakaro bhavantopi ca sātaccakāritāvaseneva bhavēyya, na pamajje muhuttampi na pamādamāpajjeyyāti ayamettha samuccayavaṇṇanā. Yasmā pana vuttāvasesāni padāni pubbe vuttanayattā uttānatthattā ca suviññēyyāneva, tasmā anupadavaṇṇanā na katāti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya kokālikasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Nālakasuttavaṇṇanā

685. Ānandajāteti nālakasuttaṃ. Kā uppatti? Padumuttarassa kira bhagavato sāvakaṃ moneyyapaṭipadaṃ paṭipannaṃ disvā tathattaṃ abhikaṇkhamāno tato pabhuti kappasatasahassaṃ pāramiyo pūretvā asitassa isino bhāgineyyo nālako nāma tāpaso bhagavantaṃ dhammacakkappavattitadivasato sattame divase “aññātameta”ntiādīhi dvīhi gāthāhi moneyyapaṭipadaṃ pucchi. Tassa bhagavā “moneyyaṃ te upaṇṇissa”ntiādinā nayena taṃ byākāsi. Parinibbute pana bhagavati saṅgītiṃ karontenāyasmata mahākassapena āyasmā ānando tameva moneyyapaṭipadaṃ puṭṭho yena yadā ca samādapito nālako bhagavantaṃ pucchi. Taṃ sabbamaṃ pākamaṃ katvā dassetukāmo “ānandajāte”tiādikā vīsati vatthugāthāyo

vatvā abhāsi. Taṃ sabbampi “nālakasutta”nti vuccati.

Tattha ānandajātetī samiddhijāte vuddhippatte. Patītetī tuṭṭhe. Atha vā ānandajātetī pamudite. Patītetī somanassajāte. Sucivasaneti akiliṭṭhavasane. Devānañhi kapparukkhaniḃbattāni vasanāni rajaṃ vā malaṃ vā na gaṇhanti. Dussaṃ gahetvāti idha dussasadisattā “dussa”nti laddhāvohāraṃ dibbavatthaṃ ukkhipitvā. Asito isiṭi kaṇhasarīraṇṇattā evaṃladdhanāmo isi. Divāvihāreti divāvihāraṭṭhāne. Sesāṃ padato uttānameva.

Sambandhato pana - ayaṃ kira suddhodanassa pitu sīhahanurañño purohito suddhodanassapi anabhisittakāle sippācariyo hutvā abhisittakāle purohitoyeva ahosi. Tassa sāyaṃ pātaṃ rājupaṭṭhānaṃ āgatassa rājā daharakāle viya nipaccakāraṃ akatvā añjalikammamattameva karoti. Dhammatā kiresā pattābhisekānaṃ sakyaṛājūnaṃ. Purohito tena nibbijjivā “pabbajjāmahaṃ mahārājā”ti āha. Rājā tassa nicchayaṃ ṇatvā “tena hi, ācariya, mameva uyyāne vasitabbaṃ, yathā te ahaṃ abhiṇṇaṃ passeyya”nti yāci. So “evaṃ hotū”ti paṭissuṇitvā tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā raññā upaṭṭhahiyamāno uyyāneyeva vasanto kasiṇaparikkammaṃ katvā aṭṭha samāpattiyo pañcābhīṇṇāyo ca nibbattesī. So tato pabhutī rājakule bhattakiccaṃ katvā himavantacātumahārājikabhavanādīnaṃ aññataraṃ gantvā divāvihāraṃ karoti. Athekadivasāṃ tāvatīṃsabhavanaṃ gantvā ratanavimānaṃ pavisitvā dibbaratanapallaṅke nisinno samādhisukhaṃ anubhavitvā sāyanhasamayaṃ vuṭṭhāya vimānadvāre ṭhatvā ito cito ca vilokento saṭṭhiyojanāya mahāvīthiyā celukkhepaṃ katvā bodhisattagaṇapasaṃsitāni thutivacanāni vatvā kīḷante sakkappamukhe deve addasa. Tenāha āyasmā ānando - “ānandajāte...pe... divāvihāre”ti.

686. Tato so evaṃ disvāna deve...pe... kiṃ paṭicca. Tattha udaggeti abbhunnatakāye. Cittiṃ karitvānāti ādaraṃ katvā. Kalyarūpoti tuṭṭharūpo. Sesāṃ uttānatthameva.

687. Idāni “yadāpi āsī”tiādigāthā uttānasambandhā eva. Padattho pana paṭhamagāthāya tāva saṅgamoti saṅgāmo. Jayo surānanti devānaṃ jayo.

Tassāvibhāvatthaṃ ayamanupubbikathā veditabbā - sakko kira magadharatṭhe macalagāmaṃvāsī tettiṃsamanussasetṭho magho nāma māṇavo hutvā satta vattapadāni pūretvā tāvatīṃsabhavane nibbatti saddhiṃ parisāya. Tato pubbadevā “āgantukadevaputtā āgatā, sakkāraṃ nesaṃ karissāmā”ti vatvā dibbapadumāni upanāmesuṃ, upaḍḍharajjena ca nimantesuṃ. Sakko upaḍḍharajjena asantuṭṭho sakapariṣaṃ saññāpetvā ekadivasāṃ surāmadamatte te pāde gahetvā sinerupabbatapāde khiṇi. Tesāṃ sinerussa heṭṭhimatale dasasahassayojanaṃ asurabhavanaṃ nibbatti pāricchattakapaṭicchannabhūtāya citrapāṭaliyā upasobhitaṃ. Tato te satīṃ paṭilabhitvā tāvatīṃsabhavanaṃ apassantā “aho re natṭhā mayaṃ pānamadadosena, na dāni mayaṃ suraṃ pivimhā, asuraṃ pivimhā, na dānimhā surā, asurā dāni jātamhā”ti. Tato pabhutī “asurā”icceva uppannasamaññā hutvā “handā dāni devehi saddhiṃ saṅgāmemā”ti sineruṃ parito ārohiṃsu. Tato sakko asura yuddhena abbhuggantvā punapi samudde pakkhipitvā catūsu dvāresu attanā sadisaṃ indapaṭimaṃ māpetvā ṭhapesi. Tato asurā “appamatto vatāyaṃ sakko niccaṃ rakkhanto tiṭṭhatī”ti cintetvā punadeva nagaraṃ agamiṃsu. Tato devā attano jayaṃ ghosentā mahāvīthiyaṃ celukkhepaṃ karontā

nakkhattaṃ kīlīṃsu. Atha asito atītānāgate cattālīsakappe anussarituṃ samatthātāya “kiṃ nu kho imehi pubbepi evaṃ kīlītapubba”nti āvajjento taṃ devāsurasāṅgāme devavijayaṃ disvā āha -

“Yadāpi āsī asurehi saṅgamo,
Jayo surānaṃ asurā parājitā;
Tadāpi netādiso lomahaṃsano”ti.

Tasmimpi kāle etādiso lomahaṃsano pamodo na āsi. Kimabbhutaṃ daṭṭhu marū pamoditāti ajja pana kiṃ abbhutaṃ disvā evaṃ devā pamuditāti.

688. Dutiyagāthāya seḷentīti mukhena usseḷanasaddaṃ muñcanti. Gāyanti nānāvidhāni gītāni, vādayanti aṭṭhasaṭṭhi tūriyasahassāni, phoṭentīti apphoṭenti. Pucchāmi vohanti attanā āvajjetvā ñātuṃ samatthopi tesaṃ vacanaṃ sotukāmatāya pucchati. Merumuddhavāsīneti sinerumuddhani vasante. Sinerussa hi heṭṭhimatale dasayojanasahassaṃ asurabhavanaṃ, majjhimatale dvisahassaparittadīpaparivārā cattāro mahādīpā, uparimatale dasayojanasahassaṃ tāvatīmsabhavanaṃ. Tasmā devā “merumuddhavāsīno”ti vuccanti. Mārisāti deve āmanteti, nidukkhā nirābādhāti vuttaṃ hoti.

689. Athassa tamatthaṃ ārocentehi devehi vuttāya tatiyagāthāya bodhisattoti bujjanakasatto, sammāsambodhiṃ gantuṃ araho satto ratanavaroti vararatanabhūto. Tenamha tuṭṭhāti tena kāraṇena mayaṃ tuṭṭhā. So hi buddhattaṃ patvā tathā dhammaṃ desessati, yathā mayaṃca aññe ca devagaṇā sekkhāsekkhabhūmiṃ pāpuṇissāma. Manussāpissa dhammaṃ sutvā ye na sakkhissanti parinibbātuṃ, te dānādīni katvā devaloke paripūressantīti ayaṃ kira nesaṃ adhippāyo. Tattha “tuṭṭhā kalyarūpā”ti kiñcāpi idaṃ padadvayaṃ atthato abhinnaṃ, tathāpi “kimabbhutaṃ daṭṭhu marū pamoditā, kiṃ devasaṅgho atiriva kalyarūpo”ti imassa pañhadvayassa vissajjanatthaṃ vuttanti veditabbaṃ.

690. Idāni yena adhippāyena bodhisatte jāte tuṭṭhā ahesuṃ, taṃ āvikarontehi vuttāya catutthagāthāya sattaggahaṇena devamanussaggahaṇaṃ, pajāgahaṇena sesagatiggahaṇaṃ. Evaṃ dvīhi padehi pañcasupi gatīsu seṭṭhabhāvaṃ dasseti. Tiracchānāpi hi sīhādayo asantāsādiguṇayuttā, tepi ayameva atiseti. Tasmā “pajānamuttamo”ti vutto. Devamanussesu pana ye attahitāya paṭipannādayo cattāro puggalā, tesu ubhayahitapaṭipanno aggapuggalo ayaṃ, naresu ca usabhasadisattā narāsabho. Tenassa thutiṃ bhaṇantā idampi padadvayamāhaṃsu.

691. Pañcamagāthāya taṃ saddanti taṃ devehi vuttavacanasaddaṃ. Avasarīti otari. Tada bhavananti tadā bhavanaṃ.

692. Chaṭṭhagāthāya tatoti asitassa vacanato anantaraṃ. Ukkāmukhevāti ukkāmukhe eva, mūsāmukheti vuttaṃ hoti. Sukusalasampahaṭṭhanti sukusalena suvaṇṇakārena saṅghaṭṭitaṃ, saṅghaṭṭentena tāpitanti adhippāyo. Daddallamānanti vijjotamānaṃ. Asitavhayassāti asitanāmassa dutiyena nāmena kaṇhadevilassa isino.

693. Sattamagāthāya tārāsabhaṃ vāti tārānaṃ usabhasadisam, candanti adhippāyo. Visuddhanti abbhādiupakkilesarahitaṃ. Saradarivāti sarade iva. Ānandajātoti savanamatteneva uppannāya pītiyā pītijāto. Alatta pītinti disvā punapi pītiṃ labhi.

694. Tato paraṃ bodhisattassa devehi sadā payujjamānasakkāradīpanatthaṃ vuttaatṭhamagāthāya anekasākhanti anekasalākaṃ. Sahassamaṇḍalanti rattasuvaṇṇamayasaḥassamaṇḍalayuttaṃ. Chattanti dibbasetacchattaṃ. Vītipatantīti sarīraṃ bījamānā patanuppatanaṃ karonti.

695. Navamagāthāya jaṭīti jaṭilo. Kaṇhasirivhayoti kaṇhasaddena ca sirisaddena ca avhayamāno. Taṃ kira “sirikaṇho”tipi avhayanti āmantenti, ālapantīti vuttaṃ hoti. Paṇḍukambaleti rattakambale. Adhikārato cettha “kumāra”nti vattabbaṃ, pāṭhaseso vā kātabbo. Purimagāthāya ca ahatthapāsagataṃ sandhāya “disvā”ti vuttaṃ. Idha pana hatthapāsagataṃ paṭiggahaṇatthaṃ upanītaṃ, tasmā puna vacanaṃ “disvā”ti. Purimaṃ vā dassanapīṭilābhāpekkhaṃ gāthāvasāne “vipulamalattha pīṭi”nti vacanato, idaṃ paṭiggahāpekkhaṃ avasāne “sumano paṭiggahe”ti vacanato. Purimañca kumārasambandhameva, idaṃ setacchattasambandhampi. Disvāti sataḥassagghanake gandhārarattakambale suvaṇṇanikkhaṃ viya kumāraṃ “chattaṃ marū”ti ettha vuttappakāraṃ setacchattaṃ dhāriyantaṃ muddhani disvā. Keci pana “idaṃ mānusaṃ chattaṃ sandhāya vutta”nti bhaṇanti. Yatheva hi devā, evaṃ manussāpi chattaṃ cāmaramorahatthataḷavaṇṇavāḷabījanihatthā mahāpurisaṃ upagacchantīti. Evaṃ santēpi na tassa vacanena kocipi atisayo atthi, tasmā yathāvuttameva sundaraṃ. Paṭiggaheti ubhoḥi hatthehi paṭiggahehi. Isiṃ kira vandāpetuṃ kumāraṃ upanesuṃ. Athassa pādā parivattitvā isissa matthake patiṭṭhahimsu. So tampi acchariyaṃ disvā udaggacitto sumano paṭiggahehi.

696. Dasamagāthāyaṃ jigīsakoti jigīsanto magganto pariyesanto, upaparikkhantoti vuttaṃ hoti. Lakkhaṇamantapāragūti lakkhaṇānaṃ vedānañca pāraṃ gato. Anuttarāyanti anuttaro ayaṃ. So kira attano abhimukhāgatesu mahāsattassa pādātalesu cakkāni disvā tadanusārena sesalakkhaṇāni jigīsanto sabbaṃ lakkhaṇasampattiṃ disvā “addhāyaṃ buddho bhavissatī”ti ñatvā evamāha.

697. Ekādasāyaṃ athattano gamananti paṭisandhivasena arūpagamanaṃ. Akalyarūpo gaḷayati assukānīti taṃ attano arūpūpapattiṃ anussaritvā “na dānāhaṃ assa dhammadesanaṃ sotuṃ lacchāmī”ti atuṭṭharūpo balavasokābhivhavena domanassajāto hutvā assūni pāṭeti gaḷayati. “Garayatī”tipi pāṭho. Yadi panesa rūpabhava cittaṃ nameyya, kiṃ tattha na uppajjeyya, yenevaṃ rodatīti? Na na uppajjeyya, akusalatāya panetaṃ vidhiṃ na jānāti. Evaṃ santēpi domanassupattiyevasa ayuttā samāpattilābhena vikkhambhitattāti ce? Na, vikkhambhitattā eva. Maggabhāvanāya samucchinā hi kilesā na uppajjanti, samāpattilābhīnaṃ pana balavapaccayena uppajjanti. Uppanne kilese parihīnajjhānattā kutassa arūpagamananti ce? Appakasirena punādhigamato. Samāpattilābhino hi uppanne kilese balavavītikkamaṃ anāpajjantā vūpasantamatteyyeva kilesavege puna taṃ visesaṃ appakasirenevādhigacchanti, “parihīnavisesā ime”tipi duviññeyyā honti, tādiso ca eso. No ce kumāre bhavissati antarāyoti na bhavissati nu kho imasmiṃ kumāre antarāyo.

698. Dvādasāyaṃ na orakāyanti ayaṃ orako paritto na hoti. Uttaragāthāya vattabbaṃ buddhabhāvaṃ sandhāyāha.

699. Terasāyaṃ sambodhiyagganti sabbaññutaññāṇaṃ. Tañhi aviparītabhāvena sammā bujjanato sambodhi, katthaci āvaraṇābhāvena sabbaññuttamato “agga”nti vuccati. Phusissatīti pāpuṇissati. Paramavisuddhadassīti nibbānadassī. Tañhi

ekantavisuddhattā paramavisuddhaṃ. Vitthārikassāti vitthārikaṃ assa.
Brahmacariyanti sāsanaṃ.

700. Cuddasāyaṃ athantarāti antarāyeva assa, sambodhippattito orato evāti vuttaṃ hoti. Na sossanti na suṇissaṃ. Asamadhurassāti asamavīriyassa. Aṭṭoti āturo. Byasanaṃ gatoti sukhavināsaṃ patto. Aghāvīti dukkhito, sabbaṃ domanassuppādameva sandhāyāha. Domanassena hi so āturo. Tañcassa sukhabyasanato byasanaṃ, sukhavināsanatoti vuttaṃ hoti. Tena ca so cetasikaaghabhūtena aghāvī.

701. Pannarasāyaṃ vipulaṃ janetvānāti vipulaṃ janetvā. Ayameva vā pāṭho. Niggamāti niggato. Evaṃ niggato ca so bhāgineyyaṃ sayanti sakaṃ bhāgineyyaṃ, attano bhaginiyā puttanti vuttaṃ hoti. Samādapesīti attano appāyukabhāvaṃ ñatvā kaniṭṭhabhaginiyā ca puttassa nālakassa māṇavakassa upacitapuññaṃ attano balena ñatvā “vuḍḍhippato pamādampi āpajjeyyā”ti naṃ anukampamāno bhaginiyā gharaṃ gantvā “kahaṃ nālako”ti. “Bahī, bhante, kīlatī”ti. “Ānetha na”nti āṇāpetvā taṅkhaṇaṃyeva tāpasapabbajjaṃ pabbājetvā samādapesi ovadi anusāsi. Kathaṃ? “Buddhoti ghosaṃ...pe... brahmacariya”nti soḷasamagāthamāha.

702. Tattha yada paratoti yadā parato. Dhammamagganti paramadhammassa nibbānassa maggaṃ, dhammaṃ vā aggaṃ saha paṭipadāya nibbānaṃ. Tasminti tassa santike. Brahmacariyanti samaṇadhammaṃ.

703. Sattarasāyaṃ tādīnāti tassaṇṭhitena, tasmiṃ samaye kilesavikkhambhane samādhilābhe ca satī vikkhambhitakilesena samāhitacittena cāti adhippāyo. Anāgate paramavisuddhadassināti “ayaṃ nālako anāgate kāle bhagavato santike paramavisuddhaṃ nibbānaṃ passissatī”ti evaṃ diṭṭhattā so isi iminā pariyāyena “anāgate paramavisuddhadassī”ti vutto. Tena anāgate paramavisuddhadassinā. Upacitapuññañcayoti padumuttarato pabhutī katapuññañcayo. Patikkhanti āgamayamāno. Parivasīti pabbajitvā tāpasavesena vasi. Rakkhitindriyoti rakkhitasotindriyo hutvā. So kira tato pabhutī uḍake na nimujji “udakaṃ pavisitvā sotindriyaṃ vināseyya, tato dhammassavanabāhiro bhavēyya”nti cintetvā.

704. Aṭṭhārasāyaṃ sutvāna ghosanti so nālako evaṃ parivasanto anupubbena bhagavatā sambodhiṃ patvā bārāṇasiyaṃ dhammacakke pavattite taṃ “bhagavatā dhammacakkaṃ pavattitaṃ, sammāsambuddho vata so bhagavā uppanno”tiādīnā nayena jīnāvaracakkavattane pavattaghoṣaṃ attano atthakāmāhi devatāhi āgantvā ārocitaṃ sutvā. Gantvāna disvā isinīsabhanti sattāhaṃ devatāhi moneyyakolāhale kayiramāne sattame divase isipātanaṃ gantvā “nālako āgamissatī, tassa dhammaṃ desessāmī”ti iminā ca abhisandhinā varabuddhāsane nisinnaṃ disvā nisabhasadisāṃ isinīsabhaṃ bhagavantaṃ. Pasannoti saha dassaneneva pasannacitto hutvā. Moneyyasetṭhanti ñāṇuttamaṃ, maggañāṇanti vuttaṃ hoti. Samāgate asitāvhayassa sāsaneṭi asitassa isino ovādakāle anuppatte. Tena hi - “yadā vivarati dhammamaggaṃ, tadā gantvā samayaṃ paripucchamāno carassu tasmiṃ bhagavati brahmacariya”nti anusitṭho, ayañca so kālo. Tena vuttaṃ - “samāgate asitāvhayassa sāsane”ti. Sesamettha pākaṭameva.

Ayaṃ tāva vatthugāthāvaṇṇanā.

705. Pucchāgāthādvaye aññātametanti viditaṃ mayā etaṃ. Yathātathanti aviparītaṃ. Ko adhippāyo? Yaṃ asito “sambodhiyaggaṃ phusissatāyaṃ kumāro”ti ñatvā “buddhoti ghosaṃ yada parato suṇosi, sambodhippatto vivarati dhammamagga”nti maṃ avaca, tadetaṃ mayā asitassa vacanaṃ ajja bhagavantaṃ sakkhiṃ disvā “yathātathamevā”ti aññātanti. Taṃ tanti tasmā taṃ. Sabbadhammāna pāragunti hemavatasutte vuttanayena chahi ākārehi. Sabbadhammānaṃ pāragataṃ.

706. Anagāriyupetassāti anagāriyaṃ upetassa, pabbajitassāti attho. Bhikkhācariyaṃ jigīsatoti ariyehi āciṇṇaṃ anupakkiliṭṭhaṃ bhikkhācariyaṃ pariyesamānassa. Moneyyanti munīnaṃ santakaṃ. Uttamaṃ padanti uttamapaṭipadaṃ. Sesamettha pākaṭameva.

707. Athassa evaṃ puṭṭho bhagavā “moneyyaṃ te upaṇṇissa”ntiādinā nayena moneyyapaṭipadaṃ byākāsi. Tattha upaṇṇissanti upaṇṇāpeyyaṃ, vivareyyaṃ paṇṇāpeyyanti attho. Dukkaraṃ durabhisambhavanti kātuñca dukkhaṃ kayiramaññaṃ sambhavituṃ sahituṃ dukkhanti vuttaṃ hoti. Ayaṃ panettha adhippāyo - ahaṃ te moneyyaṃ paṇṇāpeyyaṃ, yadi naṃ kātuṃ vā abhisambhotuṃ vā sukhaṃ bhavēyya, evaṃ pana dukkaraṃ durabhisambhavaṃ puthujjanakālato pabhuti kiliṭṭhacittaṃ anuppādetvā paṭipajjitabbato. Tathā hi naṃ ekassa buddhassa ekova sāvako karoti ca sambhoti cāti.

Evaṃ bhagavā moneyyassa dukkarabhāvaṃ durabhisambhavatañca dassento nālakassa ussāhaṃ janetvā tamassa vattukāmo āha “handā te naṃ pavakkhāmi, santhambhassu daḷho bhavā”ti. Tattha handāti byavasāyatthe nipāto. Te naṃ pavakkhāmiti tuyhaṃ taṃ moneyyaṃ pavakkhāmi. Santhambhassūti dukkarakaraṇasamatthena vīriyūpatthambhena attānaṃ upatthambhaya. Daḷho bhavāti durabhisambhavasahanasamatthāya asithilaparakkamatāya thiro hoti. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yasmā tvaṃ upacitapuññasambhāro, tasmāhaṃ ekantabyavasitova hutvā evaṃ dukkaraṃ durabhisambhavampi samānaṃ tuyhaṃ taṃ moneyyaṃ pavakkhāmi, santhambhassu daḷho bhavāti.

708. Evaṃ paramasallekhaṃ moneyyavattaṃ vattukāmo nālakassa santhambhane daḷhībhave ca niyojetvā paṭhamaṃ tāva gāmūpanibaddhakilesappahānaṃ dassento “samānabhāga”nti upaḍḍhagāthamāha. Tattha samānabhāganti samabhāgaṃ ekasadisāṃ ninnānākaraṇaṃ. Akkuṭṭhavanditanti akkosañca vandanañca.

Idāni yathā taṃ samānabhāgaṃ kayirati, taṃ upāyaṃ dassento “manopadosa”nti upaḍḍhagāthamāha. Tassattho - akkuṭṭho manopadosaṃ rakkheyya, vandito santo anuṇṇato care, raññāpi vandito samāno “maṃ vandatī”ti uddhaccaṃ nāpajjeyya.

709. Idāni araṇṇūpanibaddhakilesappahānaṃ dassento “uccāvacā”ti gāthamāha. Tassattho - araṇṇasaññite dāyepi iṭṭhāniṭṭhavasena uccāvacā nānappakārā ārammaṇā niccharanti, cakkhādīnaṃ āpāthamāgacchanti, te ca kho aggisikhūpamā pariḷhajanakaṭṭhena. Yathā vā ḍayhamāne vane aggisikhā nānappakāratāya uccāvacā niccharanti, sadhūmāpi, vidhūmāpi, nīlāpi, pītāpi, rattāpi, khuddakāpi, mahantāpi, evaṃ sīhabyagghamanussāmanussavividhavihaṅgavirutapupphaphalapallavādibhedavasena a nānappakāratāya dāye uccāvacā ārammaṇā niccharanti bhiṃsanakāpi, rajanīyāpi, dosanīyāpi, mohanīyāpi. Tenāha - “uccāvacā niccharanti, dāye aggisikhūpamā”ti. Evaṃ niccharantesu ca uccāvacesu ārammaṇesu yā kāci uyyānavanacārikaṃ gatā samānā pakatiyā vā vanacāriniyo kaṭṭhahārikādayo rahogataṃ disvā

hasitalapitaruditadunnivatthādīhi nāriyo muniṃ palobhenti, tā su taṃ mā palobhayuṃ, tā nāriyo taṃ mā palobhayuṃ. Yathā na palobhenti, tathā karohīti vuttaṃ hoti.

710-711. Evamassa bhagavā gāme ca araṇṇe ca paṭipattividhiṃ dassetvā idāni sīlasaṃvaraṃ dassento “virato methunā dhammā”ti gāthādvayamāha. Tattha hitvā kāme paropareti methunadhammato avasesepi sundare ca asundare ca pañca kāmaguṇe hitvā. Tappahānena hi methunavirati susampannā hoti. Tenāha - “hitvā kāme paropare”ti. Ayamettha adhippāyo. “Aviruddho”tiādīni pana padāni “na haneyya, na ghātaye”ti ettha vuttāya pāṇātipātāveramaṇiyā sampattidassanattamaṃ vuttāni. Tatrāyaṃ saṅkhepavaṇṇanā - parapakkhiyesu pāṇesu aviruddho, attapakkhiyesu asāratto, sabbepi sataṇhanittanṇhatāya tasathāvare pāṇe jīvitukāmatāya amaritukāmatāya sukhakāmatāya dukkhapaṭikūlatāya ca “yathā ahaṃ tathā ete”ti attasamānatāya tesu virodhaṃ vinento teneva pakārena “yathā ete tathā aha”nti paresaṃ samānatāya ca attani anurodhaṃ vinento evaṃ ubhayathāpi anurodhavirodhavippahīno hutvā maraṇapaṭikūlatāya attānaṃ upamaṃ katvā pāṇesu ye keci tase vā thāvare vā pāṇe na haneyya sāhatthikādīhi payogehi, na ghātaye āṇattikādīhīti.

712. Evamassa methunaviratipāṇātipātaviratimukhena saṅkhepato pātimokkhasaṃvarasīlaṃ vatvā “hitvā kāme”tiādīhi indriyasaṃvaraṇca dassetvā idāni ājīvapārisuddhiṃ dassento “hitvā icchāñcā”tiādimāha. Tassattho - yāyaṃ taṇhā ekaṃ laddhā dutiyaṃ icchatī, dve laddhā tatiyaṃ, sataṣaṇṇaṃ laddhā taduttarimpi icchatīti evaṃ appaṭiladdhavisayaṃ icchanato “icchā”ti vuccati, yo cāyaṃ paṭiladdhavisayaḷubbhano lobho. Taṃ hitvā icchāñca lobhañca yattha satto puthujjano, yasmiṃ cīvarādipaccaye tehi icchālobhehi puthujjano satto laggo paṭibaddho tiṭṭhati, tattha taṃ ubhayampi hitvā paccayatthaṃ ājīvapārisuddhiṃ avirodhento ñāṇacakkhunā cakkhumā hutvā imaṃ moneyyapaṭipadaṃ paṭipajjeyya. Evañhi paṭipanno tareyya naraṃ imaṃ, duppūraṇatṭhena narakasaññitaṃ micchājīvahetubhūtaṃ imaṃ paccayatanhaṃ tareyya, imāya vā paṭipadāya tareyyāti vuttaṃ hoti.

713. Evaṃ paccayatanhāpahānamukhena ājīvapārisuddhiṃ dassetvā idāni bhojane mattaññutāmukhena paccayapariḷhogasīlaṃ tadanusārena ca yāva arahattappatti, tāva paṭipadaṃ dassento “ūnūdarō”ti gāthamāha. Tassattho - dhammena samena laddhesu itarītaracīvarādīsū paccayesu āhāraṃ tāva āhārento -

“Cattāro pañca ālope, abhutvā udakaṃ pive;
Alaṃ phāsuvihārāya, pahitattassa bhikkhuno”ti. -

Vuttanayena ūnaudaro assa, na vātabharitabhastā viya uddhumātudaro, bhattasammapaccayā thinamiddhaṃ parihareyyāti vuttaṃ hoti. Ūnūdarō hontopi ca mitāhāro assa bhojane mattaññū, “neva davāyā”tiādinā paccavekkhaṇena guṇato dosato ca paricchinnāhāro. Evaṃ mitāhāro samānopi paccayadhutaṅgapariyattiadhigamavasena catubbidhāya appicchatāya appiccho assa. Ekaṃsena hi moneyyapaṭipadaṃ paṭipannena bhikkhunā evaṃ appicchena bhavitabbaṃ. Tattha ekekasmīṃ paccaye tīhi santosehi santussanā paccayappicchatā. Dhutaṅgadharasseva sato “dhutavāti maṃ pare jānantū”ti anicchanatā dhutaṅgappicchatā. Bahussutasseva sato “bahussutoti maṃ pare jānantū”ti anicchanatā pariyattiappicchatā majjhantikattherassa viya.

Adhigamasampannasseva sato “adhigato ayam kusalam dhammanti mam pare jānantū”ti anicchanatā adhigamappicchatā. Sā ca arahattādhigamato oram veditabbā. Arahattādhigamatthañhi ayam paṭipadāti. Evaṃ appicchopi ca arahattamaggena taṇhālolluppaṃ hitvā alolupo assa. Evaṃ alolupo hi sadā icchāya nicchāto aniccho hoti nibbuto, yāya icchāya chātā honti sattā khuppiṇāsatūra viya atittā, tāya icchāya aniccho hoti anicchattā ca nicchāto hoti anāturo paramatittipatto. Evaṃ nicchātattā nibbuto hoti vūpasantasabbakilesapariḷāhoti evamettha uppaṭipāṭiyā yojanā veditabbā.

714. Evaṃ yāva arahattappatti, tāvapaṭipadaṃ kathetvā idāni taṃ paṭipadaṃ paṭipannassa bhikkhuno arahattappattiniṭṭhaṃ dhutaṅgasamādānaṃ senāsanavattañca kathento “sa piṇḍacāra”nti gāthādvayamāha. Tattha sa piṇḍacāraṃ caritvāti so bhikkhu bhikkhaṃ caritvā bhattakiccaṃ vā katvā. Vanantamabhihārayeti apapañcito gihipapañcena vanaṃ eva gaccheyya. Upaṭṭhito rukkhāmūlasminti rukkhāmūle ṭhito vā hutvā. Āsanūpagatoti āsanaṃ upagato vā hutvā, nisinnoti vuttaṃ hoti. Munīti moneyyapaṭipadaṃ paṭipanno. Ettha ca “piṇḍacāraṃ caritvā”ti iminā piṇḍapātikaṅgaṃ vuttaṃ. Yasmā pana ukkaṭṭhapīṇḍapātiko sapadānacārī ekāsaniko pattapiṇḍiko khalupacchābhattiko ca hotiyeva, tecīvarikapamsukūlampa ca samādiyateva, tasmā imānapi cha vuttāneva honti. “Vanantamabhihāraye”ti iminā pana āraññikaṅgaṃ vuttaṃ, “upaṭṭhito rukkhāmūlasmi”nti iminā rukkhāmūlikaṅgaṃ, “āsanūpagato”ti iminā nesajjikaṅgaṃ. Yathākkamaṃ pana etesaṃ anulomattā abbhokāsikayathāsanthatikasosānikaṅgāni vuttāniyeva hontīti evametāya gāthāya terasa dhutaṅgāni nālakattherassa kathesi.

715. Sa jhānapasuto dhīroti so anuppannassa jhānassa uppādanena uppannassa āvajjanasamāpajjanādhīṭṭhānavuṭṭhānapaccavekkhaṇehi ca jhānesu pasuto anuyutto. Dhīroti dhisampanno. Vanante ramito siyāti vane abhirato siyā, gāmantasenāsane nābhīrameyyāti vuttaṃ hoti. Jhāyetha rukkhāmūlasmiṃ, attānamabhitosayanti na kevalaṃ lokiyajjhānapasutoyeva siyā, apica kho tasmimīyeva rukkhāmūle sotāpattimaggādisampayuttana lokuttarajjhānenāpi attānaṃ atīva tosento jhāyetha. Paramassāsappattiyā hi lokuttarajjhāneneva cittaṃ atīva tussati, na aññena. Tenāha - “attānamabhitosaya”nti. Evamimāya gāthāya jhānapasutatāya vanantasenāsanābhīratimā arahattañca kathesi.

716. Idāni yasmā imaṃ dhammadesanaṃ sutvā nālakatthero vanantamabhihāretvā nirāhāropi paṭipadāpūraṇe atīva ussukko ahosi, nirāhārena ca samaṇadhammaṃ kātuṃ na sakkā. Tathā karontassa hi jīvitaṃ nappavattati, kilese pana anuppādentena āhāro pariyesitabbo, ayamettha ñāyo. Tasmā tassa bhagavā aparāparesupi divasesu piṇḍāya caritabbāṃ, kilesā pana na uppādetabbāti dassanatthaṃ arahattappattiniṭṭhaṃyeva bhikkhācāravattaṃ kathento “tato ratyā vivasāne”tiādikā cha gāthāyo abhāsi. Tattha tatoti “sa piṇḍacāraṃ caritvā, vanantamabhihāraye”ti ettha vuttapiṇḍacāravanantābhīhārato uttaripi. Ratyā vivasāneti rattisamatikkame, dutiyadivaseti vuttaṃ hoti. Gāmantamabhihārayeti ābhisamācārikavattaṃ katvā yāva bhikkhācāravelā, tāva vivekamanubrūhetvā gatapaccāgatavatte vuttanayena kammaṭṭhānaṃ manasi karonto gāmaṃ gaccheyya. Avhānaṃ nābhīnandeyyāti “bhante, amhākaṃ ghare bhuñjitabba”nti nimantanaṃ, “deti nu kho na deti nu kho sundaraṃ nu kho deti asundaraṃ nu kho deti”ti evarūpaṃ vitakkaṃ bhojanañca paṭipadāpūraṇa bhikkhu nābhīnandeyya, nappaṭiggaṇheyyāti vuttaṃ hoti. Yadi pana balakkārena pattaṃ gahetvā pūretvā

denti, paribhuñjitvā samaṇadhammo kātabbo, dhutaṅgaṃ na kuppati, tadupādāya pana taṃ gāmaṃ na pavisitabbaṃ. Abhihāraṇca gāmatoti sace gāmaṃ pavittṥassa pātisatehipi bhattaṃ abhiharanti, tampi nābhinandeyya, tato ekasittṥampi nappaṭiggaṇṥeyya, aññadatthu gharapaṭipāṭiyā piṇḍapātameva careyyāti.

717. Na munī gāmamāgama, kulesu sahasā careti so ca monatthāya paṭipannako muni gāmaṃ gato samāno kulesu sahasā na care, sahasokitādiananulomikaṃ gihisaṃsaggaṃ na āpajjeyyāti vuttaṃ hoti. Ghāsesanaṃ chinnakatho, na vācaṃ payutaṃ bhaṇeti chinnakatho viya hutvā obhāsaparikathānimittaviññattipayuttaṃ ghāsesanavācaṃ na bhaṇeyya. Sace ākaṅkṥeyya, gilāno samāno gelaññapaṭibāhanatthāya bhaṇeyya. Senāsanatthāya vā viññattiṃ ṭhapetvā obhāsaparikathānimittapayuttaṃ, avasesapaccayatthāya pana agilāno neva kiñci bhaṇeyyāti.

718-719. Alattaṃ yadidanti imissā pana gāthāya ayamatto -gāmaṃ piṇḍāya pavittṥo appamattakepi kismiñci laddhe “alattaṃ yaṃ idaṃ sādhu”ti cintetvā aladdhe “nālatthaṃ kusala”nti tampi “sundara”nti cintetvā ubhayeneva lābhālābhena so tādī nibbikāro hutvā rukkaṃvupanivattati, yathāpi puriso phalagavesī rukkaṃ upagamma phalaṃ laddhāpi aladdhāpi ananunīto appaṭihato majjhattoyeva hutvā gacchati, evaṃ kulaṃ upagamma lābhaṃ laddhāpi aladdhāpi majjhattova hutvā gacchatīti. Sa pattapāṇi ti gāthā uttānatthāva.

720. Uccāvacāti imissā gāthāya sambandho - evaṃ bhikkhācāravattasampanno hutvāpi tāvatakeneva tuṭṭhiṃ anāpajjitvā paṭipadaṃ ārodṥeyya. Paṭipattisāraṇhi sāsanaṃ. Sā cāyaṃ uccāvacā...pe... mutanti. Tassatto - sā cāyaṃ maggapaṭipadā uttamanihīnabhedato uccāvacā buddhasamaṇena pakāsītā. Sukhāpaṭipadā hi khippābhiññā uccā, dukkhāpaṭipadā dandhābhiññā avacā. Itarā dve ekenaṅgena uccā, ekena avacā. Paṭhamā eva vā uccā, itarā tissopi avacā. Tāya cetāya uccāya avacāya vā paṭipadāya na pāraṃ diguṇaṃ yanti. “Duguṇa”nti vā pāṭho, ekamaggena dvikkhattuṃ nibbānaṃ na yantīti attho. Kasmā? Yena maggena ye kilesā pahīnā, tesam puna appahātabbato. Etena parihānadhammābhāvaṃ dīpeti. Nayidaṃ ekaguṇaṃ mutanti tañca idaṃ pāraṃ ekakkhattuṃyeva phusanārahampi na hoti. Kasmā? Ekena maggena sabbakilesappahānābhāvato. Etena ekamaggeneva arahattābhāvaṃ dīpeti.

721. Idāni paṭipadānisamsaṃ dassento “yassa ca visatā”ti gāthamāha. Tassatto - yassa ca evaṃ paṭipannassa bhikkhuno tāya paṭipadāya pahīnattā atṭhasatataṇhāvicaritabhāvena visatattā visatā taṇhā natthi, tassa kilesasotacchedena chinnaṣṭassa kusalākusalaṃ appahānena kiccākiccappahīnassa rāgajo vā dosajo vā appamattakopi pariḷāho na vijjatīti.

722. Idāni yasmā imā gāthāyo sutvā nālakattherassa cittaṃ udapādi - “yadi ettakaṃ moneyyaṃ sukaraṃ na dukkaraṃ, sakkā appakasirena pūretu”nti, tasmāssa bhagavā “dukkameva moneyya”nti dassento puna “moneyyaṃ te upaṇṇissa”ntiādimāha. Tattha upaṇṇissanti upaṇṇāpeyyaṃ, kathayissanti vuttaṃ hoti. Khuradhārā upamā assāti khuradhārūpamo. Bhaveti bhavēyya. Ko adhippāyo? Moneyyaṃ paṭipanno bhikkhu khuradhāraṃ upamaṃ katvā paccayesu vatteyya. Yathā madhudiddhaṃ khuradhāraṃ lihanto, chedato, jivhaṃ rakkhati, evaṃ dhammena laddhe paccaye paribhuñjanto cittaṃ kilesupattito rakkṥeyyāti vuttaṃ hoti. Paccayā hi parisuddhena ñāyena laddhuñca anavajjaparibhogena

paribhuñjituñca na sukkena sakkāti bhagavā paccayanissitameva bahuso bhaṇati. Jivhāya tālumāhacca, udare saññato siyāti jivhāya tāluṃ uppīletvāpi rasataṇhaṃ vinodento kiliṭṭhena maggena uppannapaccaye asevento udare saṃyato siyā.

723. Alīnacitto ca siyāti niccaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ bhāvanāya aṭṭhitakāritāya akusītacitto ca bhaveyya. Na cāpi bahu cintayeti ñātijanapadāmaravitakkavasena ca bahuṃ na cinteyya. Nirāmagandho asito, brahmacariyaparāyaṇoti nikkilesa ca hutvā taṇhādiṭṭhihi kismiñci bhava anissito sikkhāttayasakalasāsanabrahmacariyaparāyaṇo eva bhaveyya.

724-725. Ekāsanassāti vivittāsanassa. Āsanamukhena cettha sabbairiyāpathā vuttā. Yato sabbairiyāpathesu ekībhāvassa sikkheyyāti vuttaṃ hotīti veditabbaṃ. Ekāsanassāti ca sampadānavacanametam. Samaṇūpāsanassa cāti samaṇehi upāsītābassa aṭṭhatimsārammaṇabhāvanānuyogassa, samaṇānaṃ vā upāsanabhūtassa aṭṭhatimsārammaṇabhedasseva. Idampi sampadānavacanameva, upāsanatthanti vuttaṃ hoti. Ettha ca ekāsanena kāyaviveko, samaṇūpāsanena cittaviveko vutto hotīti veditabbo. Ekattaṃ monamakkhātanti evamidaṃ kāyacittavivekavasena “ekattaṃ mona”nti akkhātaṃ. Eko ce abhiraṃissasīti idaṃ pana uttaragāthāpekkhaṃ padaṃ, “atha bhāhisi dasadisā”ti iminā assa sambandho.

Bhāhisi bhāsissasi pakāsessasi. Imaṃ paṭipadaṃ bhāvento sabbadisāsu kittiyā pākaṇo bhavissasīti vuttaṃ hoti. Sutvā dhīrānantiādīnaṃ pana catunnaṃ padānaṃ ayamatto - yena ca kittighosena bhāhisi dasadisā taṃ dhīrānaṃ jhāyīnaṃ kāmacāgīnaṃ nighosaṃ sutvā atha tvaṃ tena uddhaccaṃ anāpajjitvā bhiyyo hiriñca saddhañca kareyyāsi, tena ghosena harāyamāno “niyyānikapaṭipadā aya”nti saddhaṃ uppādetvā uttari paṭipattimeva brūheyyāsi. Māmakoti evaṃhi sante mama sāvako hotīti.

726. Taṃ nadīhīti yaṃ taṃ mayā “hiriñca saddhañca bhiyyo kubbethā”ti vadatā “uddhaccaṃ na kātabba”nti vuttaṃ, taṃ iminā nadīnidassanenāpi jānātha, tabbipariyāyañca sobbhesu ca padaresuca jānātha. Sobbhesūti mātikāsu. Padaresūti darīsu. Kathaṃ? Saṇantā yanti kusobbhā, tuṇhī yanti mahodadhīti. Kusobbhā hi sobbhapadarādibhedā sabbāpi kunnadiyo saṇantā saddhaṃ karontā uddhatā hutvā yanti, gaṇḍātibhedā pana mahānadiyo tuṇhī yanti, evaṃ “moneyyaṃ pūremī”ti uddhato hoti amāmakō, māmakō pana hiriñca saddhañca uppādetvā nīcacittova hoti.

727-729. Kiñca bhiyyo - yadūnakaṃ...pe... paṇḍitoti. Tattha siyā - sace aḍḍhakumbhūpamo bālo saṇantatāya, rahado pūrova paṇḍito santatāya, atha kasmā buddhasamaṇo evaṃ dhammadesanābyāvaṇo hutvā bahuṃ bhāsatīti iminā sambandhena “yaṃ samaṇo”ti gāthamāha. Tassattho - yaṃ buddhasamaṇo bahuṃ bhāsati upetaṃ atthasañhitam, atthupetaṃ dhammupetañca hitena ca saṃhitam, taṃ na uddhaccena, apica kho jānaṃ so dhammaṃ deseti divasampi desento nippapañcova hutvā. Tassa hi sabbhaṃ vacīkammaṃ ñāṇānuparivatti. Evaṃ desento ca “idamassa hitaṃ idamassa hita”nti nānappakārato jānaṃ so bahu bhāsati, na kevalaṃ bahubhāṇitāya. Avasānagāthāya sambandho - evaṃ tāva sabbaññutaññāṇena samannāgato buddhasamaṇo jānaṃ so dhammaṃ deseti, jānaṃ so bahu bhāsati. Tena desitaṃ pana dhammaṃ nibbedhabhāgiyeneva ñāṇena yo ca jānaṃ saṃyatatto, jānaṃ na bahu bhāsati, sa muni monamarahati, sa muni monamajjhagāti. Tassattho - taṃ dhammaṃ jānanto saṃyatatto guttacitto hutvā yaṃ bhāsitaṃ sattānaṃ hitasukhāvahaṃ na hoti, taṃ jānaṃ na bahu bhāsati. So

evaṃvidho monatthaṃ paṭipannako muni moneyyapaṭipadāsāṅkhātāṃ monaṃ arahati. Na kevalaṅca arahatiyeva, apica kho pana sa muni arahattamaggañāṇasaṅkhātāṃ monaṃ ajjhagā icceva veditabboti arahattanikūṭṭhena desanaṃ niṭṭhāpesi.

Taṃ sutvā nālakatthero tīsu ṭhānesu appiccho ahosi dassane savane pucchāyāti. So hi desanāpariyosāṇe pasannacitto bhagavantaṃ vanditvā vanaṃ pavittṭho, puna “aho vatāhaṃ bhagavantaṃ passeyya”nti lolabhāvaṃ na janesi. Ayamassa dassane appicchatā. Tathā “aho vatāhaṃ puna dhammadesanaṃ suṇeyya”nti lolabhāvaṃ na janesi. Ayamassa savane appicchatā. Tathā “aho vatāhaṃ puna moneyyapaṭipadaṃ puccheyya”nti lolabhāvaṃ na janesi. Ayamassa pucchāya appicchatā.

So evaṃ appiccho samāno pabbatapādaṃ pavisitvā ekavanasaṇḍe dve divasāni na vasi, ekarukkhamūle dve divasāni na nisīdi, ekagāme dve divasāni piṇḍāya na pāvisi. Iti vanato vanaṃ, rukkhato rukkhaṃ, gāmato gāmaṃ āhiṇḍanto anurūpapaṭipadaṃ paṭipajjitvā aggaphale patitṭhāsi. Atha yasmā moneyyapaṭipadaṃ ukkaṭṭhaṃ katvā pūrento bhikkhu satteva māsāni jīvati, majjhimāṃ katvā pūrento satta vassāni, mandaṃ katvā pūrento soḷasa vassāni. Ayaṅca ukkaṭṭhaṃ katvā pūresi, tasmā satta māsē ṭhatvā attano āyusaṅkhāraparikkhayaṃ ñatvā nhāyitvā nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā diguṇaṃ saṅghāṭiṃ pārupitvā dasabalābhimukho pañcapatitṭhitaṃ vanditvā añjaliṃ paggahevā hiṅgulakapabbataṃ nissāya ṭhitakova anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Tassa parinibbutabhāvaṃ ñatvā bhagavā bhikkhusaṅghena saddhiṃ tattha gantvā sarīrakiccaṃ katvā dhātuyo gāhāpetvā cetiyaṃ patitṭhāpetvā agamāsīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya nālakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dvayatānupassanāsuttavaṇṇanā

Evaṃ me sutanti dvayatānupassanāsuttaṃ. Kā uppatti? Imassa suttassa attajjhāsayato uppatti. Attajjhāsayena hi bhagavā imaṃ suttaṃ desesi. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro panassa atthavaṇṇanāyameva āvi bhavissati. Tattha evaṃ me sutantiādīni vuttanayāneva. Pubbārāmeti sāvatthinagarassa puratthimadisāyaṃ ārāme. Migāramātu pāsādeti ettha visākhā upāsikā attano sasarena migārena seṭṭhinā mātutṭhāne ṭhapitattā “migāramātā”ti vuccati. Tāya migāramātuyā navakoṭiagghanaṃ mahālatāpiḷandhanaṃ vissajjetvā kārāpito pāsādo heṭṭhā ca upari ca pañca pañca gabbhasatāni katvā saḥassakūṭāgāragabbho, so “migāramātupāsādo”ti vuccati. Tasmīṃ migāramātu pāsāde.

Tena kho pana samayena bhagavāti yaṃ samayaṃ bhagavā sāvatthiṃ nissāya pubbārāme migāramātu pāsāde viharati, tena samayena. Tadahuposatheti tasmīṃ ahu uposathe, uposathadivaseti vuttaṃ hoti. Pannaraseti idaṃ uposathaggahaṇena sampattāvasesuposathapaṭikkhepavacanaṃ. Puṇṇāya puṇṇamāya rattiyāti pannarasadivasattā divasagaṇanāya abbhādiupakkilesavirahattā rattiguṇasampattiyā ca puṇṇattā puṇṇāya, paripuṇṇacandattā puṇṇamāya ca rattiyā. Bhikkhusaṅghaparivutoti bhikkhusaṅghena parivuto. Abbhokāse nisinno hotīti migāramātu ratanapāsādapariveṇe abbhokāse upari appaṭicchanne okāse paññattavarabuddhāsane nisinno hoti. Tuṇhībhūtaṃ tuṇhībhūtanti atīva tuṇhībhūtaṃ, yato yato vā anuviloketi, tato tato tuṇhībhūtaṃ, tuṇhībhūtaṃ vācāya, puna

tuṇhībhūtaṃ kāyena. Bhikkhusaṅghaṃ anuviloketvāti taṃ parivāretvā nisinnaṃ anekasahassabhikkhuparimāṇaṃ tuṇhībhūtaṃ tuṇhībhūtaṃ bhikkhusaṅghaṃ “ettakā ettha sotāpannā, ettakā sakadāgāmino, ettakā anāgāmino ettakā āradhavi-passakā kalyāṇaputhujjanā, imassa bhikkhusaṅghassa kīdisī dhammadesanā sappāyā”ti sappāyadhammadesanāparicchedanatthaṃ ito cito ca viloketvā.

Ye te, bhikkhave, kusalā dhammāti ye te ārogyaṭṭhena anavajjaṭṭhena iṭṭhaphalaṭṭhena kosallasambhūtaṭṭhena ca kusalā sattatiṃsabodhipakkhiyadhammā, tajjotakā vā pariyattidhammā. Ariyā niyyānikā sambodhagāminoti upagantabbaṭṭhena ariyā, lokato niyyānaṭṭhena niyyānikā, sambodhasaṅkhātāṃ arahattaṃ gamanaṭṭhena sambodhagāmino. Tesāṃ vo bhikkhave...pe... savanāya, tesāṃ bhikkhave kusalānaṃ...pe... sambodhagāmināṃ kā upanīsa, kiṃ kāraṇaṃ, kiṃ payojanaṃ tumhākaṃ savanāya, kimatthaṃ tumhe te dhamme suṇāthāti vuttaṃ hoti. Yāvadeva dvayatānaṃ dhammānaṃ yathābhūtaṃ ñāṇāyāti ettha yāvadevāti paricchedāvadadhāraṇavacanaṃ. Dve avayavā etesanti dvayā, dvayā eva dvayatā, tesāṃ dvayatānaṃ. “Dvayāna”ntipi pāṭho. Yathābhūtaṃ ñāṇāyāti aviparītañāṇāya. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yadeva lokiya-lokuttarādibhedena dvidhā vavatthitānaṃ dhammānaṃ vipassanāsaṅkhātāṃ yathābhūtañāṇaṃ, etadatthāya na ito bhiyyoti, savanena hi ettakaṃ hoti, taduttari visesādhigamo bhāvanāyāti. Kiñca dvayatāṃ vadethāti ettha pana sace, vo bhikkhave, siyā, kiñca tumhe, bhante, dvayatāṃ vadethāti ayamadhippāyo. Padattho pana “kiñca dvayatābhāvaṃ vadethā”ti.

Tato bhagavā dvayatāṃ dassento “idaṃ dukkha”nti evamādimāha. Tattha dvayatānaṃ catusaccadhammānaṃ “idaṃ dukkhaṃ, ayaṃ dukkhasamudayo”ti evaṃ lokiyassa ekassa avayavassa sahetukassa vā dukkhassa dassanena ayaṃ ekānupassanā, itarā lokuttarassa dutiyassa avayavassa saupāyassa vā nirodhassa dassanena dutiyānupassanā. Paṭhamā cettha tatiyacatutthavisuddhīhi hoti, dutiyā pañcamavisuddhiyā. Evaṃ sammā dvayatānupassinoti iminā vuttanayena sammā dvayadhamme anupassantassa satiyā avippavāsenā appamattassa, kāyikacetasikavīriyātāpena ātāpino kāye ca jīvite ca nirapekkhattā, pahitattassa. Pāṭikaṅkhanti icchitabbaṃ. Diṭṭheva dhamme aññāti asmimyeva attabhāve arahattaṃ. Sati vā upādisese anāgāmitāti “upādisesa”nti punabbhavavasena upādātābakkhandhasesaṃ vuccati, tasmim vā sati anāgāmibhāvo paṭikaṅkhoti dasseti. Tattha kiñcāpi heṭṭhimaphalānipi evaṃ dvayatānupassinova honti, uparimaphalesu pana ussāhaṃ janento evamāha.

Idamavocātiādi saṅgītikārānaṃ vacanaṃ. Tattha idanti “ye te, bhikkhave”tiādivuttanidassanaṃ. Etanti idāni “ye dukkha”nti evamādivattābaggāthābandhanidassanaṃ. Imā ca gāthā catusaccadīpakattā vuttatthadīpikā eva, evaṃ santepi gāthārucikānaṃ pacchā āgatānaṃ pubbe vuttaṃ asamatthatāya anuggahetvā “idāni yadi vadeyya sundara”nti ākaṅkhaṇānaṃ vikkhittacittānañca atthāya vuttā. Visatthadīpikā vāti avipassake vipassake ca dassetvā tesāṃ vaṭṭavivaṭṭadassanato, tasmā visatthadassanatthameva vuttā. Esa nayo ito parampi gāthāvacanesu.

730. Tattha yattha cāti nibbānaṃ dasseti. Nibbāne hi dukkhaṃ sabbaso uparujjhati, sabbappakāraṃ uparujjhati, sahetukaṃ uparujjhati, asesañca uparujjhati. Tañca magganti tañca aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ.

731-733. Cetovimuttihīnā te, atho paññāvimuttiyāti ettha arahattaphalasangamādhī rāgavirāgā cetovimutti, arahattaphalapaññā avijjāvirāgā paññāvimuttīti veditabbā. Taṇhācaritena vā appanājhānabalena kilese vikkhambhetvā adhigataṃ arahattaphalaṃ rāgavirāgā cetovimutti, diṭṭhacaritena upacārajjhānamattaṃ nibbattetvā vipassitvā adhigataṃ arahattaphalaṃ avijjāvirāgā paññāvimutti. Anāgāmiphalaṃ vā kāmarāgaṃ sandhāya rāgavirāgā cetovimutti, arahattaphalaṃ sabbappakārato avijjāvirāgā paññāvimuttīti. Antakiriyāyāti vaṭṭadukkhassa antakaraṇatthāya. Jātijarūpagāti jātijaraṃ upagatā, jātijarāya vā upagatā, na parimuccanti jātijarāyāti evaṃ veditabbā. Sesamettha ādito pabhuti pākaṭameva. Gāthāpariyosāne ca saṭṭhimattā bhikkhū taṃ desanaṃ uggahetvā vipassitvā tasmimpyeva āsane arahattaṃ pāpuṇṇimsu. Yathā cettha, evaṃ sabbavāresu.

Ato eva bhagavā “siyā aññenapi pariyāyenā”tiādinā nayena nānappakārato dvayatānupassanaṃ āha. Tattha dutiyavāre upadhipaccayāti sāsavakammappaccayā. Sāsavakammañhi idha “upadhī”ti adhippettaṃ. Asesavirāganīrodhāti asesam virāgena nirodhā, asesavirāgasāṅkhātā vā nirodhā.

734. Upadhinidānāti kammappaccayā. Dukkassa jātippabhavānupassīti vaṭṭadukkhassa jātikāraṇaṃ “upadhī”ti anupassanto. Sesamettha pākaṭameva. Evaṃ ayampi vāro cattāri saccāni dīpetvā arahattanikūṭeneva vutto. Yathā cāyaṃ, evaṃ sabbavārā.

Tattha tatiyavāre avijjāpaccayāti bhavagāmikammasambhāraavijjāpaccayā. Dukkhaṃ pana sabbattha vaṭṭadukkhameva.

735. Jātimaraṇasaṃsāranti khandhanibbattiṃ jātiṃ khandhabbheḍaṃ maraṇaṃ khandhapaṭipāṭiṃ saṃsārañca. Vajantīti gacchanti upenti. Itthabhāvaññāthābhāvanti imaṃ manussabhāvaṃ ito avasesaāññānikāyabhāvañca. Gatīti paccayabhāvo.

736. Avijjā hāyanti avijjā hi ayaṃ. Vijjāgatā ca ye sattāti ye ca arahattamaggavijjāya kilese vijjhītvā gatā khīṇāsavasattā. Sesamuttānatthameva.

Catutthavāre saṅkhārapaccayāti puññāpuññāneñjābhisaṅkhārapaccayā.

738-739. Etamādinavaṃ ñatvāti yadidaṃ dukkhaṃ saṅkhārapaccayā, etaṃ ādinavanti ñatvā. Sabbasaṅkhārasamathāti sabbesaṃ vuttappakārānaṃ saṅkhārānaṃ maggañāṇena samathā, upahatatāya phalasangamattatāyāti vuttaṃ hoti. Saññānanti kāmasaññādīnaṃ maggeneva uparodhanā. Etaṃ ñatvā yathātathanti etaṃ dukkhakkhayaṃ aviparītaṃ ñatvā. Sammaddasāti sammādasanā. Sammaddaññāyāti saṅkhataṃ aniccādito, asaṅkhatañca niccādito ñatvā. Mārasaṃyoganti tebhūmakavaṭṭaṃ. Sesamuttānatthameva.

Pañcamavāre viññāṇapaccayāti kammasaṃhāraabhisāṅkhāravīññāṇapaccayā.

741. Nicchātoti nittaṇho. Parinibbutoti kilesaparinibbānena parinibbuto hoti. Sesaṃ pākaṭameva.

Chaṭṭhavāre phassaṃpaccayāti abhisāṅkhāravīññāṇasaṃpayuttaphassaṃpaccayāti attho. Evaṃ ettha padapaṭipāṭiyā vattabbāni nāmarūpasalāyatanāni avatvā phasso vutto. Tāni hi rūpamissakattā kammasaṃpayuttāneva na honti, idaṃca vaṭṭadukkhaṃ kammato vā sambhaveyya kammasaṃpayuttadhammato vāti.

742-743. Bhavasotānusārinanti taṇhānusāriṇaṃ. Pariññāyāti tīhi pariññāhi pariñānitvā. Aññāyāti arahattamaggapaññāya ñatvā. Upasame ratāti phalasaṃpattivasena nibbāne ratā. Phassābhisamayāti phassanirodhā. Sesam pākaṭameva.

Sattamavāre vedanāpaccayāti kammaṃsāmpayuttavedanāpaccayā.

744-745. Adukkhamasukhaṃ saḥāti adukkhāmasukhena saha. Etaṃ dukkhanti ñatvānāti etaṃ sabbaṃ vedayitaṃ “dukkhakāraṇa”nti ñatvā, vipariñāmaṭṭhitiaññānadukkhatahi vā dukkhaṃ ñatvā. Mosadhammanti nassanadhammaṃ. Palokinanti jarāmaraṇehi palujjanadhammaṃ. Phussa phussāti udayabbayaññāna phusitvā phusitvā. Vayaṃ passanti ante bhaṅgameva passanto. Evaṃ tattha vijānāti evaṃ tā vedanā vijānāti, tattha vā dukkhabhāvaṃ vijānāti. Vedanānaṃ khayāti tato paraṃ maggaññāna kammaṃsāmpayuttānaṃ vedanānaṃ khayā. Sesamuttānameva.

Aṭṭhamavāre taṇhāpaccayāti kammaṃsambhārataṇhāpaccayā.

747. Etamādīnavaṃ ñatvā, taṇhaṃ dukkhassa sambhavanti etaṃ dukkhassa sambhavaṃ taṇhāya ādīnavaṃ ñatvā. Sesamuttānameva.

Navamavāre upādānapaccayāti kammaṃsambhāraupādānapaccayā.

748-749. Bhavoti vipākabhavo khandhapātubhāvo. Bhūto dukkhanti bhūto sambhūto vaṭṭadukkhaṃ nigacchati. Jātassa maraṇanti yatrāpi “bhūto sukhaṃ nigacchati”ti bālā maññanti, tatrāpi dukkhameva dassento āha - “jātassa maraṇaṃ hoti”ti. Dutiyagāthāya yojanā - aniccādīhi sammadaññāya paṇḍitā upādānakkhaya jātikkhayaṃ nibbānaṃ abhiññāya na gacchanti punabbhavanti.

Dasamavāre ārambhapaccayāti kammaṃsāmpayuttavīriyapaccayā.

751. Anārambhe vimuttinoti anārambhe nibbāne vimuttassa. Sesamuttānameva.

Ekādasamavāre āhārapaccayāti kammaṃsāmpayuttāhārapaccayā. Aparō nayo - catubbidhā sattā rūpūpagā, vedanūpagā, saññūpagā, saṅkhārūpagāti. Tattha ekādasavidhāya kāmādhātuyā sattā rūpūpagā kabalīkārāhārasevanato. Rūpadhātuyā sattā aññatra asaññehi vedanūpagā phassāhārasevanato. Heṭṭhā tividhāya arūpadhātuyā sattā saññūpagā saññābhiniḥṭṭamanosañcetanāhārasevanato. Bhavagge sattā saṅkhārūpagā saṅkhārābhiniḥṭṭaviññāhārasevanatoti. Evampi yaṃ kiñci dukkhaṃ sambhoti, sabbaṃ āhārapaccayāti veditabbaṃ.

755. Ārogyanti nibbānaṃ. Saṅkhāya sevīti cattāro paccaye paccavekkhitvā sevamāno, “pañcakkhandhā dvādasāyatanāni aṭṭhārasadhātuyo”ti evaṃ vā lokaṃ saṅkhāya “aniccaṃ dukkhaṃ anattā”ti ñāṇena sevamāno. Dhammaṭṭhoti catusaccadhamme ṭhito. Saṅkhyāṃ nopetīti “devo”ti vā “manusso”ti vā ādikaṃ saṅkhyāṃ na gacchati. Sesamuttānameva.

Dvādasamavāre iñjitapaccayāti taṇhāmānadiṭṭhikammakilesaiñjitesu yato kutoci kammaṃsambhāriñjitapaccayā.

757. Ejaṃ vossajjāti taṇhaṃ cājivā. Saṅkhāre uparundhiyāti kammaṃ kammaṃsāmpayutte ca saṅkhāre nirodhetvā. Sesamuttānameva.

Terasamavāre nissitassa calitanti taṇhāya taṇhādiṭṭhimānehi vā khandhe nissitassa sihasutte devānaṃ viya bhayacalanāṃ hoti. Sesamuttānameva.

Cuddasamavāre rūpehīti rūpabhavehi rūpasamāpattīhi vā. Arūpāti arūpabhavā arūpasamāpattiyo vā. Nirodhoti nibbānaṃ.

761. Maccuhāyinoti maraṇamaccu kilesamaccu devaputtamaccuhāyino, tividhampi taṃ maccuṃ hitvā gāminoti vuttaṃ hoti. Sesamuttānameva.

Pannarasamavāre yanti nāmarūpaṃ sandhāyāha. Tañhi lokena dhuvasubhasukhattavasena “idaṃ sacca”nti upanijjhāyitaṃ diṭṭhamālokitaṃ. Tadamariyānanti idaṃ ariyānaṃ, anunāsikaikāralopaṃ katvā vuttaṃ. Etaṃ musāti etaṃ dhuvādivasena gahitampi musā, na tādisaṃ hotīti. Puna yanti nibbānaṃ sandhāyāha. Tañhi lokena rūpavedanādīnamabhāvato “idaṃ musā natthi kiñcī”ti upanijjhāyitaṃ. Tadamariyānaṃ etaṃ saccanti taṃ idaṃ ariyānaṃ etaṃ nikkilesasaṅkhātā subhabhāvā, pavattidukkhaṭṭhapaṭṭipakkhasaṅkhātā sukhabhāvā, accantasantisāṅkhātā niccabhāvā ca anapagamanena paramatthato “sacca”nti yathābhūtaṃ sammappaññāya sudiṭṭhaṃ.

762-763. Anattani attamāninti anattani nāmarūpe attamāniṃ. Idaṃ saccanti maññatīti idaṃ nāmarūpaṃ dhuvādivasena “sacca”nti maññati. Yena yena hīti yena yena rūpe vā vedanāya vā “mama rūpaṃ, mama vedanā”tiādinā nayena maññanti. Tato tanti tato maññitākārā taṃ nāmarūpaṃ hoti aññathā. Kiṃ kāraṇaṃ? Tañhi tassa musā hoti, yasmā taṃ yathāmaññitākārā musā hoti, tasmā aññathā hotīti attho. Kasmā pana musā hotīti? Mosadhammañhi ittaraṃ, yasmā yaṃ ittaraṃ parittapaccupatṭhānaṃ, taṃ mosadhammaṃ nassanadhammaṃ hoti, tathārūpañca nāmarūpanti. Saccābhisamayāti saccāvabodhā. Sesamuttānameva.

Soḷasamavāre yanti chabbidhamiṭṭhārammaṇaṃ sandhāyāha. Tañhi lokena salabhamacchamakkaṭṭhādihi padīpabaḷisalepādayo viya “idaṃ sukha”nti upanijjhāyitaṃ. Tadamariyānaṃ etaṃ dukkhanti taṃ idaṃ ariyānaṃ “kāma hi citrā madhurā manoramā, virūparūpena mathenti citta”ntiādinā nayena “etaṃ dukkha”nti yathābhūtaṃ sammappaññāya sudiṭṭhaṃ. Puna yanti nibbānameva sandhāyāha. Tañhi lokena kāmaguṇābhāvā “dukkha”nti upanijjhāyitaṃ. Tadamariyānanti taṃ idaṃ ariyānaṃ paramatthasukhato “etaṃ sukha”nti yathābhūtaṃ sammappaññāya sudiṭṭhaṃ.

765-766. Kevalāti anavasesā. Itṭhāti icchitā patthitā. Kantāti piyā. Manāpāti manavuḍḍhikarā. Yāvatatthīti vuccatīti yāvatā ete cha ārammaṇā atthīti vuccanti. Vacanabyattayo veditabbo. Ete voti ettha voti nipātamattaṃ.

767-768. Sukhanti diṭṭhamariyehi, sakkāyassuparodhananti “sukha”miti ariyehi pañcakkhandhanirodho diṭṭho, nibbānanti vuttaṃ hoti. Paccanīkamidaṃ hotīti paṭilomamidaṃ dassanaṃ hoti. Passatanti passantānaṃ, paṇḍitānanti vuttaṃ hoti. Yaṃ pareti ettha yanti vatthukāme sandhāyāha. Puna yaṃ pareti ettha nibbānaṃ.

769-771. Passāti sotāraṃ ālapati. Dhammanti nibbānadhammaṃ. Sampamūlhetthaviddasūti sampamūlā ettha aviddasū bālā. Kiṃkāraṇaṃ sampamūlā? Nivutānaṃ tamo hoti, andhakāro apassataṃ, bālānaṃ avijjāya nivutānaṃ otthaṭṭānaṃ andhabhāvakaraṇo tamo hoti, yena nibbānadhammaṃ daṭṭhuṃ na sakkonti. Satañca vivaṭaṃ hoti, āloko passatāmivāti satañca

sappurisānaṃ paññādassanena passataṃ ālokova vivaṭaṃ hoti nibbānaṃ. Santike na vijānanti, magā dhammassakovidāti yaṃ attano sarīre tacapañcakamattaṃ paricchinditvā anantameva adhigantabbato, attano khandhānaṃ vā nirodhamattato santike nibbānaṃ, taṃ evaṃ santike santampi na vijānanti magabhūtā janā maggāmaggadhammassa saccadhammassa vā akovidā, sabbathā bhavarāga...pe... susambudho. Tattha māradheyyānupannehīti tebhūmakavaṭṭaṃ anupannehi.

772. Pacchimagaṭhāya sambandho “evaṃ asusambudhaṃ ko nu aññatra mariyehī”ti. Tassattho - ṭhapetvā ariye ko nu añño nibbānapadaṃ jānituṃ arahati, yaṃ padaṃ catutthena ariyamaggena sammadaññāya anantameva anāsavā hutvā kilesaparinibbānena parinibbanti, sammadaññāya vā anāsavā hutvā ante anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbantīti arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi.

Attamanāti tuṭṭhamanā. Abhinanduntī abhinandiṃsu. Imasmiñca pana veyyākaraṇasminti imasmiṃ soḷasame veyyākaraṇe. Bhaññamāneti bhaṇiyamāne. Sesam pākaṭameva.

Evaṃ sabbesupi soḷasasu veyyākaraṇesu saṭṭhimatte saṭṭhimatte katvā saṭṭhiadhikānaṃ navannaṃ bhikkhusatānaṃ anupādāya āsavehi cittāni vimuccīṃsu, soḷasakkhattuṃ cattāri cattāri katvā catusaṭṭhi saccānettha veneyyavasena nānappakārato desitānīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya dvayatānupassanāsuttavaṇṇanā niṭṭhittā.

Niṭṭhito ca tatiyo vaggo atthavaṇṇanāyato, nāmenamahāvaggoti.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 05. Σχόλια για την ανθολογία ομιλιών. 3. Το μεγάλο κεφάλαιο έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org